Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Nr. 1 (20) 2008 m. ISSN 1822-6221

Prie Nemunėlio

ROKIŠKIO KRAŠTO KULTŪROS ŽURNALAS

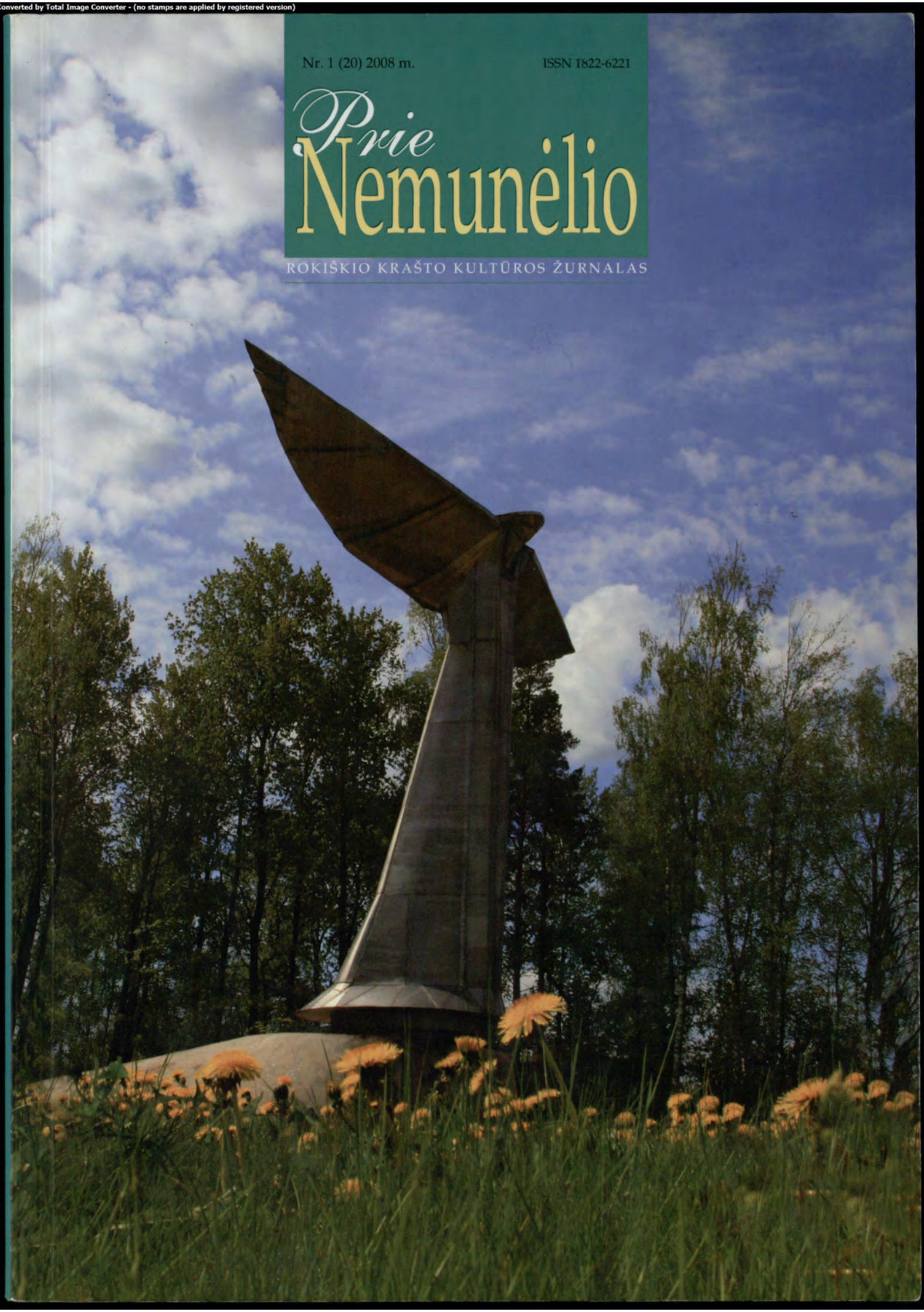

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Dailininkas Danas Andriulionis

M. K. Čiurlioniui, 2000 m., 90x47 cm.

Pajūrio angelas, 2006 m., 140x80 cm.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Prie Nemunėlio

ROKIŠKIO KRAŠTO KULTŪROS ŽURNALAS

Nr. 1 (20) 2008 m.

LEIDĖJAI

Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešoji biblioteka

Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo studijų centras

RĖMĖJAI

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Rokiškio rajono savivaldybė

REDAKCINĖ KOLEGIJA

Alicija Matiukienė (ats. redaktorė)
Arūnas Augutis
Andrius Konickis
Nida Lungienė
Violeta Melvydienė
Nijolė Šniokienė
Rita Viskaitienė

Nepriklausomybės a. 16,
LT-42117 Rokiškis
www.rokiskis.rvb.lt
El. paštas bibliogr@rokiskis.rvb.lt
Telefonas 8 458 51502
Faksas 8 458 52106

Pirmajame žurnalo viršelyje – Panemunio Angelas žuvusiems už laisvę. Skulptorius Kazimieras Kisielius
Ketvirtajame viršelyje – Čedasų Šv. Petro ir Povilo bažnyčia

Fotografas Albinas Kuliešis

Išleido leidykla „Margi raštai"
Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius.
Spausdino UAB „Petro ofsetas",
Žalgirio 90, LT-09303 Vilnius.

ISSN 1822-6221

Turinys

3.... ONA MACKEVIČIENĖ. Knygos – Rokiškio krašto muziejaus pasididžiavimas

6.... JŪRATĖ BARANOVA. Per Niujorką – atgal į vaikystę

10.... VYTAUTAS BIČIŪNAS. Kunigas J. Katelė ir jo laikai

14.... ALFAS PAKĖNAS. „Duokit ant knygų – anos atvers dangų".

19.... BRONIUS RIAUBA. Juozas Janulionis

23.... ANTANAS PURIUŠKIS. Mokytojas ir knygnešys Juozas Petrulis

25.... REDA KISELYTĖ. Išeivijos kultūrinio palikimo puslapiai

27.... MILDA TELKSNYTĖ, VYGANDAS RAČKAITIS. Tarsi varpo aidas...

29.... ANTANAS SEIKALIS. Tarantella

36.... DANAS ANDRIULIONIS. Esmingo prisilietimo atspindžiai nakties laiškuose

39.... MATILDA OLKINAITĖ. Dienoraštis

57.... NERINGA DANIENĖ. „Strazdas" už Atlanto

59.... KĘSTUTIS ČESNAITIS. Šokis virš ribos

68.... DALIA DEKSNIENĖ. Augantys papročių medžio ir paukščio giesmės dermėj

70.... GINTAUTAS IEŠMANTAS. Eilėraščiai

71.... MILOŠ ĐURĐEVIĆ. Eilėraščiai

72.... RIČARDAS ŠILEIKA. Eilėraščiai

73.... BENEDIKTAS JANUŠEVIČIUS. Eilėraščiai

74.... VYTAUTAS KAZIELA. Eilėraščiai

76.... KEYS KERRY SHAWN. Eilėraščiai

Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos
Bibliografijos informacijos ir
kraštotyros skyrius

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Mielas Skaitytojau,

tarp daugybės puikių muziejinių vertybių, kuriomis pagrįstai didžiuojasi rokiškėnai – raštijos ir kalbos paveldo objektai, eksponuojami turtingose muziejaus ekspozicijose, o kukli asmeninė biblioteka, saugoma ramioje ir atokioje kaimo sodyboje, knygnešio darbo kambarėlyje – neišpuoselėta, nekataloguota, bibliofilų netyrinėta, bet spinduliuojanti praeities paslaptimi, unikali vien savo buvimu. Ar krašto šviesuoliai knygnešiai, kurių garbingas jubiliejines sukaktis minime šiais metais, suprastų XXI amžiuje vykdomos Skaitymo metų programos tikslus ir siekius sugrąžinti žmogų prie knygos, skatinti skaityti? Knygnešystę išpažinę šviesuoliai paprasčiausiai nesuvoktų, kaip ir kodėl tas atotrūkis tarp knygos ir žmogaus atsirado. Išeivijoje pasklidę mūsų krašto rašytojai, visuomenės veikėjai grįžta pas mus dovanodami savo kūrybos knygas, nes tai tikra ir vienintelė galimybė pasakyti kažką labai svarbaus likusiems gimtajame krašte, palaikyti ryšius su kraštiečiais. Ar suprantamesni tapo išeivijoje gyvenusių artimųjų išgyvenimai, jau mūsų laikmečio žmogui apsilankius toje aplinkoje, kur tik gražios atminties gėlės primins, kad čia gyventa savųjų. Prisiminimais grįžtame į vaikystės ir jaunystės metus, savyje išlaikę tėviškės gerumą ir šilumą. Kodėl visa tai tapo taip svarbu ir reikšminga? Atviri, jaunatviški, bet skausmo ir nerimo persmelkti jaunos poetės išgyvenimai dienoraščio puslapiuose – patirties stoka, nuojauta, svarstymai ir noras išsakyti, atsiverti, netylėti, prisipažinti... sau.

Tylus menininko būties esminių vertybių suvokimas atsiskleidžia keliaujant Šventąja žeme. Radęs joje naujų kūrybos spalvų ir minčių, priėmęs tai kaip Dievo malonę, dailininkas suvokė būtinybę visa tai perteikti drobėje. Nekasdienį džiaugsmą ir jaudulį išgyveno pjesės autorius, laukdamas premjerinio spektaklio. Premjera lyg graži šventė baigėsi, tačiau pjesės veikėjų ir skaitytojų dialogas tęsiasi žurnalo puslapiuose. Šiltai žiūrovų sutiktas teatro pasirodymas svečioje šalyje – pripažinimo ženklas, skatinantis kūrybinius ieškojimus. Jaunatviškai pakilus, meile liaudies papročiams ir tradicijoms gyvybingas jaunimo kolektyvas kasmet stebina talentingais jaunaisiais atlikėjais ir programomis, kaip ir tradicinis Poezijos pavasaris naujais veidais ir pažintimis.

Kūrybiniai menininkų, literatų atsivėrimai ir išgyventi jausmai, publikacijų autorių mintys, svarstymai, įvykiai ir faktai – Jūsų, gerbiami skaitytojai, dėmesiui.

Už geranorišką supratimą ir bičiulišką bendradarbiavimą rengiant naująjį žurnalo numerį dėkoju Anykščių rajono savivaldybės L. ir S. Didžiulių viešosios bibliotekos Kraštotyros skyriaus vedėjai Audronei Berezauskienei, Juozo Tumo-Vaižganto memorialinio muziejaus vedėjui Alfui Pakėnui, fotografui Albinui Kuliešiui, aktorei Virginijai Kochanskytei, tapytojui Danui Andriulioniui, mieliems kraštiečiams – straipsnių autoriams, Respublikinio poezijos pavasario renginio Rokiškyje dalyviams – poetams ir visų publikacijų autoriams.

Pagarbiai,

Alicija Matiukienė
Rokiškio rajono savivaldybės Juozo
Keliuočio viešosios bibliotekos direktorė,
Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo
studijų centro pirmininkė

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Knygos – Rokiškio krašto muziejaus pasididžiavimas

ONA MACKEVIČIENĖ
Rokiškio krašto muziejaus Istorijos skyriaus vedėja

Kiekviename muziejuje rasime didesnį ar mažesnį knygų fondą, o jame retų bei vertingų knygų.

Rokiškio krašto muziejuje saugomos 8 186 knygos. Didesnė jų dalis priskirta pagrindiniam fondui, o kitos priklauso mokslinei bibliotekai. Į muziejų jos pateko įvairiais keliais. Vienas knygas surinko ir sunešė muziejininkai, kitas padovanojo senieji inteligentai. Daug vertingų knygų atkeliavo 1940 m., kai Rokiškio apskrities dvaruose buvo nacionalizuojamos meno vertybės, tarp jų ir bibliotekos. Dar vienas muziejaus bibliotekos papildymo kelias – knygos, atkeliavusios per kolekcionierių testamentus. Ypač džiugu, kad mums pagal dovanojimo aktą atiteko nemaža žinomiausio lietuviškos spaudos kolekcionieriaus, gimusio Rokiškio apylinkėse, Povilo Gasiūno (1897–1966) surinktų spaudinių dalis. Tai knygos, periodika, įvairūs spaudiniai. Pradėjęs rinkti spaudą maždaug 1924 m. ir neskirstęs autorių ar leidėjų pagal politines pažiūras, jis rinko ir dešiniąją, ir kairiąją spaudą, dėjo knygą prie knygos, laikraštį prie laikraščio, užsimojęs surinkti visus spaudos draudimo metų leidinius. 1946 m. Povilas Gasiūnas Rokiškio krašto muziejui pagal dovanojimo aktą atidavė 3 684 pavyzdinius periodinius leidinius (70 iš jų siekė

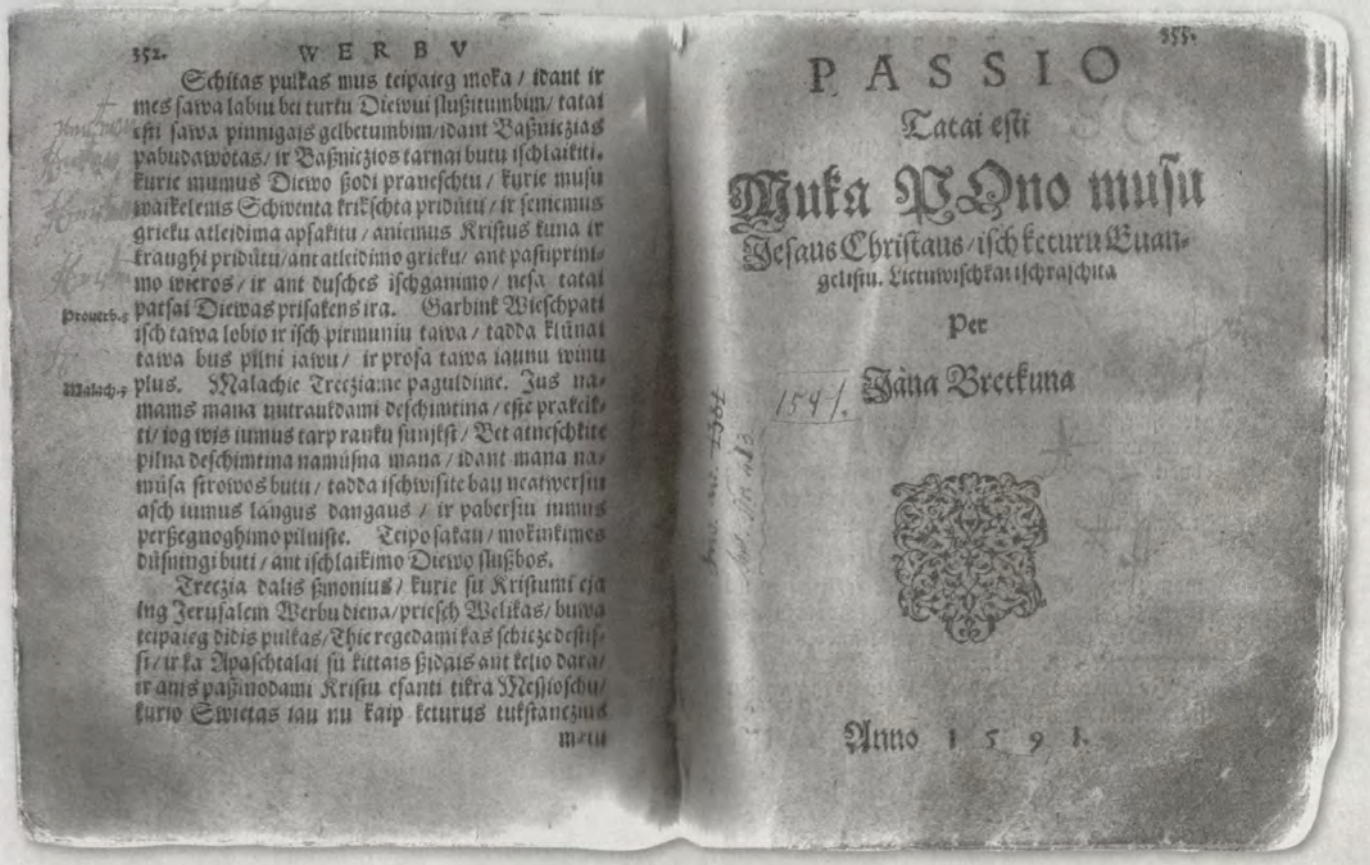

352. WERBV

Schitas pulkas mus teipateg moka / idant ir mes sawa labiu bei turtu Dieiwui sluſzitumbim/ tatai eſti sawa pinnigais gelbetumbim/idant Baſznicziaus pabudawotas/ ir Baſznicziosa tarnai butu iſchlaikiti. Kurie mumus Diewo ſodi praneſchtu / kurie muſu waikelems Schwenta krikſchta pridütu / ir ſemenus grieku atleidima apſakitu / anieinus Kriſtus kuna ir kraugh pridütu/ant atleidimo gricku/ ant paſiprintmo wieros / ir ant duſches iſchganimo / neſa tatai parſai Diewas priſakens ira. Garbint Wieſchpati iſch tawa lobio ir iſch pirmuniu tawa / tadda klünai tawa bus pilni iawu / ir proſa tawa iaunu winu plus. Malachie Treczia me paguldime. Jus namams mana nutraukdami deſchimtina / eſte prakeikti/ iog wis iumus tarp ranku ſunyſti / Bet atneſchkite pilna deſchimtina namüſna mana / idant mana namüſa ſiroiwos butu / tadda iſchwiſite bay ncatwerſiu aſch iumus langus dangaus / ir paberſiu iumus perßegnoghimo pilniſte. Teipo ſakau / mokinkimes düſningi buti / ant iſchlaikimo Diewo ſlußbos.

Treczia dalis ſznonius / kurie ſu Kriſtumi eja ing Jeruſalem Werbu diena/prieſch Welikas/ buwa teipateg didis pulkas/Thie regedami kas ſchtze deſiſi/ir ka Apaſchtalai ſu kittais ßidais ant kelio dara/ ir anis paßinodami Kriſtu eſanti tikra Meſchioſchu/ kurio Swietas tau nu kaip keturus tukſtanczius metu

355.

PASSIO

Tatai eſti

Muka PDno muſu

Jeſaus Chriſtaus / iſch keturu Euangeliſtu. Lietuwiſchkai iſchraſchita

Per

Jana Bretkuna

1591.

Anno 1591.

Jono Bretkūno „Postilė“ (1591 m.), eksponuojama Rokiškio krašto muziejaus ekspozicijoje.
Nuotraukos iš muziejaus fondų

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

spaudos draudimo metus), 537 knygas, išleistas Vilniuje, 150 knygų, išleistų Klaipėdos krašte, 835 – Vokietijoje. Tarp dovanotų knygų buvo 68 knygos apie Lietuvą, išleistos svetimomis kalbomis. Su šia kolekcija į muziejų pateko unikumai. Turbūt viena vertingiausių knygų, saugomų Rokiškio krašto muziejuje ir čia patekusių per kolekcionieriaus P. Gasiūno malonę, yra J. Bretkūno „Postilė“ (RKM-17201), išleista 1591 m. lietuvių kalba. Tai pamokslų rinkinys, parengtas remiantis žymiausių to meto teologų darbais. Kol kas pasaulyje žinomi tik 6 išlikę šios knygos egzemplioriai. Lietuvoje, deja, yra tik vienas – mūsiškis – egzempliorius. Įrišta su kitomis religinio turinio knygomis, J. Bretkūno „Postilė“ kurį laiką ramiai gulėjo bibliotekos lentynose. Lankytojai ją išvydo tik 1975 m., kai muziejaus ekspozicijose atsirado tema „Feodalinės Lietuvos kultūra“. Ši knyga dabar eksponuojama istorijos ekspozicijose ir yra mūsų muziejaus pasididžiavimas. Dėmesio vertos ir kitos šalia jos eksponuojamos knygos. Tai 1766 m. Vilniuje išleista Marko Tulijaus Cicerono knyga „Apie padermę visų žmonių“ (RKM-17199). Ji didelio formato, su graviūromis, tais laikais brangiai kainavusi. Lygiai tokia pati vertinga 1675 m. Vilniuje išleista Kazimiero Vijūko-Kojelavičiaus knyga „Pamokslai apie žmonių kančią“ (RKM-17205), įrišta kartu su 1695 m. Vilniuje išleista Jono Janušo pamokymų knyga „Krikščioniškos mirties mokslas“. Beje, šios knygos į muziejų pateko nacionalizuojant dvarų bibliotekas. Tai rodo grafų Vaizenhofų, valdžiusių Jūžintus, spaudai. O jeigu jau prakalbome apie knygas, kažkada puošusias Rokiškio apylinkių dvarų bibliotekas, pažiūrėkime, kokios knygos atiteko iš žinomų Lietuvos didikų Riomerių bibliotekos. Jos į mūsų muziejų pateko įvairias keliais. Dalį jų pokario metais padovanojo teisininko Mykolo Riomerio našlė, kitas patys surinkome ekspedicijų metu. Tai daugiausia mokslinės knygos, kartais perpirktos iš kitų didikų ar padovanotos. Apie tai byloja spaudai bei įrašai. Jos visos gražiai įrištos, prabangiai atrodančios. Taigi į Rokiškio krašto muziejų iš Riomerių bibliotekos atkeliavo J. Kraševskio „Metamorfozės“ (RKM-17167), išleistos 1859 m. Vilniuje, „Vilniaus miesto istorija“, (RKM-14600), parašyta M. Balinskio, 1836 m. išleista Vilniuje, 1834 m. Paryžiuje išleista Biblija (RKM-17162), kelionių aprašymai, knygos teisės bei istorijos klausimais. Turime ir paties profesoriaus M. Riomerio (1880–1945) parašytas knygas. Tai 1933 m. Kaune išleistą knygą „Svarbiausios valstybinės problemos italų fašizme ir Sovietuose“ (RKM-18707), dvitomį „Valstybė“ (RKM-14693), išleistą 1934 ir 1935 m. Šiomis dabar jau muziejaus knygomis naudojosi profesorius Mindaugas Maksimaitis sudarydamas knygą „Mykolo Riomerio mokslas apie valstybę“, Lietuvos nacionalinė televizija, rengdama laidą, skirtą M. Riomerio 120-osioms gimimo metinėms.

Mūsų muziejui buvo perduotas ir žinomo XIX a. pab. – XX a. pr. Lietuvos švietėjo, knygnešio Juozo Otto Širvydo (1875–1935) archyvas. Šis kultūrininkas gimė ir gyveno nedideliame Rokiškio apskrities miestelyje Jūžintuose. Jo įnašas į lietuvybės puoselėjimą, lietuviškų knygų platinimą buvo toks didžiulis, kad prezidentas Antanas Smetona Juozą Ottą Širvydą apdovanojo Gedimino ordinu. Kartu su fotografijomis, dokumentais į muziejų atkeliavo šūsnis jo surinktų knygų. Tai daugiausia istorijos veikalai, homeopatinė literatūra. Kultūros istorikams turėtų būti įdomus jo susirašinėjimas su žinomiausiais ano meto žmonėmis – J. Šliūpu, K. Būga, J. Katele. Laiškuose aptariami pasaulėžiūros, edukologijos, kalbotyros klausimai, raginama aktyviai darbuotis kultūros baruose.

Kito žymaus XX a. pradžios švietėjo, knygnešio Juozo Zaukos (1862–1943), gyvenusio Rokiškio apskrityje, Obelių miestelyje, archyvą Rokiškio muziejui atidavė jo anūkas. Šiame archyve taip pat rasime spaudos draudimo laikų knygų, vertingų atvirukų, lietuviškų vakarų afišas bei programas.

Muziejaus fonduose deramą vietą užima rokiškėnų vadovėlių autorių knygos. Tarp tokių pirmiausia paminėtinas Antanas Busilas (1889–1951), gimęs Obelių apylinkėse, Aukštakojų kaime. Žinomas pedagogas, poetas ir vertėjas, susidūręs su vadovėlių trūkumu, pats ėmėsi juos rašyti. Taip gimė

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

„Pedagogikos pagrindai“, „Jaunasis matematikas“, „Aritmetika“, „Aritmetikos uždavinynas“, Žemės ūkio vadovėlis“, „Kaip žmogus gyveno priešistoriniais laikais“ ir daug kitų. Minėti vadovėliai saugomi mūsų muziejuje. Visuose vadovėliuose bei metodikose A. Busilas iškelia vaiko aktyvumo, savarankiško mokymosi svarbą. Jis siekė, kad vaikas mokėtų stebėti, analizuoti ir daryti išvadas, o ne kalti iš knygų. A. Busilas auklėjo jaunimą pažangių idėjų dvasia, tam paskyrė savo literatūrinę bei pedagoginę veiklą. Fonduose yra kito žinomo tarpukario Lietuvos pedagogo Felikso Karpavičiaus matematikos vadovėliai, Mato Grigonio knygelės vaikams. Iš mūsų krašto kilęs ir įžymus gydytojas, medicinos profesorius, akademikas Vladas Lašas (1892–1966), parašęs ne vieną vadovėlį aukštųjų mokyklų studentams medikams. Deja, mūsų muziejuje yra saugomos tik dvi jo knygos: „Vitaminai“ ir „Endokrininės liaukos“.

Gausią muziejuje saugomų pagrindinio knygų fondo dalį sudaro periodika, užfiksavusi mūsų tautos ištisų dešimtmečių istoriją. Periodikai teko svarbiausias vaidmuo organizuojant nacionalinę kultūrą ir švietimo darbą. Sunkiais spaudos draudimo metais negavus caro valdžios sutikimo leisti legalius periodinius leidinius lietuvių kalba, jie buvo pradėti leisti užsienyje. Pirmasis lietuvių laikraštis „Aušra“ (RKM-14379) sumanytas ir redaguotas Jono Basanavičiaus. Leistas Tilžėje 1883–1886 m. ir slaptai platintas Lietuvoje, į mūsų muziejų pateko gerokai vėliau iš P. Gasiūno kolekcijos. Iš jo mes gavome ir vieną pirmųjų leidinių lietuvių kalba „Nusidavimai apie evangelijos prasiplatinimą tarp žydų ir pagonių“ (RKM-14381). Šis protestantų laikraštis, ėjęs 1832–1915 m. Karaliaučiuje, buvo spausdinamas gotiškais spaudmenimis lietuvių kalba. Beje, gotiškomis raidėmis išspausdintas kitas, anot profesoriaus Domo Kauno itin retas, leidinys. „Kentėjimo nusidavimas mūsų Pono Jėzaus Kristaus“ (RKM-6220). Šis spaudinys spalvotas, skirtas, matyt, mažai raštingiems skaitytojams, kur sudėtingesni žodžiai išreikšti piešinukais. Muziejus saugo Vinco Kudirkos redaguotą žurnalą „Varpas“ ir jo priedą – valstiečiams leistą mėnesinį laikraštį „Ūkininkas“. Saugome retai aptinkamą „Apšvietą“. Iš dar senesnės periodinės spaudos, ėjusios Vilniuje, tiesa, lenkų kalba, reikėtų paminėti 1806 m. „Dziennik Wilenski“ (RKM-17197), 1918 m. Nr. 57–108 „Wiadomosti brukowie“ (RKM-17198).

Didelę muziejuje saugomos periodikos dalį sudaro tarpukario metų spauda. Tautininkai leido žurnalą „Vairas“, ateitininkai – žurnalą moksleiviams „Ateitis“, pedagogams ėjo „Švietimo darbas“, rašytojai savo problemas gvildeno „Kultūroje“, intelektualai – „Naujojoje Romuvoje“, kurią redagavo žinomas žurnalistas Juozas Keliuotis (1902–1983), kilęs iš mūsų krašto. Minint šio žmogaus 100-ąsias gimimo metines, kelerių metų „Naujosios Romuvos“ komplektus mūsų muziejui padovanojo filosofas Arvydas Juozaitis. Dovana užpildė spragą, ir mes dabar saugome beveik visus minėto žurnalo numerius. Kaimo žmonėms tarpukario metais prieinamiausias buvo „Ūkininko patarėjas“. Tiems, kurie domėjosi muzika, tiko žurnalai „Muzika“ arba „Vargonininkas“. Tvarkos saugotojai skaitė dvisavaitį žurnalą „Policija“, o kariai – „Karį“. Visi minėti leidiniai (o jų yra 451) prieinami muziejaus lankytojams.

Sukauptas knygas ir periodiką muziejaus darbuotojai stengiasi įvairiapusiškai panaudoti. Įdomiausi ir rečiausi egzemplioriai eksponuojami nuolat veikiančiose ekspozicijose. Dalį leidinių lankytojai gali pamatyti parodose. Ypač didelė paroda, kurią rokiškėnai tikrai įsidėmėjo, buvo surengta minint mūsų žemiečio spaudos kolekcionieriaus Povilo Gasiūno 100-ąsias gimimo metines. Knygnešių J. O. Širvydo, J. Zaukos, knygos buvo eksponuotos Jūžintuose ir Obeliuose – miesteliuose, kur tie šviesuoliai gyveno. Rokiškėnų vadovėlių autorių knygos ypatingomis progomis svečiuojasi rajono mokyklose, jos naudojamos rengiant švietėjiškas programas. Mūsų bibliotekos turtais naudojosi ir tebesinaudoja moksliniai bibliofilai – Antanas Ulpis, Nijolė Teresė Kišūnienė, Airida Papaurelytė, profesorius Domas Kaunas, studentai, rašantys bakalauro ir magistro darbus. Pastebėjome, jog studentai ypač dažnai skaito tarpukario metų leidinius. Muziejininkai, norėdami juos apsaugoti, iš tų leidinių išrinko ir išrašė medžiagą, liečiančią Rokiškio apskritį, ją suklasifikavo pagal mokslo šakas. Šitaip palengvinę lankytojų darbą, mes apsaugome originalus.

Mūsų muziejaus rinkiniai nuolat papildomi. 1994 m. gavome žemiečio Amerikos lietuvių rašytojo Juozo Tininio archyvą. 2000 m. savo biblioteką, kurioje daugiau kaip 400 mokslinės bei grožinės literatūros knygų, padovanojo Rokiškio gydytojas Viktoras Deksnys.

2005 m. sulaukėme Rokiškyje gyvenusios Vandos Simonaitienės skambučio. Ji pranešė, jog muziejui dovanojanti senąsias savo šeimos bibliotekos knygas ir periodikos komplektus. Tarp dovanotų 184 egzempliorių puikavosi knygos su Rokiškio grafų Pšezdzieckių, Jūžintų dvaro savininkų Vaizenhofų, Panemunėlio dvaro savininko Sventicko parašais bei antspaudais.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Juozo Audėno
110-osioms gimimo metinėms

Per Niujorką – atgal į vaikystę

JŪRATĖ BARANOVA

Rugsėjo viduryje Niujorkas pasitiko netikėtu afrikietišku karščiu. Atskridau su didžiuliu raudonu lagaminu ir su juo turėjau atrodyti kuo aiškiau (būti matoma iš visų įmanomų rakursų) ties 7-osios ir 34-osios gatvių sankryža, šalia *Pen Station*. Ten mane turėjo pamatyti jau penkerius metus Niujorke gyvenanti lietuvė ir priglausti kelioms naktims. Nei aš tos lietuvės, nei ji manęs nebuvome niekada mačiusios. Elektroniniu paštu susitartas atpažinimo ženklas buvo lakoniškas: raudonas lagaminas. Atrodytų, kad daugiau niekas su kinų gamybos raudonais lagaminais Jungtinėse Amerikos Valstijose nekeliauja. Šiaip ne taip susiradau reikalingą sankryžą, nusipirkau dešrainį ir atsisėdusi ant šaligatvio ėmiau stebėti praeivius. Niujorkas patiko. Kažkoks turintis stilių. Labai skyrėsi nuo mano iki tol matytos Amerikos, ypač – nuo iškilmingo Vašingtono su mauzoliejinėmis erdvėmis, pilkų voverių apsėstimi ir neaiškiu gyvenimo ritmu. Ten išbuvau keletą mėnesių. Pirmuosius du įdėmiai stebėjau žemę: galbūt tikėdamasi, kad ši prasivers ir kažkokiu stebuklingu būdu prasmegsiu atgal į Lietuvą. Apie tai parašiau rašytojai Vandai Juknaitei. Ši supratingai atsakė, kad Amerikoje jautėsi taip pat: nei pareisi, nei dviračiu atgal parvažiuosi. Grįždama iš Vašingtono, prisiekiau atgal negrįžti. Po metų grįžau. Tarsi laikinai, pakviesta į Čikagą, bet iš esmės sugalvojusi aplankyti Niujorke giminių kapus: močiutės brolį ir anksti žuvusią jo aštuoniolikmetę dukrą. Tai buvo tarsi bandymas sugrįžti atgal į vaikystę. Grįžti į tuos metus, kai močiutė įdėmiai prisiglaudusi prie radijo imtuvo klausydavosi traškančio „Laisvės radijo“ iš Vašingtono – ar neišgirs ko apie savo seniai emigravusį brolį. Močiutės brolis Juozas Audėnas (gimęs Audickas, 1898–1982) buvo priverstas po karo pasitraukti iš Lietuvos, nes buvo vienas iš VLIK'o (Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto) steigėjų, paskutiniosios tarpukario Antano Merkio vadovaujamos vyriausybės žemės ūkio ministras. Jam likimas lėmė dalyvauti paskutiniame vyriausybės posėdyje, kur buvo svarstomas skaudžiausias to meto lietuvių politikams klausimas: priešintis ir susinaikinti ar sutikti su okupantų primestu ultimatumu. Šį vyriausybės posėdį, kaip ir savo gyvenimą, susijusį su tuometėmis istorijos bei politikos realijomis jis aprašė knygoje „Paskutinis posėdis“. Joje užsiminė ir apie savo ištakas: „Gimiau 1898 m. rugsėjo 25 dieną Rumpiškėnų kaime, Pandėlio valsčiuje, Rokiškio apskrityje“. „Iš vienuolikos vaikų, mano tėvams gimusių, buvau dešimtasis. Iš jų visų išaugome tik trys. <...> Brolis Albertas – aštuoneriais, o sesuo Anelė – dvejais metais vyresni už mane“. Sesuo Anelė – kaip tik mano močiutė. Ji irgi gimusi Rokiškio apskrityje, Panemunyje. Ten jos tėvas Antanas Audickas kartu su broliais ir seserimis 18 metų ir kaip pusininkai dirbo Panemunio klebono ūkyje. Po to išsikėlė į Rumpiškėnus, vėliau – į Biržų valsčių – Parovėjos dvarą, dar vėliau – į Žvaguičių kaimą netoli Kupreliškio, į Raikėnus, iš kur Audėnas lankė Pandėlio mokyklą, o po to vėl – į Kvetkus. Kvetkų kapinėse ilsisi motina ir tėvas Audickai bei brolis Albertas su šeima. Dėdę Albertą atsimenu kaip labai rimtą, solidų ūkininką, gyvenantį Biržų girioje, šalia Nemunėlio. Pas jį vykdavome vėžiauti, kai dar Nemunėlyje buvo

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

vėžių. Labai seni laikai – ankstyvoji vaikystė. Jauku prisiminti. Audėnas taip pat prisimena Nemunėlį: „Mūsų namai buvo prie pat Nemunėlio. <...> Nemunėlio pakrantėje turėjome prirakintą valtį." Vandos Juknaitės romane „Šermenys" suradau vietą, kur pasakojama, kaip šeima ieško dingusios senelės Paulinos. „Rytojaus dieną tėvas išeina į Ragelius, ir po dienos milicininkas „Emkos" lopšyje atveža senelę Pauliną. – Šitą? – klausia policininkas. – Ties Panemunėliu radom. Sėdėjo ant gelžkelio pylimo kojas nusiavus". Pasidaro šilta, nors niekada nesu buvusi Panemunėlyje. Jau JAV, mintimis grįždamas į vaikystę ir paauglystę, Audėnas prisimena, kad nieko kito paauglystėje taip nelaukdavęs kaip kelionių į Panemunėlio stotį. „Važiuodamas iš namų, visą laiką svajodavau, kad bent vienas traukinys pravažiuotų bebūnant stotyje. Man nebuvo nieko įdomesnio pamatyti, kaip geležinkelietį su baltu švarku, juodom kelnėm ir, svarbiausia – raudona kepure. Jis eidavo išdidžiai, paimdavo aukštai pakabinto varpelio juostą ir imdavo skambinti. Visi nutyla ir įtemptai žiūri į ateinantį ir atšvilpiantį traukinį. Gražu ir iškilminga..." Atrodytų, kad reikšmingiausi įvykiai įvyksta būtent vaikystėje. Prisimenu, kaip vaikystėje netikėtai „iš Amerikos" „iš dėdės Juozo" ateidavo laiškai ir siuntiniai. Juose būdavo visko, labiausiai įsiminė medžiagų atraižos ir skarelės. Vieną jų močiutės padovanotą iki šiol turiu. O iš žydro peršviečiamo kaprono su mažomis gėlytėmis vaikystėje buvo pasiuvę vienintelę išeiginę puošnią suknelę. Daugiau tokių puošnių kaip gyva nesu turėjusi. Ateidavo siuntiniai ir su maisto produktais, su miltais ir kažkokiomis keistomis juodomis vyriškomis kojinėmis iki kelių. Paauglystėje prašydavau močiutės, kad duotų panešioti. Tačiau ryškiausiai įsiminė vienas laiškas. Su nuotrauka. Jaunos merginos, Indrės. Tik ką žuvusios autoavarijoje mamos pusseserės, močiutės brolio jauniausio vaiko. Liko vyriausia – Daiva, o kitą dukrą – Aristidą – trejų metukų jau buvo palaidojęs mažą Kaune, dabar, kiek žinau, jau sunaikintose kapinėse. Daug vėliau, 1989 metais, kai Treinys iš JAV jachta atplukdė dėdės knygos „Paskutinis posėdis" 1966 m. leistą egzempliorių (1990-aisiais leidykla „Mintis" perleido antrąją (fotografuotinę) laidą), joje perskaičiau santūriai apsakytą tėvo tragediją: „1943 metais kovo 17 dieną gimė trečioji dukrelė Indrė Judita. Jau 1960 metais ji buvo New Yorko *Queens College* studentė. Dalyvaudama aktyviai skaučių ir studentų organizacijose, ji atidavė joms visą savo laisvalaikį. Būdama pareiginga, ji neapleido ir studentų santariečių studijų savaitės, įvykusios *Tabor Farm, Sodus, Mich.* 1961 metų rugsėjo 11 dieną *Pennsylvania* valstijos kalnuose įvykusioje automobilio katastrofoje drauge su rašytoju Antanu Škėma ir su visuomenininku Jurgiu Jaks – Tyriu, ji žuvo, žuvo amžinai. Galbūt tą nelaimės minutę ir šaukėsi tėvelio pagalbos, nes tuo pat nelaimės metu sapnavau labai sukrečiantį sapną: žmona, Daiva ir aš baigėme prieiti prie namų, kai per mūsų galvas pralėkė raketa, krito į namo stogą, kuris staiga užsiliepsnojo."

Taip sutapo, kad ir į Čikagą 2005-aisiais vykau irgi santariečių pakviesta: skaityti pranešimo jų suvažiavime. O iš čia – perskridau į Niujorką. Močiutė jau seniai ilsisi kapuos. Ji net įsivaizduoti negalėjo, kad vieną dieną aš zulinsiuos su savo komišku raudonu lagaminu apie *Pen Station* prieigas, bandydama pratęsti jos ilgesį ir pamatyti viską jos akimis. Tarsi bandysiu įžengti ten, kur didžiąją gyvenimo dalį atrodė neįmanoma įžengti – į *Cypress Hills Cemetery* kapines *Woodhaven* rajone, kur šalia dukters Indrės Juditos 1982-aisiais, išgyvenęs 84 metus, atgulė ir Juozas Audėnas, o 1998-aisiais ir 92-ejų sulaukusi jo žmona Olga Klemaitė.

Jau kuris laikas sėdinėjau čia vienur, čia kitur. Laukiamos lietuvės niekur nesimatė. Kažkoks pareigūnas įspėjo nesėdėti ant laiptų. Nusitvėrusi savo didžiulį raudoną lagaminą, išraiškingai tampiausi su juo pirmyn ir atgal. Niekas nekreipė dėmesio. Pastebėjo tik senukas žydas su kuprine. Supratingai paklausė, ko čia laukianti. Pasiūlė prižiūrėti lagaminą, kažką bandė patarti. Lietuvė vis nesirodė. Nebuvo aišku, ką reikės daryti toliau. Vis laukiau. Mąsčiau apie tai, kad vienas lietuvių rašytojas (S. Parulskis) paskutiniame savo romane buvo suformulavęs beveik antropologinę formulę: „Žmogus – gyvūnas, laukiantis mirties". Sunkiausia turbūt laukti neapibrėžtai, neaišku ko. Sunkiausia laukti niekaip neįvykstančio išsipildymo. Nes kai lauki žmogaus, tai nutinka, kad jis ima ir vis dėlto ateina. Žmogus – ne adata. Niujorke pasirodo ne taip lengva pasimesti. Lietuvė pasirodė ir nusivežė su savimi traukinuku į Niu Džersio priemiestį. Čia gyvenusios dvi lietuvaitės, paprašytos Daivos Audėnaitės-Banaitienės, draugiškai susispaudė į vieną ir užleido kambarį. Jauku ir miela. Tą patį vakarą paskambino Daivos vyro pusbrolis

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Donatas Banaitis ir pasiūlė rytoj ryte nuvežti ir į VLIK'o būstinę, (Juozas Audėnas – buvęs VLIK'o organizatorius, ėjęs pirmininko pareigas ir kurį laiką – generalinio sekretoriaus), o po to ir į kapines. Susitikime, sako mano pašnekovas, prie *Pen Station*. Persmelkia negera nuojauta. Jaučiausi jau prisistypsojusi toje vietoje. Bet išeities nėra. Kažkur vis vien reikia susitikti. Vėlgi – su žmogumi, kurio nebuvau regėjusi. Kaip ir jis – manęs. „Aš būsiu su žalia kepure", pasakiau trumpam įtikėjusi, kad žalia kepurė yra tikresnis ženklas nei raudonas lagaminas. Dėl visa ko pasiklausiau adreso: kurgi gyvenąs dėdės draugas Vacys Steponis, žinantis kapą ir apskritai praleidęs su juo paskutines dienas ir valandas. *Jamaica* aveniu išgirdau, netoli *Cypress Hills* kapinių. Ir tuoj pat patikinimą: jums adresas visai nesvarbu, nes mes jus ten nuvešime. Devintą valandą ryto su žalia kepure jau skaičiau prie *Pen Metro Station* stoties rytinius laikraščius. Stebėjausi, kodėl niekas nesidomi mano žalia kepure. Bandžiau įsižiūrėti į žmonių veidus, į akis. 9.30 jau įdėmiai ėmiau tyrinėti praeinančių Niujorko gyventojų antropologinius tipus, svarstydama, kuris iš jų čia galėtų būti lietuvis. Supratau, kad nė vienas. 10.00 mąsčiau apie tai, kad vis dėlto, nepaisant įvairiausių lietuviams būdingų ūgio ir veido bruožų skirtumų, juos jungia kažkokia slaptinga nematoma gija, kurios nesipainiosi su kitos rasės gyventojais. Tokio tipo veidų aplinkui 10.30 prie *Pen Station* Niujorke niekur nemačiau. 10.40 jau ėmiau kiek gėdytis savo įkyriai afišuojamos žalios kepurės ir svarstyti, ar nereiktų užsukti į čia pat esančia HM parduotuvę. 10.45 staiga supratau, kad esu šiek tiek patyrusi keliautoja, galinti skaityti svetimo miesto žemėlapį. Todėl sėdau į metro ir, žaliąją kepurę paslėpusi rankinėje kuo toliau nuo akių, patraukiau *Queens* rajono link. Jamaikos aveniu rasti nebuvo sunku. Įspūdingas buvo tik jos ilgis. Slenkant lėtai buvo galima juo eiti kad ir visą dieną. Neskubant, užsukant į mažesnes parduotuves, pakalbant su pardavėjais, užmezgant nuoširdesnį kontaktą. Matyt, nuo ilgo stypsojimo su žalia kepure jaučiausi kiek vieniša ir išsiilgusi žmonių, todėl vienoje parduotuvių pirkau papuošalą iš raudono Afrikos akmens. Ko gero, iš dykumų kur nors prie Egipto. Pardavėjas – emigrantas iš ten, Egipte buvęs seniau negu aš. Svilino karštis. Nusipirkau šūsnį raudonų rožių ir nebeapsikentusi su jomis įsilipau į autobusą. Vairuotojas liepė duoti smulkių pinigų arba lipti lauk iš autobuso. Smulkių neturėjau, bet supratau, kad niekur nelipsiu, nebent jėga išmestų. Buvau labai pavargusi, buvo karšta, rankas badė rožių spygliai, ir kuo greičiau norėjau pasiekti tikslą. Vairuotojas vis reikalavo *change*. Nebuvo kur jų gauti. Situacija komplikavosi. Staiga viena moteris pasiūlė smulkių pinigų. Maža to – ji uždavė keistai prasmingą klausimą: „Jūs iš Lenkijos?" Netekau žado. „Ne, bet beveik", – sakau. Labai apsidžiaugiau, kad Lietuva ir Lenkija kažkada buvo sudariusios uniją ir dabar *Queens* rajone Niujorke galima prisistatyti kaip tos pačios šalies palikuone. „Bet iš kur jūs atspėjote?", nustebusi klausiu moters, kuri gymiu aiškiai priminė musulmonių moterų antropologinį tipą. „Aš turiu penkis sūnus", atsakė. „Vienas jų mokykloje draugauja su lenke. Jūs labai panaši. Ką čia veikiate?" „Važiuoju aplankyti giminaičių kapų", prisipažįstu. „Matote, kaip Jūs gerbiate savo mirusius. O mes juos palaidojame ir pamirštame". Moteris simpatiška, maloni, džiaugiuosi suradusi nors kokią artimą sielą, bet reikia lipti. Pervažiavau *Jamaica* aveniu. Šalia jos Audėnai paprastai ir gyveno. Skambinu į dėdės draugo duris. Gerai, kad iš vakaro vis dėlto užteko proto iškvosti tikslų adresą. Atidaro tamsi moteris, tarsi būtų ispanė ir santūriai kviečia vidun. Pasitinka jau gana pagyvenęs, kiek nustebęs žmogus. „Kodėl Jūs ne su žalia kepure?", abejodamas klausia. „Ten, prie stoties, nuo vienuoliktos valandos jūsų laukia žmogus". Apsidžiaugiu radusi žmogų, kurio ieškojau. Kažką murmu, nes visas peripetijas labai sunku supratingai išaiškinti. Jaučiuosi pabėgusi iš įvykio vietos. Nesvarbu, kad kita pusė atėjo dviem valandomis vėliau. O gal aš – dviem valandomis anksčiau. Kas dabar besupaisys. Tokia jau ta *Pen*

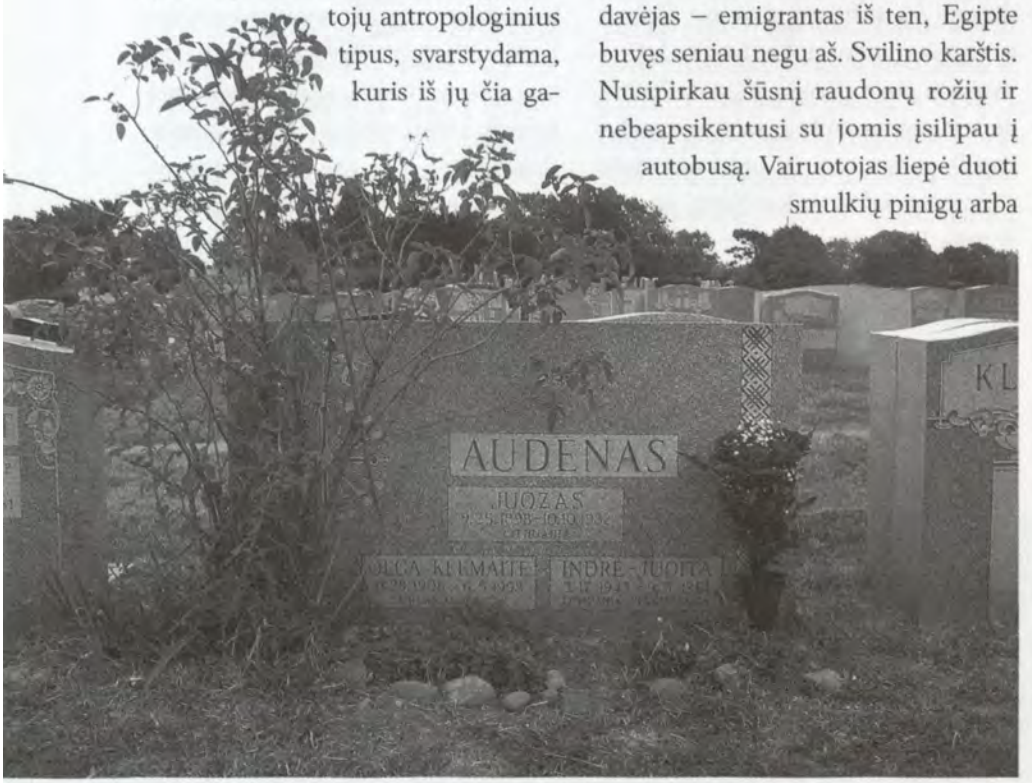

Juozo Audėno kapas Cypress Hills Cemetery *kapinėse Niujorke.*
Jūratės Baranovos nuotr.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Station aura. Klaidinanti. „Bet Jūs gi žinote, kur jų kapas. Nuvežkite mane", prašau nuolankiai. Vacys S. sako, kad dabar lauks to žmogaus, kuris manęs laukia prie *Pen Station* skambučio. Sėdžiu ir apžiūrinėju paveikslus. Jų daug, jie įdomūs, parsivežti iš Paryžiaus, kažkada jau seniai. Dar tada, kai jie buvo jauni. Pagalvoju, kaip neteisingai surėdytas žmogaus gyvenimas: tu sensti, o tavo paveikslai lieka tokie pat kaip jaunystėje. „Parodykite savo kepurę", dar sykį prašo manęs šeimininkas. Išsitraukiu. Jis kraipo galvą: ši jam nepasirodžiusi labai žalia. „Bet koks skirtumas, – noriu jam atsakyti. – Mes prasilenkėm bent dviem valandom". Nutyliu, nes būtų ištarta per daug žodžių, bet vis dėlto nepakankamai, kad suvoktum situacijos slystančius kontūrus. Aš kalta, nes užsidėjau neteisingą kepurę. Ir pristigau kantrybės. Todėl neaplankiau VLIK'o būstinės – Lietuvos išeivijos rezistencijos širdies, o pirkinėjau papuošalus *Jamaica* aveniu ir koketavau su egiptiečiu. „Viskas mano gyvenime įvyksta kažkaip nerimtai. Kažkaip atvirkščiai. Netikrai", mąsčiau sau. Toliau laukiau. Juk vis tiek į tas kapines mane kaip nors nuveš. Taip ir įvyko. Nuvežė. Kapinės gražios. Daugybė užrašų su kiniškais rašmenimis. Šiame rajone gyvena ne tik išeiviai iš Lietuvos, bet ir kinai. Atskira teritorija – prasideda latviškos ir lietuviškos pavardės. Staiga palydovas sustoja ir rodo į dešinę: „Ten guli Antanas Škėma". Per kelią į kairę – dėdės ir Indrės kapai. Visi sugulė arti vienas kito. Gal ir laidojo vieną dieną, niekada to nepaklausiau. Iššoku, ištraukiu vieną rožę ir padedu ant Škėmos kapo. Škėmos kapą fotografuoju. Vacys S. prieina ir pataiso, pastato gėlę stačiai – jam pasirodė neteisingai, negražiai paguldyta.

Išeivijos rašytojo Antano Škėmos kapas Cypress Hills Cemetery *kapinėse Niujorke.* Jūratės Baranovos nuotr.

Audėnams – didžioji rožių puokštė. Jau grįžtant pavyksta pasikalbėti su palydovu. „Jūs draugavote su dėde?" „Taip, draugavom, nors buvau jaunesnis. Buvau su juo iki pat jo mirties. Jis mirė vėžiu." „Pažinojote Škėmą?" – toliau klausiu. „Aš pats ne, bet mano žmona su jais draugavo. Kartą buvome svečiuose. Draugingas buvo žmogus. Gyveno čia pat, *Queens*". Dar iš vakaro išvažiuodama iš Čikagos prisipažinau vienam poetui K., kad vykstu į Niujorką aplankyti giminių kapų, nes labai įsirėžė iš vaikystės su Škėma vieną dieną žuvusios aštuoniolikmetės mamos pusseserės nuotrauka. „Aš ten buvau, tame suvažiavime. Juos išlydėjau ir mačiau paskutinis. Buvau jaunas, žavėjausi Škėma, jam patiko mano žavėjimasis. Bendravome. Sutarėme kitais metais susitikti. Pamenu ir mergaičiukę". „Kas atsitiko? Kodėl jie žuvo?", klausiu. „Gėrė visą naktį. Vairuotojas irgi. Išvažiavo beveik nemiegoję". Kiek žinau, vairuotojas liko gyvas.

„Plunksna yra per grubus daiktas, kad ja galėtumei aprašyti tėvų skausmą, kada jie išgyvena kilnodami savo vaiko šaltai sustingusį kūnelį ne tik tada, bet ir po daugelio, daugelio metų...", rašo Audėnas prisiminimuose. Audėnui teko laidoti ne tik dukras, bet ir tapti istorijos įkaitu – matyti ne tik Nepriklausomos Lietuvos prisikėlimą, bet iš arti išgyventi jos praradimą. Skirstantis po paskutiniojo posėdžio išeiti su nuolatiniu nerimu: „Ar jau savo rankomis palaidojome Lietuvą, ar dar ne?" Kai stažavausi Vašingtone, Amerikos katalikų universitete, pati patyriau kultūros svetimumo šoką: suvokiau, kokia praraja skiria Lietuvą (ypač pokarinę) ir amerikiečių pasaulį. Skiriasi ne tik ekonomika, bet iš esmės – pati mentaliteto struktūra. Amerika – ne Europa. Supratau, kad mūsų pokario inteligentai emigrantai niekada čia jau nebegalėjo pasijausti savi (lengviau pritapo prie šios šalies jų vaikai). Tai, ką jie buvo išmokę Lietuvoje, šioje šalyje niekam tapo nebereikalinga. Jie turėjo pradėti viską nuo pat pradžių. „Tėvai turėjo patirti didžiulį šoką atvykę į Ameriką", – sakau Audėno dukrai Daivai, kai mes prieš porą metų vakarieniavome *Neringos* kavinėje. „O taip, – sako Daiva, – tėvelis įsidarbino plauti langus. Jam nesisekė. Jį atleido". Tik kiek vėliau, dar padirbęs medvilnės fabrike Bostone, Audėnas buvo pakviestas į Niujorką ir įsitraukia į Lietuvos laisvės komitetą (Laisvosios Europos komiteto padalinį, vėliau virtusį Baltijos šalių laisvės taryba, stebėjo ir analizavo tarybų Lietuvos žemės ūkio raidą), vėliau sugrįžta ir prie VLIK'o veiklos. Parašo knygą *Lietuvos valstiečiai liaudininkai* (New York: Pranciškonų spaustuvė, 1986), kuri buvo išleista jau po jo mirties. Džiugina tik tai, kad būdamas nuosaikaus, šviesaus ir demokratiško būdo, Audėnas niekada nebuvo praradęs vilties. „Okupacinė drama tęsiasi dvidešimt penki metai. Ir kaip ilgai? Bet neamžinai!", rašė jis 1966 metais. Dabar galima pasakyti: pranašiškai.

Queens rajone Niujorke, *Cypress Hills* kapinėse, saulėta, gražu ir ramu. Ir man kažkaip pasidarė šviesiau – tarsi aplankius prarastą vaikystės pasaulį.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Kunigas Jonas Katelė ir jo laikai

Fragmentai iš monografijos

VYTAUTAS BIČIŪNAS

Į naują parapiją

1872 metų lapkričio mėnesį už nežinomas mums kaltes kunigas Jonas Katelė buvo perkeltas iš Zarasų į Panemunėlį. Atvykęs prieš žiemą į naują parapiją, rado nedidelę apipuvusią bažnytėlę, apleistą kleboniją, o Naujikuose – nedidelį ūkį. Gyventojų parapijoj buvo apie 3000. Kunigo Katelės pirmtakas kunigas Pranciškus Staškauskas visuomeninio darbo nedirbo, su valstiečiais glaudesnių ryšių nepalaikė. Mėgo linksmai leisti laiką, tebendravo tik su vietos dvarininkais. Turėjęs gabumų bažnyčioms statyti, kun. P. Staškauskas Panemunėlyje, deja, jų neparodė. Teresės Kupetytės, gerai jį atminusios, tikinimu, senasis klebonas, lankydamas parapiją, mėgo išgerti ir sočiai pavalgyti. Anais laikais klebonų lankymosi po parapiją, ypač kalėdojimo papročius, gražiai ir teisingai apdainuoja kunigas Antanas Vienažindis:

Jau su slūgomis bažnyčios kunigs
atvažiavo
Kalėdojant aplankyti parapijos savo.
Primins visiems velykinę,
Reiks atduoti dešimtinę
Iš tikra iš pilna.

Vargamistra kaip į trobą vos tiktai
įėjo,
Šventą giesmę lotyniškai giedoti
pradėjo.
Gieda puikiai ir puikesniai,
Kad Kalėdų gaut gausesniai –
Visų metų pelno.

Zakristijons gale stalo stovi su
krapyla,
Vilkui kantoriui bažnyčios šnibžd
į ausį tyliai:
Gal sakyti jau ant vieros,
Kad Kalėdos čia bus geros –
Prote gaspadinė.

Tas pats autorius vaizdžiai aprašo klebono elgesį svečiuose pas turtinguosius:

Matušėlė su dukrelėms, gavusi
korteles,
Iš po pečiaus trauk greičiausiai
keptas anteles.
Dėk ant stalo, nešk grietienės,
Nestatyki jau dektienės –
Sako, nieks negers.
Ir tėtušis gakt prie stalo su buteliu
vyno.
Sako, reikia geram būti –
„prancūzku" vadina.
Pripilk pilną stiklinėlę,
Užgerk pirma kunigėlį,
Sakydams „būk sveikas".

Geria kunigs į matušę, vynutį
pagirdams,
Sako, gali tokį gerti, nors truputį
sirgdams.
Užtat skaniai ger matušė,
Lenk stiklinę jau per pusę
Ir lig paties dugno.

Šit, iš klėties su keptiniais ateina
dukrelė,
Antra ranka atnešdama medaus
stiklinėlę.
Medus reiškia kuo didžiausią
Žmonių meilę širdingiausią
Geriesiems sveteliams.

Dar ir daugiau visko neša ant
stalelio balto:
Sūrio, sviesto, makaronų ir alučio
šalto.
Susėd svečiai jau paeilei,
Skamb jų lėkštės, blizga peiliai,
Valgyti pradėjus.

Taip tikėjosi susitikti su savo naujuoju klebonu ir Panemunėlio parapijos žmonės. Buvusi kun. J. Katelės mokinė, paskui tapusi švietimo darbo talkininkė, Teresė Kupetytė, savo atsiminimuose, rašytuose po jo mirties, pirmąjį kalėdojimą šiaip aprašo: „Ant Naujų Metų (1874 m. – *V. B.*) vėl po Evangelijos (naujasis klebonas) visiems parapijonims linkėjo visokios laimės dėl kūno ir dėl dūšios, o labiausiai (linkėjo) mokytis ir pamesti arielką. Jauniesiams (patarė) labiausiai griebtis mokslo ir (be to) užsakė: „Noriu, sako, su jumis pasižinti. Taigi, aš misliju (ketinu) kalendravoti ne dėl gavimo kalendros, ale kad man pasižinti ir su senais, ir su jaunais. Labai noriu žinoti, koks gyvenimas mano brolių lietuvių. Tai po Naujų Metų ir užsakau jau kalėdonę".

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Kunigas Jonas Katelė prie klebonijos. Nuotr. iš Maironio lit. muziejaus fondų

„Visi laukėm naujo klebono, kaip jis nori pasižinti – ar kaip senasis klebonas, ar kitaip? Kunigas Katelė su savo parapijonimis susipažino kitaip. Nei su valgymais, nei su gėrimais. Nei su turtingu luomu nesusideda. Ale visus jaunuosius po savim traukia. Mažulėliams veža baronkėlių, o dideliem, kurie moka skaityti, dalija paveikslus šventųjų arba Marijos ir Jėzaus. Man teko Jėzaus meiliausio, kurį ir po šiai dienai tebeturiu. Kurie ir didieji nemokėjo skaityti, tai ir jiems davė baronkėlių; linksmu veidu ragindamas sakydavo: „Mat, tebesi mažutė, nemoki skaityti, tai imki baronkytę, ale suvalgiusi mokysies skaityti". Tada ne viena mergaitė susigėdinusi mokėsi skaityti.

Per visą sodžių perkalėdojęs, paskui susišaukė vienon vieton visus jaunuosius ir prašo: „Padainuokite man savo dainas. Parodykit, kokie jūsų balsai arba kokia nata dainuojat".

Bet kas tau dainuos! Visi ir visos gręžias užpečkin. Niekados to neregėjo, kad kunigas su jaunais ir su biednais kalbėtųs. Visi galvas nukreipę, akis nudelbę. Mergaitės skepetas ant akių užsitraukę. O mūsų klebonas kalbina, ramina, skareles atitraukia ir sako: „Nesikavokit, aš labai noriu su jumis pasižinti. Padainuokit savąsias daineles!"

Tada, kai pabaigė mergaitės, uždainavo mums klebonas savąsias dainas ir sako: „Reikia jausti žmogui, ką liežuvis kalba arba gieda". Ir kaip uždainuos „Karvelėli mėlynasis", visos moterys ir vyrai dūsauja, kad dainoj – tikra teisybė. Išgirdę taip gražiai apdainuojamus, kiekvienam valstiečiui anuomet gerai žinomus vargus, žmonės bematant subruzdo vaišinti, mylėti naująjį savo kleboną. Visi gaspadoriai ir gaspadinės mislijo, kad kaip praeitinis klebonas su jais pasivaišindavo ir pasikalbėdavo už staliuko ir buteliuko, taip ir naujasis klebonas kalbės ir vaišinsis. Tuo tarpu naujas kunigas vis tebešnekina jaunuosius, teberagina juos dainuoti.

Matydami tai, senesni žmonės, pratę prie senovės kalėdojimo vaišių, čia pat tarp savęs pradeda šnekėtis: „Čia nebe mūsų prabaščius. Niekai. Eikim namo. Jis su mumis nesikalba, nei valgo, nei geria". Užgirdęs jų kalbą, kunigas J. Katelė paprašė gerti. Moterėlės tuoj atnešė alaus butelį ir užprašė gerti. Klebonas priėjo, paėmė butelį ir sako: „Labai šaltas, prašau pašildyti." Šeimininkės manė, kad kunigas šildyto alaus prašo. Bematant užtaisė su kiaušiniu ir grietiene ir vėl prašo gerti. Paragavęs šildyto alaus ir padėkojęs, atsisveikindamas su vyresniaisiais, kunigas pagaliau tarė: „Prašau matutes savo dukteris prižiūrėti – karčiamon vakaroti neleisti. Tegul vakaroja po jūsų akia namie". Prižadėjo jaunimui dainą, kurią padainavo. Dar sykį priminęs, kad reikia mokytis, atsisveikino.

„Taip per visą parapiją – kaip per pelkę: vos vos perbrido, negalėdamas nė susikalbėti. Kaip su girtais, ale dėl to jauniesiems ir biedniesiems patiko, kartu ir turtingiesiems, nes nieko neprašė; kas davė ar nedavė, visiems meilią širdį rodė, visus kuo meiliausiai prakalbino. Tad visi veikiai tiek teturėjo kalbos, kad labai geras prabaščius", – prisimena T. Kupetytė.

Vieta, kurioje 1872 metais kunigas Jonas Katelė apsigyveno, kurioj jam teko išbūti klebonu ligi savo gyvenimo paskutinės dienos, nors ne kuo ypatinga, vis dėlto daugeliu atžvilgių įsidėmėtina. Panemunėlio bažnytkaimis yra prie pat dvarvietės, nuo kurios jį teskiria nedidokas upelis Nemunėlis. Jei ne Panemunėlio dvaras, nebūtų buvę čia ir bažnytkaimio – tad kalbėdami apie vieną, turime atsiminti ir kitą. Panemunėlio istorija prasideda 16 amžiuje, nors apylinkėse yra didžiulių piliakalnių, rodančių, kad istorijos neatmenamais laikais čia jau gyventa žmonių.

1525 metais lenkų karalius didysis Lietuvos kunigaikštis Zigmantas Augustas II-asis išskyrė Panemunėlio miškus ir padovanojo Aleknai Kšivicui. Jis aptvarkė gautąją žemę, įsteigė dvarą ir jame gyveno. Alekna turėjo dvi dukteris. Viena jų ištekėjo už Masalskio, gaudama kraičio Panemunėlį. Masalskis taip pat turėjo keletą dukterų ir vienai iš jų užrašė kraičio Panemunėlį. Taip ilgą laiką visa Panemunėlio apylinkė pereidavo iš vienų ponų rankų į kitas rankas.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Kelis kartus Panemunėlis buvo parduotas ir padovanotas. Jį buvo pirkę Dusetų Plioteriai ir paskui padovanoję savo giminaičiui. Šis pardavė dvarą Kasakauskiams. Tai įvyko 17-ajame amžiuje. Panemunėlio plote tada buvo keliolika palivarkų, keliasdešimt kaimų, kuriuose gyveno keli tūkstančiai baudžiauninkų. Iš Kasakauskių Panemunėlis kaip kraitis 18-ojo amžiaus pradžioj pereina Parfjanavičiams. Vienas iš jų buvo vedęs Salų Marikonytę. Parfjanavičiui mirus, našlė Rachelė Marikonytė-Parfjanavičienė ištekėjo už Stravinskio. Stravinskiai turejo keturias dukteris. Tai jau buvo 19-ajame amžiuje. Trys iš jų ištekėjo, o viena (Jadvyga) liko sena pana ir ligi savo mirties gyveno Panemunėlio dvare.

Laikinai, kol našlaitis užaugs, Panemunėlį valdė ir vaiką globojo Viktoras Kamarauskas. Kamarauskai (Komorovskiai) buvo tikri lenkai, kilę iš Galicijos. Jie valdė ir Šatekšnių dvarą. Kadangi po lenkmečio bajorai ir šiaip lenkų kilmės žmonės neturėjo teisės pirkti Lietuvoj žemės, tai Kamarauskas, norėdamas įsigyventi Panemunėlyje, buvo pasiūlęs Svionteckienei tam tikromis sąlygomis (už vekselius) užrašyti Panemunėlį jo žmonai Vandai Kamarauskienei.

Tapę laikinais Panemunėlio šeimininkais, Kamarauskai pradėjo keisti dvaro žemės valdymo tvarką. Tai daryti skatino ir baudžiavos panaikinimas. Likęs be nemokamų darbininkų, kaip ir kiti dvarai, Panemunėlio dvaras pradėjo skaldytis, nykti. Valdžios pradėtą parceliaciją toliau varė Kamarauskai, o pabaigė Svionteckis. Jie įsteigė daug palivarkų ir dvarelių, kurių dalį išpardavė arba išnuomojo, o paliko sau stambų apie 2000 ha ūkį, kuris tebetvyrojo iki pat žemės reformos. Panemunėlio dvarui besiskaldant, apylinkėje atsirado ir stambių vienkiemių, kuriuose įsikūrė Turai, Dubravos-Dambrauskiai, Vaitkevičiai, Tūbeliai, Kubiliai, Vienažindžiai ir kiti.

Kalbant apie Panemunėlio praeitį, reikia paminėti ir bažnyčios istoriją. Iš pradžių Panemunėlis bažnyčios neturėjo. Buvo tik dvaro koplyčia, kurioj pamaldas laikė dvaro kapelionas. Pirmoji Panemunėlio bažnyčia buvo pastatyta 1772 metais. Ją pastatė, žemės ir lėšų parūpino vienas iš Parfjanavičių. Panemunėlio bažnyčiai buvo padovanoti Naujikai (33 ha vienkiemis) ir keli hektarai žemės prie dvaro pačiame bažnytkaimy. Panemunėlio bažnyčiai priklausė ir Šatekšnos koplyčia, kurios dabar nebėra. Kadangi bažnyčiai miško ir ganyklų nebuvo paskirta, tai vietos klebonui buvo leista naudotis dvaro mišku ir ganyklomis. Panemunėlio dvaras buvo pasižadėjęs taip pat duoti bažnyčiai tam tikrą kalėdą: išlaikyti klebono karves, kitus gyvulius. Bet vėliau šią pagalbą dvaras nutraukė.

Panemunėlio bažnyčios istorija paprasta. Nei karas, nei gaisras, nei smarki audra ar kokia kita nelaimė niekad nebuvo užkliudžiusi kuklių Dievo namų. Visas istorijos pamatas – tai klebonų kaitaliojimasis ir pamaldų laikymas, kurių tvarka pusantro šimtmečio nesikeitė. Ji Panemunėlio bažnyčioje būdavo tokia: šventadieniais iš pat ryto mišios lenkiškai, po to – ražančius ir kitokios giesmės lietuviškai, Evangelija lenkiškai ir antroji Evangelija po sumos su pamokslu lietuviškai. 1858 m. Panemunėlio parapiją aplankė vyskupas Motiejus Valančius, bet ypatingų pastabų nepadarė.

Atvykęs į Panemunėlį, kun. J. Katelė senos tvarkos nekeitė. Tik apie 1902 m. pamažu pats gyvenimas pradėjo keistis. Pirmiausia – kunigui Povilui Dogeliui tapus Panemunėlio vikaru, juo toliau, juo rečiau buvo skaitoma Evangelija lenkiškai. Seniau ją skaitydavo kas sekmadienis, o dabar tik tada, kai bažnyčioje lankydavosi Svionteckis. Kiek palūkėjęs, vietos vargonininkas, kunigo Katelės brolvaikis Juozas Katelė, ir kunigas Juozas Tumas-Vaižgantas sulietuvino taip pat ir „gadzinkas“ – lenkiškas šventas giesmes. Kun. Katelė tam nepriešTaravo, o kad lenkiškos Evangelijos visai nenaikino, tai nebent dėl to, kad nesusipyktų su dvaru.

Jonui Katelei atsikrausčius į Panemunėlį, gyvenimas čia ėjo tykia, lygia vaga. Lenkmečio pasekmės jau buvo tapusios nuolatine tvarka – baudžiava panaikinta, o valstiečiai atskirti nuo dvaro. Dvaro rūmuose tada gyveno dvi seserys – Jadvyga ir Bronislava Stravinskaitės. Jos buvo uolios lenkmečio talkininkės, o vėliau vietos žmonių švietėjos. 1854 metais vyskupas Valančius jų tėvui Henrikui Svionteckiui rašė laiške: „Su tikru pasigėrėjimu išskaičiau iš Obelių dekano pranešimo žinią apie parapines mokyklas, kaip gabi Tamstos duktė panelė Jadvyga uoliai užsiėmė švietėjiška veikla. Teduoda Dievas, kad visos dvarininkų dukterys sektų tuo gražiu pavyzdžiu“.

Jonui Katelei atvykus į Panemunėlį, parapinės mokyklos jau nebebuvo, užtat į bažnytkaimį buvo atkelta iš Rokiškio rusų mokykla. Nors toji mokykla panelėms švietėjoms buvo pavojinga, mat, rusų mokytojai buvo drauge ir valdžios šnipai, Stravinskaitės vis dėlto ir po 1863 metų pradėtojo švietimo darbo nepaliovė dirbusios. Tik dabar jau dirbo daug siauriau – slaptomis mokė vien dvaro tarnų ir kumečių vaikus.

1872 metais žymi dauguma Panemunėlio parapijos žmonių nemokėjo nei skaityti, nei rašyti. Maža saujelė amatininkų ir Panemunėlio dvaro tarnų – tai buvo visa to meto sodžiaus šviesuomenė. Žmonių tamsumas buvo neapsakomas. Jaunimą buvo paglemžę girtavimas, paleistuvystės ir prietarai. Kiekviename didesniame sodžiuje sėdėjo žydas smuklininkas. Smuklė buvo

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

sodžiaus branduolys. Joje rinkdavosi jauni ir seni. Čia šventadienių išvakarėse jaunimas susimesdavo vakaruškoms, o tų vakaruškų pasekmės – tai girtavimas ir pavainikių vaikų daugėjimas. Smuklė veikė net netoli klebonijos – kunigui Katelei ilgai nesisekė jos panaikinti.

Atėjo pavasaris. Kunigas Katelė įvedė dar vieną naujovę – gegužines pamaldas. Jų Panemunėly anksčiau nebūdavo. Gegužinės pamaldos tapo nauju akstinu vietos žmonėms, ypač moterims, pamėgti kleboną, tikėti gerais jo norais ir pamaldumu, nes tos pamaldos tik didino kunigo darbą, jokio pelno neduodamos. Gegužinės pamaldos veikiai pradėjo plisti ir po sodžius. Pamaldoms laikyti kunigas skolino žmonėms Švč. Marijos paveikslus. Sodžiaus pamaldos tampa savotišku visuomeniniu sambrūzdžiu.

Sujudinęs žmones, įgijęs jų pasitikėjimą ir netgi meilę, kun. Katelė tik po pusantrų metų buvimo Panemunėlyje pradėjo kasdien lankyti parapijos sodžius, pats ėmė mokyti žmones. „Žabali esat, prasišvieskite!“ – aiškino jiems.

Į parapiją kunigas važinėdavo vakarais, sutemus, kad tų jo kelionių nepastebėtų vietos mokytojas rusas. Nuvykęs į sodžių, iš pradžių pakalbėdavo su žmonėmis apie bažnyčios reikalus: apie giedojimą, pamaldas, o paskui apie mokslą. Kviesdavo jaunimą dalyvauti chore, padalydavo spaudos draudimo laikais išleistas knygeles. Sodžiaus žmonėms, anksčiau mačiusiems tik šviesuolių išdidumą ir savanaudiškumą, toks kunigo Katelės elgesys atrodė tiesiog stebuklas. Kito tokio kunigo niekur nebuvo girdėti, kad taip dovanai dalytų knygas, kurios taip sunkiai gaunamos buvo.

Vos pradėjo J. Katelė žmones mokyti, tuoj gerieji jo darbo vaisiai ėmė rodytis Panemunėlio apylinkėse. Žmonės ėmė atprasti nuo girtavimo ir sėdėjimo smuklėse, net nuo vakaruškų. Daug čia padėjo ir išpažinčių pamokymai. Sodžiuose pradėjo skambėti kunigo paskleistosios A. Vienažindžio, A. Strazdo, vėliau vyskupo A. Baranausko dainos. Pirmoji Katelės platintoji knygelė buvo 1865 m. Vilniuje išspausdinta klieriko Jono Jodelaičio iš lenkų kalbos išversta „Dešimts uvogų“ („Dešimt pastabų“). Tai buvo paskutinysis prieš spaudą uždraudžiant lietuviškas leidinėlis. Knygelė buvo skiriama žmonių atgailai už nuodėmes sukelti. Ji buvo rašyta aukštaičių tarme – tai ypač tiko Panemunėlio parapijos žmonėms.

Platinimas rusų valdžios uždraustų knygelių buvo tik vienas palyginti nedidelis darbas iš tų švietimo darbų, kurių kunigas J. Katelė ėmėsi Panemunėlio parapijoje. Švietimą jis bemaž visą laiką siejo su tikybiniu darbu. Jo darbo prasmę geriausiai apibūdina šie S. Kušeliausko „Szkalos“ prakalbos žodžiai: „Mokslas, sujungtas su tikėjimu ir nobažnumu, duoda žmogui dangišką šviesą ir gyvą šaltinį brangiausių skarbų (turtų), kurių tikrą vertumą nė joks liežuvis negal prigulinčiai išreikšti. Žmogus, mokytas dievobaimingai, gyvendamas šviečia kaipo aušrinė žvaigždė tarp nemokytų. Kiek tai biednelių, pavargėlių, siratų (našlaičių), per geradarystes mokslo stojosi geriausiais paveikslais savo draugystės, šlove apygardos ir džiaugsmu giminystės“.

Šie žodžiai, nebejotinai kunigo Katelės įtakoj atsiradusieji, atrodo, tarytum jo paties ranka parašyti, nes visai sutinka su vedamaisiais kunigo švietimo tikslais. Visi, kas tik tebeatmena kun. Katelę, vienu balsu tvirtina, kad Panemunėlio švietėjas brangino mokslą, susijusį su religingumu, o mokslo pradžią visuomet siejo su religinių apeigų atlikimu (pirmomis išpažintimis, vedybomis ir pan.). Kunigas Katelė, tiesa, nemokančias skaityti merginas neatsisakydavo sutuokti. Bet jis visada iš jaunųjų reikalaudavo mokytis. Kai kuri nors buvusi jo mokinė ir parapijietė nutekėdavo į kitą parapiją, kunigas rašydavo naujam jos klebonui laiškus prašydamas prižiūrėti, kad toji mokytų savo vaikus.

Kunigas Katelė ypač mokė ir švietė vaikus bei jaunimą. Artimiau susipažinęs su parapijos žmonėmis, ragina juos prie dažnos išpažinties, kviečia rinktis kas sekmadienis šventoriuje klausytis tikybinio turinio skaitymų ir pašnekesių. Iš pradžių tesusirinkdavo jaunimo labai mažai. Vis dėlto kunigas ateidavo pas susirinkusius, skaitydavo jiems „Kristaus sekimą“ , aiškindavo religinę praktiką.

Pradėjęs Panemunėlyje švietimo darbą, kun. Katelė kreipėsi į vyrus. Tarp jų ieškojo ne vien mokinių, bet ir padėjėjų. Tačiau vyriškasis jaunimas pasirodė ne toks stropus kaip merginos. Mokytesnieji vyrai, kuriuos jis sau pagalbininkais pasirinkdavo, greit vesdavę, o vedę pradėtąjį darbą pamesdavę. Tada kunigas pakreipia visą darbą kitokia linkme: daugiausia rūpinasi merginomis – kaip būsimomis motinomis. Nors tolimesniu, bet tikresniu keliu stengiasi pasiekti savo uždavinį.

Daug ir kitokių kliūčių kun. Katelei teko iš pradžių sutikti. Vieni žmonės šalinosi mokslo laikydami save per senais, kiti neleido vaikams mokytis sakydami, kad klebonas iš jų „piemenis atima“. Dar kiti piktinosi, kad ypač merginas kunigas sumanęs mokyti. Girdi, išmokusios rašyti, meilės laiškus galėsiančios rašinėti ir tik laiką niekais leisiančios. Kunigo pradėtajam švietimo darbui ne vien tamsuoliai būdavo priešingi. Nepatiko jo veikla taip pat ir senesniems kunigams. Su Obelių dekanu, Rokiškio klebonu kunigu Kvedaru (Fedoravičium), J. Katelei tekdavo tuo reikalu ne kartą smarkiai susiginčyti. Žinoma, Panemunėlio klebono tie ginčai nenumaldė.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

„Duokit ant knygų – anos atvers dangų“

Apie kunigą šviesuolį Joną Katelę

ALFAS PAKĖNAS

Juozo Keliuočio redaguotame kultūros gyvenimo žurnale „Naujoji Romuva“ 1933 metų pradžioje rašoma, kad „kunigo Katelės 25-erių metų mirties sukaktuvėms paminėti sudarytas komitetas iš dr. A. Jurgelionio, pono J. Bieliūno ir panelės Kubiliūtės. Nutarta išleisti velionies biografiją ir pastatyti jam paminklą. Sukakties dieną platesnis paminėjimas bus surengtas Panemunėly.“ Birželio mėnesį informuojama, „kad žymiojo šiaurinės Lietuvos švietėjo kun. J. Katelės 25 metų mirties sukaktuvės Panemunėly buvo paminėtos gegužės mėn. 20 ir 21 d. Gedulingas pamaldas atlaikė ir pasakė pamokslą vietos klebonas ir didelis kun. Katelės darbo talkininkas kun. Štosirbergas ir Panemunėlio vikaras kun. Grigaliūnas. Prakalboms pasibaigus, prie kapo buvo sugiedotas „Angelas Dievo“. Iškilmėse dalyvavo vietos mokyklos ir organizacijos, taip pat ir atvykusios ekskursijos.

Kitą dieną buvo atlaikytos iškilmingos mišios ir padarytas viešas susirinkimas. Vakare Šiaulių teatro skyrius suvaidino S. Čiurlionienės „12 brolių juodvarniais lakstančių“. Prieš prasidedant vaidinimui, žodį tarė p. Vytautas Bičiūnas. Kiek teko patirti, jis apie kun. J. Katelę rašo monografiją.

Kun. Katelės sukaktuvių minėjimo žymesnius momentus nufilmavo specialiai atvykęs kino operatorius Vainilavičius“.

Kunigas Jonas Katelė.
Nuotr. iš Maironio lit. muziejaus fondų

Rudeniop „Naujojoje Romuvoje“ trumpoje žinutėje žinomas nepriklausomos Lietuvos rašytojas, kritikas, dailininkas Vytautas Bičiūnas, parašęs dramą apie Žalgirio mūšį (1932 m.), gilias studijas apie Vaižganto „Pragiedrulius“, knygą apie M. K. Čiurlionį (1927 m.), dalyvavęs dailės parodose (1942 m. sušaudytas Sverdlovsko srityje, kai jam ėjo 53-ieji metai), paskelbia, kad rengia monografiją apie kunigą Joną Katelę, kuri netrukus bus išleista. Iš tikrųjų – 1934 metais pasirodė V. Bičiūno knyga „Kun. Jonas Katelė ir jo laikai“, kurią 3000 egz. tiražu išspausdino „Meno“ spaustuvė Kaune. Tituliniame puslapyje pažymėta, kad tai – „kun. J. Katelės mirties sukaktuvėms minėti komiteto leidinys“.

„Daugel nepaprastų žmonių yra turėjęs mūsų kraštas, daugel reikšmingų laikų pergyvenęs. Vienas tų nepaprastųjų Lietuvos žmonių, be abejo, bus buvęs ir kun. Jonas Katelė, o jo gyventi laikai itin reikšmingai švyksto mūsų netolimos praeities lapuose. Gyveno tasai žmogus nuo 1831 metų ligi 1908-jų, buvo ypatingas žmonių švietėjas, pedagogas, karštai mylėjo ne vien savo parapiečius, bet ir visą lietuvių tautą. Jo asmuo ir visas darbas lieka aiškesnis ir suprantamesnis, kai jį įpiname į XIX amžiaus Lietuvos gyvenimo įvykius ir ano meto bendrąją tautos buitį. Tik tada paaiškėja, kad kun. J. Katelė buvo ne eilinis žmogus, ne vienos parapijos geradarys ir švietėjas, bet visos Lietuvos kultūrinių siekinių ir visuomenės pasiryžimų vykdytojas“, – „Autoriaus žodyje“ rašo V. Bičiūnas. Prisipažįsta, kad ši monografija, kurią pateikia maloniam skaitytojui, „yra palyginti trumpo darbo vaisius: pradėtas rašyti 1933 metų balandžio 28 dieną, o pabaigtas tais pačiais metais spalio 1-ąją. Rašymo sąlygos ir šalutinės priežastys neleido autoriui kaip

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

reikiant panaudoti nei labai didelio vyskupo Motiejaus Valančiaus archyvo, nei kitų tolygių šaltinių. Todėl rašant šį veikalą, naudotasi jau esama literatūra ir apystoriu atsiminimų pluoštu, autoriaus ir jo talkininkų surankiotu."

Vartau šią knygą laiko nuauksintais, tarsi surūdijusiais, aptrupėjusiais puslapiais. Net knygos įrišimas padrikęs – likę atskiri lankai. Monografijos autorius plačiai aprėpia ir nušviečia J. Katelės gyvento laiko erdves, išryškina foną: sukilimus, kovą už laisvę, lietuvišką žodį, nutapo sukilėlių paveikslus, atskleidžia jų tragiškumą, pasiaukojimą ir meilę Lietuvai. Gausiai cituoja Adomo Mickevičiaus, Simono Stanevičiaus, Dionizo Poškos eilėraščius, raštus.

„Su Lietuvos vardu pradeda būti žinomas vis plačiau ir lietuvio vardas, iš pradžių tik kaip tam tikro krašto gyventojo, paskiau ir kaip tautiečio, kuriam prigimta buvo lietuvių kalba arba kurią jisai pats savo tautos kalba laikė. Drąsiai duodamas Dionizo Poškos patarimas (bemaž įsakymas):

„Garbink tėvišką kalbą ir anos kalbrėdą,

Nes prigimto liežuvio nemokėti gėda", – tampa visos visuomenės obalsiu" (p. 11).

Būtent 1831-ųjų sukilimo pazaruos, pirmąją Naujųjų metų dieną (pagal naują kalendorių – sausio 13 dieną), Kupiškio parapijoje, Suvainių kaime Kazimiero Katelės ir Salomėjos Petrulytės-Katelienės šeimoje gimė pirmasis sūnus Jonas. Tėvas buvo darbštus, pasiturintis ūkininkas, baudžiavos beveik nepažinęs, nes Suvainiai buvo karališkasis sodžius, nėjęs lažo. Motina Salomėja buvo kilusi iš Vabalninko parapijos. Darbšti, geraširdė ir pamaldi moteris. „Motinos noras, matyt, buvo pirmagimį sūnų, gavusį Jono Krikštytojo vardą, kunigu padaryti. Todėl ne jis, bet antrasis sūnus Juozas buvo paliktas namuose ir, tėvui mirus, paveldėjo tėviškę. Be jų – dviejų sūnų – Salomėja ir Kazimieras Katelės turėjo dar trejetą: Ambrazą, Jurgį ir Jackų. Visus, išskyrus Juozą, leido į mokslus. Vienas iš jų – Jurgis – buvo veterinorius, o kiti du – miškininkai" (p. 33).

Monografijos autorius V. Bičiūnas rašo, kad apie „būsimo garsaus liaudies švietėjo jaunąsias dienas tikslių žinių neturime. Galime tik apytikriai spėti. Suvainių kaime ir visoj Kupiškio parapijoj Katelių seniau būta gana daug. Kai kurie iš jų galėjo būti už kunigo tėvus net turtingesni, nes Panevėžio bajorų mokyklos 1846-ųjų metų sąrašuose randame mokinį Kazimierą Kocielą (sulenkinta Katelės pavardė), regis, Jurgio Katelės sūnų. Tuomet Kazimiero ir Salomėjos pirmagimis, būdamas dvylikos metų vaikas, dar tebelakstė po laukus, ganydamas gyvulius ar šiaip dirbinėdamas prie ūkio."

Jonas Katelė pirmiausia baigė Kupiškio rusų pradžios mokyklą, kurioje buvo mokoma ir lietuvių kalbos. Vėliau, būdamas 16-os metų, kaimo berniokas išvyksta mokytis į Panevėžio bajorų mokyklą ir ten – kaip ir kiti iš valstiečių kilę moksleiviai, „perkrikštijamas" – sulenkinama jo pavardė, kuriam laikui tampa „Kociella". Čia Jonukas išėjo visą kursą, gavo atestatą, pramoko tikybos dalykų, aritmetikos, geografijos, visuotinės ir rusų istorijos, lotynų ir vokiečių kalbų, kurias pats buvo pasirinkęs.

Jonas Katelė nuo pat jaunystės mylėjo savo kraštą, nuolatos pasiilgdavo tėviškės – gražaus Suvainių kaimo su senais didžiuliais liepynais ir bičių dūzgesiu juose vasaros

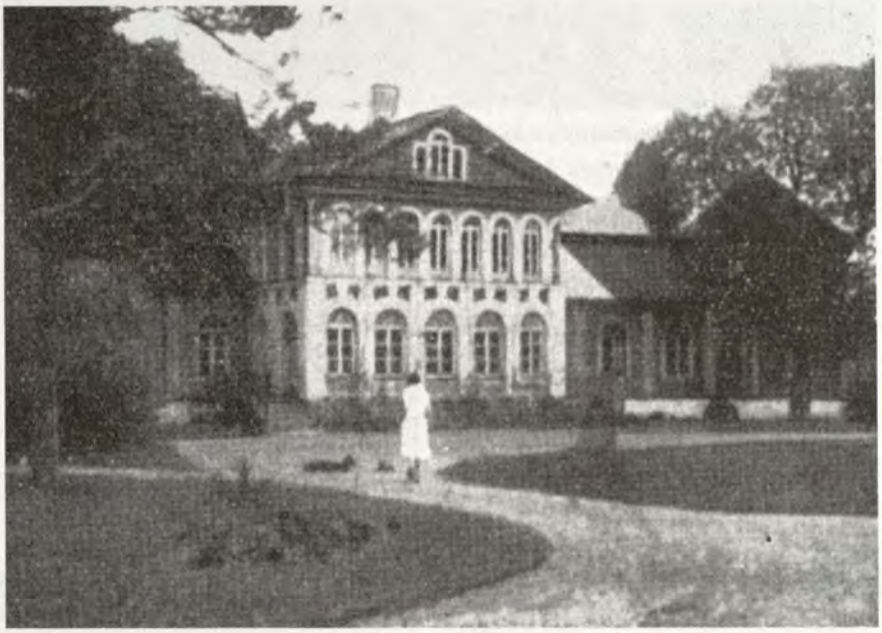

Panemunėlio dvaras. Nuotr. iš Maironio lit. muziejaus fondų

pradžioje. Mėgo dirbti tėvų ūkyje, mylėjo arklius, jodavo į naktigones. Baigęs Varnių dvasinę seminariją, būdamas 25–26 metų, pradėjo kunigauti Naujamiestyje – Panevėžio apskrityje. Vėliau – Zarasų kraštas. Pirmoji to gražaus krašto vieta buvo Jūžintai. Jūžintų dvarą tuomet valdė Mykolas Veisenhofas, jauno kunigo Katelės bendraamžis, gerbiantis krašto kultūrą ir mylintis žmones, paprasto būdo jaunas bajoras. Šiame krašte, kaip ir daug kur tuometinėje Lietuvoje, jau ėjo kalbos apie baudžiavos panaikinimo būtinumą, buvo jaučiamas artėjančios laisvės pasiilgimas. Tai buvo laikai, kai

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

gyveno ir kūrė Daukantas, Laurynas Ivinskis, kun. Antanas Tatarė, vyskupas Motiejus Valančius. Rašė, rėmė knygnešystę, spausdino lietuviškas knygeles, skirtas liaudžiai, leido kalendorius. Galvojo apie lietuviško laikraščio leidimą.

Prieš pat 1863 metų sukilimą kunigas Jonas Katelė apsistoja pačiuose Zarasuose, kur rado klebonaujantį kunigų seminarijos mokslo draugą Mykolą Skorupskį. Kunigas Mykolas buvo valstiečių vaikas, jie abu kartu mokėsi ir Panevėžyje bajoraičių mokykloje. Tai buvo jaunas, energingas kunigas, tuomet jau bebaigiąs Zarasuose statyti gražią mūro bažnyčią. Tuo laiku vysk. M. Valančius dar kartą primena kunigams ir bajorams liaudies švietimo reikalą, ragindamas steigti parapines mokyklas. Vyskupo žodis kunigams, ypač dar jauniems, buvo šventas. Abu Zarasų kunigai – klebonas Skorupskis ir vikaras Katelė – neatidėliodami šoko vykdyti Valančiaus prašymą. Abu griebėsi švietimo darbo. Tačiau neilgam.

Atėjo 1863-ųjų metų valstiečių sukilimo kruvini mėnesiai – žudymai ir kalėjimai. Daug suimtųjų buvo sugrūsta į Zarasų kalėjimą, o kunigui Jonui Katelei teko lankyti juos, guosti, klausyti karštų jų išpažinčių, kupinų laisvės troškimo ir tėvynės meilės, dėl kurios jie ėjo į pražūtį.

„Grįžęs po išpažinčių klausymo, kun. J. Katelė griūdavęs į lovą ir ilgai verkdavęs gailėdamas Muravjovo kankinamų žmonių. Be vietos bajorų ir valstiečių, tarp kalinių pasitaikydavo miestiečių ir kunigų, kartais kun. Katelei labai artimų žmonių. 1863 metais iš Zarasų apskrities ir kaimyninių vietų buvo suimti ir į Sibirą ištremti šie kunigai: kun. Mykolas Skorupskis – jaunas, gražus Zarasų klebonas; kun. kanauninkas Ignotas Macevičius – Obelių dekanas; Antanas Petrauskas – Dusetų klebonas; kun. Siaurimavičius – Svėdasų klebonas; kun. Rusteika – Rokiškio klebonas, kun. Radavičius – Anykščių vikaras ir buvęs Jono Katelės seminarijos laikų mokytojas; Ferdinandas Stulginskis – Anykščių klebonas. Iš viso 1863 metais rusų valdžios buvo nubausta daugiau kaip šimtas kunigų. Kun. Jonui Katelei tos egzekucijos padarė neišdildomo įspūdžio. Prisižiūrėjęs pasiaukojusių žmonių kančioms ir mirčiai, prisiklausęs jų išpažinčių, jis, p. Juozo Tūbelio žodžiais tariant, pats tapo 1863 metų žmogumi ir tokiu, berods, paliko ligi savo amžiaus pabaigos“, – rašoma monografijoje (p. 84).

Zarasuose kun. J. Katelė gyveno ir klebonavo 11 metų. Iš Zarasų išsikraustė į Panemunėlį. Buvo vėlyvas 1872 metų ruduo. Panemunėlis – paskutinė Katelės parapija, kurioje klebonavęs 36 metus, jau būdamas senuoliu, iškeliavo į Amžinybę 1908-ųjų mojaus mėnesį.

Jonas Katelė buvo vaižgantiškos dvasios kunigas ir žmogus. Vyresnis už Vaižgantą 38 metais. Vaižganto pirmtakas, jo šviesiųjų kelių ir darbų tiesėjas. Kai Jonas Katelė mirė (1908 metais) Juozui Tumui-Vaižgantui buvo 39 metai. Abu jie aukštaičiai,

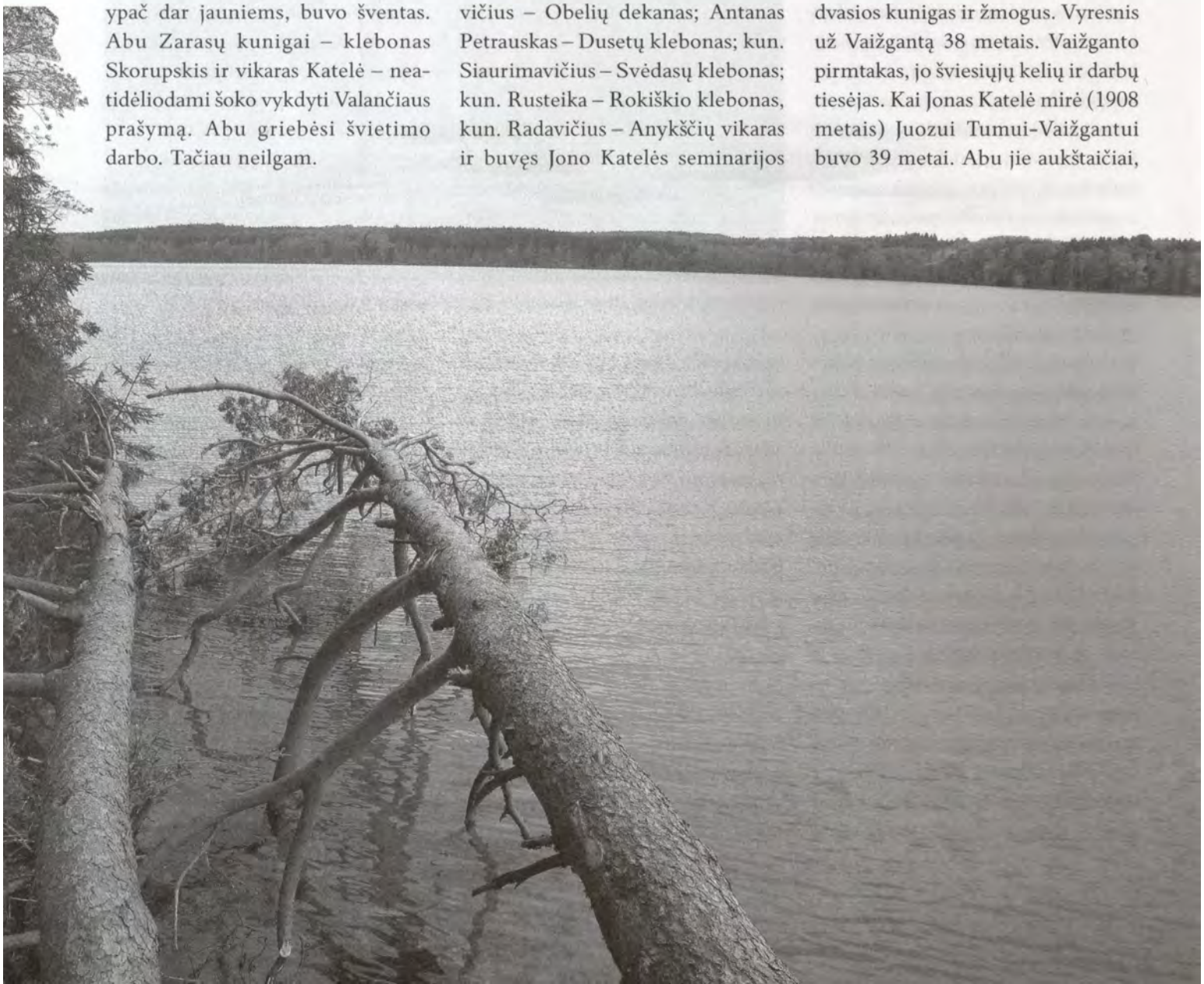

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

nors abu mylėjo visą Lietuvą, ne tik Aukštaitiją, jos žmones, siekė savo kraštui laisvės, gerovės ir tiesos. Labiausiai skyrėsi fiziniu ūgiu: Vaižgantas buvo neaukštas (1,65 cm), apkūnokas, pasak jo paties, be galo panašus į mamą („kaip iš akies trauktas"), o Jonas Katelė, jį pažinojusio kunigo J. O. Širvydo liudijimu, buvo stambaus kūno sudėjimo, aukštas vyras („N. Romuva", 1934 m., nr. 15). Bet abu buvo „greitos ir lengvos eisenos, malonaus akių žvilgsnio, kuris ne į žemę rėmės, bet vis į tolį spinduliavo – akyse vos pastebima kažkokia mistiška ūkana..." Čia kalbama apie Joną Katelę, bet kaip visa tai tinka ir Vaižgantui, apie kurį Kazimieras Skebėra savo atsiminimuose rašo, kad „prieškario laikais niekas neturėjo tokios gražios ir lengvos eisenos kaip Vaižgantas. Ne eidavo, o tarsi plaukdavo...". Abu buvo iškalbūs, netgi greitakalbiai, „dažnai smulkmenose apsirikdavo, žodžius ne vietoj sukeisdavo". Daug kam atrodė, kad kun. J. Katelė „barasi, tačiau iš jo širdies veržėsi maloni šiluma. Pirmąsyk nepažįstamas jį pasveikinęs, tarėsi turįs reikalą su rūsčiu žmogum, bet po keleto žodžių – su sykiu kun. Katelė pagauna kokį ypatingą tavo žodį, išsiveržia akies mirksniu jo vaiski šypsena, lydima garsaus juoko. Jeigu jis turi laiko, greitai pats pridurs kokį anekdotą, užves visai nuoširdžią ir tavo nuotaikai ar reikalui pritaikytą kalbą ir, jei kokios, dažnai užkvies tave „ant arbatos" (klebonijos virtuvėje virdulys niekad neužgesdavo ir jo giminaitei Elžbietai nuolatos jį prireikdavo nešioti iš virtuvės į valgomąjį ir atgal, nes svečių niekad netrūkdavo). Prie stalo Katelė sodindavo aukštus ir žemus, tolimus ir artimus. Dažnas parapijonis, atėjęs su reikalu, jei tik kun. Katelė laiko turėjo, buvo sodinamas bet kuriuo metu. Prie virdulio kun. Katelė pirmiausia išklausinės, kas girdėti, o

Daržinė, kurioje vyko slaptieji lietuviški spektakliai. Nuotr. iš Maironio lit. muziejaus fondų

paskui jis jau pats kalbėdavo – apie viską. Ir menkas žmogelis nuo jo išeidavo padrąsintas savo bėdoje, nuramintas savo nelaimėje, patartas ir neretai sušelptas" (p. 187).

Argi ne taip vėliau elgdavosi ir Juozas Tumas-Vaižgantas? Ne veltui monografijoje rašoma, kad „savo būdo tiesumu, atvirumu ir nuoširdumu kun. Katelė priminė kan. Tumą, bet skyrėsi nuo jo tuo, kad neturėjo, o gal likimas neleido turėti tokių plačių, visai Lietuvai taikytinų užsimojimų" (p. 187). Lygiai kaip ir Vaižgantas, kun. J. Katelė „bažnyčioje savo pareigas atlikdavo greitai ir žmonių ilgomis pamaldomis nevargindavo: sekmadienį, šventą dieną, – čia suma, čia pamokslas, čia mišparai ir – eik namo. Neturėjo skambaus balso giedoti, nė ugningo stiliaus pamokslams griausti. Be trankymo į sakyklą kumštimis, be jokių sceniškų mostų, paprasta žmonių kalba pamokydavo pagal tos dienos Evangeliją. Čia ir gražiuoju, ir pabardamas, įgraudindavo tėvus, kad mokintų savo sūnus ir dukras. Iš to pasidarydavo kaip ir antroji jo pamokslo dalis, kuri būdavo labai įdomi" (p. 188). Ne veltui jis vėliau buvo pramintas „lietuvišku Pestalloziu".

Kun. J. Katelė buvo labai darbštus, tvarkingas žmogus. Tuo jo būdo bruožu gėrėjosi ir Maironis, lankęsis Panemunėlio klebonijoje, žavėjęsis senais, vešliais alyvų krūmais ir kvėpindavęs žydinčias jų žiedų kekes, ir ne vienąkart čia viešėjęs J. Tumas-Vaižgantas. Kai Katelė atsikėlė iš Zarasų į Panemunėlį, pirmiausia ėmėsi tvarkyti, atstatyti klebonijos trobesius, pamažu įveisė didelį vaismedžių sodą ties pačia klebonija. Pavasarį mėgdavo ilgai žiūrėti į žydinčias vyšnias ir obelis. Tokiu metu į Panemunėlį užsukusį Vaižgantą pirmiausia vesdavo į žydintį sodą. Išskyrus šventadienį, triūsdavo nuo pat ankstaus ryto ligi sutemų. Ir kitus vertė, skatino dirbti – nemėgo tinginystės. Nei kūno, nei dvasios. „Atliekamą nuo darbo laiką kun. J. Katelė praverčia skaitydamas knygas, arba kitus paraginęs balsiai skaityti, pats klausydavo", – rašoma 1933 metų „Naujojoje Romuvoje".

V. Bičiūnas, remdamasis kitų atsiminimais apie šį kunigą šviesuolį, parašiusį įdomią monografiją apie Antaną Strazdą, steigusį parapines

Pakruojo Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos
Bibliografijos informacijos ir
kraštotyros skyrius

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Kunigas Jonas Katelė klebonijos sode su mokiniais ir talkininkais.
Nuotr. iš Maironio lit. muziejaus fondų

mokyklas, rėmusį lietuviškų vadovėlių leidybą ir knygnešystę, tarsi persisunkusį tuo šventu dalyku, rašo, kad Katelė visados buvo „vienybėje su gamta ir gyvūnais". Mylėjo ne tik žmones, bet ir gyvūnėlius – tarsi šv. Pranciškus, kuriam ant rankų tūpdavo laukiniai paukščiai, o miške apsupdavo žvėreliai. Kun. J. Katelė labai mylėjo arklius, „visad laikydavo juos švarius ir nenuvargintus. Taip pat ir vežimai, kuriais jis važinėdavo, turėdavo būti švarūs ir tvarkingi. Jo kabinetas bemaž visiems namiškiams būdavo šventvietė. Iš čia be klebono nieko nebūdavo galima imti, netgi iš vienos vietos į kitą kilnoti. Mažiesiems tas kambarys būdavo visai neprieinamas" (p. 189). O mėgiamiausia kun. Katelės poilsio vieta buvo klebonijos akacijų alėja. Laisvom vasaros valandom čia jį dažniausiai matydavo bevaikščiojantį su vasarojančiais brolvaikais, kuriuos leido į mokslus, rėmė pinigais, su pažįstamais ir namiškiais. Čia vaikščiojęs ir su Maironiu, ir – ne kartą su Vaižgantu. Čia būdavo pavėnėj skaitomos lietuviškos knygos, Basanavičiaus „Aušra", – užsirūkęs kvapnios tabokos papirosą, kunigas ypač mėgdavo klausytis „kurio nors jaunojo skaitytojo". Kunigas Katelė daug rūkė. Tai buvo bene vienintelė jo yda, nes, pasak amžininkų, „rūkymas kenkė sveikatai, darė jį kaskart tingesnį, lėtesnį."

Dar vienas iš kun. Katelės gražiųjų ir amžintųjų darbų – didžiulės mūro bažnyčios statyba. „Ne savo turtui ar pajamų šaltiniams dauginti, bet būtino reikalo spiriamas sumanė tai daryti. Senoji bažnyčia buvo ne tik ankšta, bet dėl savo senumo tiesiog baigė griūti. Anais laikais rusų valdžia labai retai leisdavo vietoj senųjų statyti naujas bažnyčias. Užtat, gavę leidimą, kunigai ir parapijų žmonės stengėsi naujuosius Dievo namus statyti kuo didžiausius ir kuo erdviausius. Panašiai atsitiko ir su nauja Panemunėlio bažnyčia" (p. 190).

Toks buvo ilgametis Panemunėlio klebonas Jonas Katelė – šviesuolis, mylintis Lietuvą, Aukštaitiją, jos žmones, savo parapijiečius ir jų vaikus. Ne pedagogas, o tikras mokytojas – visais gyvenimo klausimais. Ne tik buities, bet ir būties klausimais. Naujos ir laisvos dvasios kelių tiesėjas. Tarsi pirmasis mūsų Vaižgantas. Mokytojas iš Dievo malonės. Žmogus pagal Dievo paveikslą. Atsiminimų apie kunigą Joną Katelę nuotrupos („Naujojoje Romuvoje", „Lietuvos aide", „Židinyje", „Trimite" ir V. Bičiūno monografijos pobūdžio knygoje „J. Katelė ir jo laikai") liudija, kad savo pamoksluose Panemunėlio klebonas mėgdavo paskaityti savo žmonėms vieną kitą eilėraštį. Ir žmonės suklusdavo, laukdavo to žodžio tarsi Komunijos. Vienas iš klebono mėgiamiausių buvo žemaičių bajoro Serapino Kušeliausko, redagavusio ir leidusio laikraštį „Szkala pavargėlių siratų ir apie daugel kitų naudingų žinių" (ėjo 1887–1904 m.), dabar mažai kam žinomas eilėraštis, kupinas tyros meilės knygai:

Kurie čia norit apieras daryti,
Artimą šelpti, dūšią išganyti,
Duokit ant knygų, anos atvers dangų,
Atrasi tenai skalsų skarbą brangų,
Jūs aukšto stono, mokyti ir ponai,
Duokit ant knygų, kol gyvenat čionai,
Knygos į Rojų jumis įpravodys,
Amžinos laimės vainiką parodys,
Berneliai, panos, būkite protingi,
Ar esat vargšai arba jau turtingi,
Duokit ant knygų, darykit apierą,
Raste dėl savęs gausios laimės mierą.

Tokią „gausios laimės mierą" surado jau 101-uosius metus Amžinybėje – knygų atverstame danguje – besiilsintis kunigas kanauninkas Jonas Katelė.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Juozas Janulionis

BRONIUS RIAUBA
Matematikos mokslų daktaras

„Kas nemoka geometrijos, teneužeina į mano namus."
PLATONAS

Istorikai teigia, kad būtent taip ant savo akademijos užrašė Platonas. Šia Platono strofa pasakojimą apie mūsų matematikos mokytoją pradedu ne todėl, kad jis buvo ekskursijos į puikų matematikos rūmą gidas. Ir ne todėl, kad jis supažindino su Euklidu, Pitagoru ir Archimedu. O todėl, kad jis atliko garbingą misiją, netgi priešingą Platonui: neišleisti iš mūsų Rokiškio akademijos, vadintos gimnazija, vėliau 1-ąja vidurine mokykla, tų, kurie nemoka geometrijos. Ne vien tiesiogine, bet ir perkeltine prasme.

Matematika rymo ant dviejų kolonų – aritmetikos ir geometrijos, o Rokiškio gimnazija rymojo ant dviejų kolonų: J. Janulionio – matematikos Primo ir J. Janulionio – ilgamečio direktoriaus.

Vienas mokytojas pasakė, kad likimui ir atsitiktinumui paklūsta visi ir viskas. Rokiškiui likimas ir atsitiktinumas buvo dosnūs: iš Sankt Peterburgo į gimtuosius Biržus traukiniu grįžtantį J. Janulionį atsitiktinai sutiktas pažįstamas pakvietė sustoti ir pasilikti Rokiškyje. Garbus keleivis sustojo ir liko iki gyvenimo pabaigos. Liko ir čia užaugo tvirtu Lietuvos kultūros ąžuolu. Atsitiktinumo reikšmę pabrėždavo ir mūsų Mokytojas

Juozas Janulionis.
Nuotr. iš Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto vidurinės mokyklos muziejaus

sakydamas: nesišaipykit – atsitiktinumus nagrinėja matematikos šaka tikimybių teorija, su kuria jis susipažino Sankt Peterburgo universitete klausydamas pasaulinio garso matematiko A. Charkovo paskaitos. Kadangi ir tarp mūsų bendraklasių buvo V. Charkovas, tai su jam būdingu humoru sakydavo: kam aš čia kalbu apie tikimybes, juk yra Markovas ir jis geriau už mane žino. Pasilikęs Rokiškyje, iš dvaro gavo žemės sklypą, pasistatė kuklų ir skoningą namą, pasodino sodą. Tai ir dabar tebesantis Basanavičiaus gatvės 1-asis namas. Šalia namo ir sodo, kitoje Dariaus ir Girėno gatvės pusėje, išliko orus gimnazijos rūmas. Tarp gimnazijos ir mūsų Mokytojo namų yra biustas Juozui Tumui-Vaižgantui, kurio vardu ir buvo pavadinta gimnazija, ir džiugu, kad šis vardas sugrįžo. Prisimenu, kaip Juozas Janulionis simpatizavo Vaižgantui, kaip žavėjosi Vaižganto dėmesiu gimnazijai ir jam pačiam. Prisimenu, kaip džiaugsmingai mūsų Mokytojas pergyveno tas džiaugsmo ir baimės akimirkas, kai Vaižganto biustas buvo restauruotas stagnacijos laikotarpiu.

Man, kaip matematikui, Juozo Janulionio mokiniui, asocijuojasi trikampis: namas – Vaižgantas – gimnazija. Kelis dešimtmečius jis praverdavo sodo vartelius. Plačiu žingsniu kirsdavo Dariaus ir Girėno gatvę. Įžengęs į Gimnazijos gatvę ir praeidamas pro Vaižgantą, stabteldavo, sulėtindavo žingsnį ir pro paradinį įėjimą ateidavo į gimnaziją. Pusdienis gimnazijoje – tai bendravimas su nerūpestinga vaikyste, tai bendravimas su jaunystės džiaugsmu ir pagaliau brandi kūrybinio darbo šviesa ir prasmė. Apie pietus tuo pačiu keliu namo. Valgis, pasiruošimas rytdienai, darbas sode, darže ir bityne. Darbas buvo jo gyvenimo prasmė ir džiaugsmas.

Mano pirma pažintis su būsimu Mokytoju buvo neakivaizdinė. 1945 m. baigęs Salų pradžios mokyklą, sprendžiau, ką toliau daryti. Tėvai norėjo leisti mokytis į Kamajus. Kamajai vos ne tris kartus arčiau Rokiškio. Ir buto

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Gimnazijos mokytojų kolektyvas, 1924 m.
Antroje eilėje penktas iš kairės – mokytojas J. Janulionis.
Nuotr. iš Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto vid. mokyklos muziejaus archyvų

nuoma pigesnė. Bet pagelbėjo dėdė Povilas, pasakęs, kad vaikas gabus, lėšų reikės daugiau. Bet juk turite, ir dauguma Urlių kaimo vaikų – Rokiškio gimnazistai. Bet svarbiausia, pabrėžė dėdė, Kamajų gimnazija gyvuoja vos pirmus metus. Rokiškio gimnazija buvo garsi Smetonos laikais. Liko daug gerų mokytojų. Iš jų dėdė paminėjo Janulionį. Ir taip ašarodamas išvažiavau. Mama irgi ašarodama sukrovė mantą į vežimą, ir 1945 m. tapau Rokiškio 1-osios gimnazijos pirmoku. Rokiškyje atsitiktinai į mano rankas pateko knyga, kurioje buvo rašoma apie Rokiškio gimnaziją ir kurioje buvo J. Janulionio nuotrauka. Jis man pasirodė labai panašus į Simoną Daukantą. Kai pamačiau jį gyvą – šis įspūdis sustiprėjo. Maža to, kai matydavau plačiu žingsniu (jo žingsnis tikrai platus, jis pats pabrėždavo, kad metrinis) žengiantį, man jis buvo panašus į iš Papilės žingsniuojantį į Vilnių Daukantą.

Netikėtai 1947 metų šaltą sausį J. Janulionis tapo direktoriumi. Istorija tokia. Grįžę po žiemos atostogų, radome klasėse ledą, murzinas sienas ir susprogusius radiatorius. Visa mokykla sukviečiama į salę. Mokyklos direktorius A. Kulikauskas išeina prieš salę ir pareiškia, kad ištiko bėda ir iš jos išvesti gali tik mokytojas Janulionis. Atsistoja Janulionis ir taria, kad panikuoti nereikia, reikia veikti ir telktis. Pagal galimybes vyks pamokos. Vyresniuosius prašysime miške parūpinti malkų. Mokinių tėvus paprašysime iš miškų atvežti paruoštas malkas. Vietinius žmones kviesime padėti remonto darbuose. Kai bus malkos mokyklos kieme, paprašysime ir mažesniuosius papjaustyti ir paskaldyti. Paprašysime valdžios pagalbos. Viskas būsią gerai, viskas susitvarkys.

Po kelių dienų vyresnieji išėjo į miškus. Tikrai išėjo, išėjo pėstute, nes nebuvo transporto. Išėjo be mokytojų palydos, o vedami vietinio gimnazisto, kuris pažinojo tą vietovę ir ten gyvenančius žmones. Savarankiškai apsigyveno pas vietos ūkininkus. Ir taip, vadovaujami girininkų ir eigulių, gimnazistai tapo medkirčiais. Gana greitai, po savaitės kitos, mokyklos kieme pasirodė arklių tempiamos malkų prikrautos rogės. Važnyčiojo ir tėvai, ir valdžios „pavaryti" į pastotes. Išbėgdavome padėti iškrauti, ypač pamatę savo žemiečius. Su pjūklais ir kirviais ėmėmės doroti malkas. Kažkas pasiūlė krauti į krūvas. Pradėjome nešti ir krauti. Ir kur buvęs, kur nebuvęs pasirodė Janulionis. Pasisveikino, pagyrė. Bet pasakė, kad nors ir ūkininkų vaikai, bet jėgų turime per daug, o proto trūksta. Ir parodė, kaip reikia malkas nešti, kad būtų patogiau, lengviau, ir, svarbiausia, kad nepersitemptume. Štai dabar išmokote malkas nešti, bet jas reikia ne krauti, o netvarkingai paskleisti. Malkos drėgnos, krūvose pelys, o netvarkingai paskleistos greičiau pradžius. Ir Janulionis nebūtų Janulionis, jei nerastų progos pašmaikštauti. Ir štai ką pabrėžė – principas „jakias tvarkas" (rokiškietiška tarme) retai kur taikytinas. Bet šioje situacijoje jis tinka. Žinoma, mes pralinksmėjome, dirbti pasidarė ir smagiau, ir lengviau. Prisimindamas šiuos „miško ruošos" darbus, galvoju, kad noras daugeliui absolventų tapti miškininkais gimė būtent čia. Juk ir Lietuvos girių ekscelencija Leonardas Kairiūkštis irgi yra rokiškietis. Ir šią mano „ereziją" sustiprina tai, kad jis ten buvo.

Gal jau kitą dieną pamatėme mokyklos link atslenkančią vorelę „Plūgo" fabriko darbininkų, vedamų meistro Čepelio. Su paprastais įrankiais jie kibo į darbą, dirbo sparčiai, bet sąžiningai. Ir štai po savaitės kitos radiatoriuose sukunkuliavo vanduo. Į klases sugrįžo šiluma. Ir nors sienos murzinos, skylėtos, grindys pabalę nuo kalkių, bet jauku ir gera. Be pirštinių, be paltų kibome į mokslus.

1947 m. rugsėjo 1-ąją sutikome dažais kvepiančiose klasėse ir koridoriuose. Neliko lentomis ir kartonu užkaltų langų. Aplink

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

pastatą „šliaužė“ iš lentų sukaltas bokštas, o ant jo įsitaisęs vyriškis su barzdele baigė likviduoti karo laikais uždažytą slepiamąją spalvą. Mokykla išgražėjo ir tikrai tapo mokslo šventove.

Tapus direktoriumi, atsiskleidė nauji bruožai: sumanus šeimininkas, gerbiamas vadovas, visuotinai pripažintas autoritetas ir ne tik mokinių mokytojas, bet ir mokytojų mokytojas. Net kietesnis jo žodis buvo suvokiamas kaip mokytojo, tėvo žodis. Bet įvairūs posėdžiai, ideologizuoti renginiai slėgė ir trukdė. Buvo priverstas kalbėti daug ir įvairiose auditorijose. Ir net ekspromtu užkluptas kalbėjo gražiai, o svarbiausia – protingai. Įvairaus amžiaus sluoksniuose buvo gerbiamas ir populiarus.

Vydūnas su Rokiškio gimnazijos mokytojais, 1923 m. gegužės 15 d. Ketvirtas iš dešinės – mokytojas J. Janulionis.
Nuotr. iš Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto vid. mokyklos muziejaus archyvų

Tad koks gi Juozas Janulionis ir matematikas specialistas, ir matematikas pedagogas?

Sakoma, kad geras tas mokytojas, kurio pėdomis pasekė mokiniai ir kurie pranoksta savo mokytoją. Tuo mūsų mokytojas turtingas. Iš 1946 metų abiturientų laidos net trys pasirinko matematikos mokytojo profesiją. Tai A. Nakas, kuris tais pačiais metais ėmė mane mokyti matematikos. Įdomu, kad man vėliau teko mokyti savo mokytoją. Mokyti aukštosios matematikos ir rengti kandidato disertaciją, kurią 1972 metais užbaigė, bet staigi ir netikėta mirtis atėmė ir mokytoją, ir mokinį. Iš tos pačios laidos matematikos primu Kamajuose tapo J. Makutėnas. Ir pagaliau A. Augulis mano gimtosiose Salose mokė matematikos mus pakeitusią kartą. Unikalus atvejis – Sapagovų šeimyna. Ne tik broliai Jonas ir Mefodijus, bet ir sesuo Elena tapo matematikais. Broliai darbuojasi „aukštose“ sferose, o sesutė grįžo į gimtinę ir sėkmingai darbuojasi toje pačioje mokykloje. Į tą pačią mokyklą, baigusi Vilniaus universitetą, grįžo ir mano bendraklasė bei bendrakursė Irena Tervydytė-Smalskienė. Duslokas balsas ir įgimtas kuklumas neleido įsitvirtinti tarp klasės, kaip ji pati vadindavo, „tūzų“. Prie jos mūsų mokytojas prieidavo ir sakydavo: Tervydyte, drąsiau kalbėk, garsiau kalbėk ir rėk, jei aš neprigirdžiu. Juk tu moki matematiką“. Ir Janulionio paveikta ji geografiją iškeitė į matematiką. Grįžusias į Rokiškį jis mylėjo ir Elenutę, ir Irutę tarytum dukras. Ir kai vos sulaukusią 42 metų sunki liga Ireną Tervydytę-Smalskienę nusinešė į kapus, šią tragediją Janulionis išgyveno kaip šeimos tragediją.

Prisiminkime jo mokyklos jubiliejaus proga pasakytas mintis: „Norėjau pasakyti daug, bet visos mintys išgaravo kartu su plaukais“. Jis mėgdavo pradėti kalbas unikalia, tik jam būdinga humoristine kalba. Ir toliau: „Skundžiamės, kad esame biedni. Netiesa! Turim patį brangiausią turtą – savo vaikus. Profesorė, medicinos mokslų daktarė Stefanija Gruodytė – mūsų vaikas. Istorikas akademikas Juozas Jurginis – mūsų vaikas. Miškininkas, akademikas Leonardas Kairiūkštis – mūsų vaikas. Žavioji Lietuvos lakštingala Irutė Gasiūnaitė – mūsų vaikas. Trys Sąpagovai irgi mūsų vaikai“. Mūsų mokytojas turėjo fenomenalią atmintį. Prisimenu tokį epizodą. 1976 metais lankydamasis Kanadoje, sutikau Janulionio mokinį, kilusį nuo Panemunio, stomatologą J. Malaišką. Prisiminėme Janulionį ir jis paprašė savo ir brolio inžinieriaus vardu perduoti linkėjimus, bet sudvejojo, ar buvęs Mokytojas prisimins. Aš užtikrinau, kad tikrai prisimins. Grįžęs atlikau šią misiją, bet Mokytojas mane prabloškė klausimu: „O ar jų sesers neteko sutikti?“

Sunku pasakyti, kiek mokinių Janulionis įkvėpė pasirinkti mokytojo profesiją ir, kaip pats sakydavo, „pasirinkti specialybę pagal kepurę“. Tarp jo mokinių Rokiškio kalbos, o ypač literatūros Primas Alfonsas Keliuotis, jo ekscelencija vyskupas Juozapas Tunaitis. Tikrai, nors visų jo mokinių išvardinti neįmanoma, bet, nors ir pasklidę po visus žemynus, dauguma jų nepadarė gėdos savo mokytojui.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Galima tvirtinti, kad dalykiniu požiūriu kai kurie mokiniai aplenkė savo mokytoją. Bet Mokytojas kaip pedagogas liko nepralenktas. Imkime svarbiausią pedagoginio darbo formą – pamoką.

Jo pamoka – tai mini himnas, mini simfonija ir mini poema mūzai vardu matematika. Pamokoje jis ir scenaristas, ir režisierius, ir pagrindinis herojus. Jo pamokai būdinga rami tėkmė, lakoniška frazė, vaizdingas pasakojimas ir turinio bei formos harmonija. O dar klasės nuotaikos, psichologinės situacijos stebuklingas pojūtis, intonacijos ir tempo kaita. Neužmirštamos, adekvačios klasės būsenai pedagoginės pertraukėlės, dvasiškai atpalaiduojančios ir pasodrintos humoru, humoru be satyros, pašaipos. Štai jis pasako, koks gražus lietuviškas terminas, sukurtas kalbininko Jablonskio ir matematiko Žemaičio: lygiagretainis. Jo tarptautinis pakaitalas: paralellepipedas. Na, pakartokit! Klasėje pasigirsta: paralialialiapipedas... Paprasta ir prasminga pertraukėlė.

Kad būčiau konkretesnis, priminsiu tokią jo pamoką. Namų darbams Mokytojas padiktavo sunkų ir sudėtingą stereometrijos uždavinį. Mintyse aš išsprendžiau, bet užrašyti patingėjau. Prieš pamoką gabi ir darbšti, o svarbiausia rūpestinga bendraklasė prirėmė mane, kad paaiškinčiau. Ji buvo netoli tikslo, mane greit suprato. Ir štai prasideda pamoka, ir Mokytojas klausia: kas išsprendė. Klasėje mirtina tyla. Pats bijau išsišokti, nes sprendimo nesurašiau. Bijau ir girtis, kad išsprendžiau. Ta pati bendraklasė, kurią apšviečiau, „išduoda", o aš dar daugiau išsigąstu. Surašęs tai neturiu, ir Janulionis „atsiskaitys". Prisipažįstu, kad nesurašiau. Mokytojas „sąskaitų nesuvedinėja", bet pakviečia prie lentos. Sprendžiu, aiškinu, o Mokytojas atidžiai stebi ir mano pasakojimą papildo, bet pagrindiniu atlikėju palieka mane. Nubrėžiu daug brėžinių, rašau formules ir skaičiuoju. Pamoka baigiasi. Apima baimė, kad nespėsiu. Bet iki skambučio spėju. Bet atsakymas ne toks!? Blaškausi, išpila šaltas prakaitas, nors į žemę prasmek. Bet Janulionis nebūtų Janulionis. Nepamačiau, kaip priėjo, uždėjo ant peties ranką ir išgirdau: „kosinusas minus α lygus kosinusui α". Atsidusau ir net koja treptelėjau: kaipgi galėjau lygioje vietoje klupti. Atsiduso visa klasė, kuri įtemptai sirgo. Prisipažinsiu, kad buvau nepatenkintas negavęs penketo. Bet mokytojas buvo teisus: nedarė manęs didvyriu ir, puikiai suprasdamas uždavinio sudėtingumą, nežemino kitų mokinių. Prieš pat skambutį nusišypsojęs pasakė, kad iš keblios situacijos pasiekėme, šachmatų kalba kalbant, patinę padėtį. Tik skirtumas tas, kad lygiosios yra vertos pergalės. Ir šį uždavinį, kaip šachmatų partiją, patarė gerai išstudijuoti. Tokią ir panašias prisimenu jo pamokas. Svarbiausia tai, kad kiekviena pamoka – savotiška šventė.

Mūsų Mokytojas buvo racionalios mąstysenos, kilniaširdis, dvasingas ir amžinai šviežias. Jis buvo be galo tolerantiškas ir didelis eruditas. Jo nevaržė jokios schemos, jokios koncepcijos, ir jis alsavo tėviške ir gyvenimo patirtimi. Visi jo veiksmai, jo elgsena, kalba nepaprastai natūralūs. Tuo man jis iškyla kaip Vaižganto dvasios ir raidos puoselėtojas ir tęsėjas Rokiškio gimnazijoje. Plačiau ir giliau susipažindamas su Vaižgantu, randu tvirtesnį pagrindą šiai minčiai pagrįsti.

Juozas Janulionis atlaikė XX amžiaus vėjus ir audras. Būta ir netikėtų sukrėtimų, ir skaudžių smūgių, ir kančios. Gyvendamas Petrograde, patyrė baisias karo ir revoliucijos pasekmes: badą, šaltį ir ūkio suirutę, žmonių kančias ir mirtis. Kai, atrodė, nėra jokių vilties prošvaisčių, Juozas Janulionis nusprendė žengti lemtingą žingsnį: nusiskandinti Nevoje. Kai priėjo prie Nevos, pro debesis prasiskverbė saulės spindulėlis. Nevos vanduo, paryškintas saulės, atrodė toks murzinas ir dvokiantis, kad iškilo klausimas: būti ar nebūti. Ir tartum geroji fėja pakuždėjo: reikia būti. „Kam gi tu, jaunuoli, turi gerti drumzliną, dvokiantį ir svetimą vandenį. Grįši į tėviškę ir atsigersi tyro Nemunėlio vandens, kuris grąžins jaunystės džiaugsmą, aplankys tave brandaus kūrybinio darbo šviesa ir prasme, ir tu sulauksi gražaus rudenėlio". Pasakodamas šį epizodą, jis suteikdavo vilties, paguodos, dvasinės pusiausvyros ir optimizmo. Visada spindėjo išmintimi, vidiniu grožiu ir kvietė tarnauti gėriui.

Visą prasmingą gyvenimą jis sprendė aktualų klausimą: kaip pereiti, kaip išlikti, kaip rasti tą šventąjį taką savajai pėdai, kuriuo eidamas, ištesėtų pažadus sau ir savo mokiniams. Juozas Janulionis žengė taip jautriai, taip atsargiai, koks jautrus ir atsargus tegali būti dailininko potėpis, poeto žodis ar kompozitoriaus gaida. Tačiau svarbiausia tai, kad savo minties ir žodžio judesį perdavė mokiniams.

Sakoma, kad genijai gimsta provincijose, tik mirti važiuoja į Paryžių. Tegu J. Janulionis ir buvo provincijos genijus, bet vis tiek genijus. Provincijoje gimė ir provincijoje mirė.

Šiuo pasakojimu nesiekiau nupiešti jo portretą ar parašyti išsamią biografiją. Bet aprašydamas atskirus gyvenimo epizodus ar pateikdamas apibendrinantį, galbūt beletrizuotą žodį, siekiau išsaugoti šviesų Juozo Janulionio atminimą.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Knygnešio mirties
50-osioms metinėms

Mokytojas ir knygnešys Juozas Petrulis

ANTANAS PURIUŠKIS

1945–1949 metais mokiausi Ragelių progimnazijoje, kurioje tuo laikotarpiu dirbo keliolika mokytojų. Iš visų jų pats impozantiškiausias buvo Juozas Petrulis, gimęs 1876 metais ir netrukus sulaukęs septintojo savo amžiaus dešimtmečio, tačiau neprisimenu, kad šis gražus jo jubiliejus mokykloje būtų kaip nors paminėtas. Matyt, todėl, kad rūsčiais pokario metais vyravo ne tokios nuotaikos. Pirmiausia mokytojas Petrulis iš kitų išsiskyrė savo išvaizda: vešlūs žili plaukai ir vešli žila barzda, todėl mokinių buvo vadinamas „Senioku", tačiau į senioką nebuvo panašus. Iš Audros kaimo, kur gyveno, į Ragelius ateidavo neskubiu, bet tvirtu žingsniu, buvo tiesaus stoto ir pakankamai energingas. Rinko įvairias senienas. Aš jam irgi esu nunešęs akmeninį kirvuką ir caro laikų medalį. Apie save nieko nepasakodavo, todėl tik po daugelio metų sužinojau, kad jaunystėje jis mokėsi keliuose užsienio universitetuose: Ciuricho, Freiburgo, Berno, Lozanos ir Ženevos Šveicarijoje bei Sorbonos Prancūzijoje. Mokėjo net šešias užsienio kalbas: anglų, latvių, lenkų, prancūzų, rusų ir vokiečių. Todėl mes, buvę jo mokiniai, pagrįstai galime didžiuotis, kad turėjome tokį Mokytoją. Deja, taip jau yra, kad mokiniai savo mokytojus įvertina tik praėjus nemažai laiko, kada į viską žiūrima ne paauglio, o suaugusio žmogaus akimis.

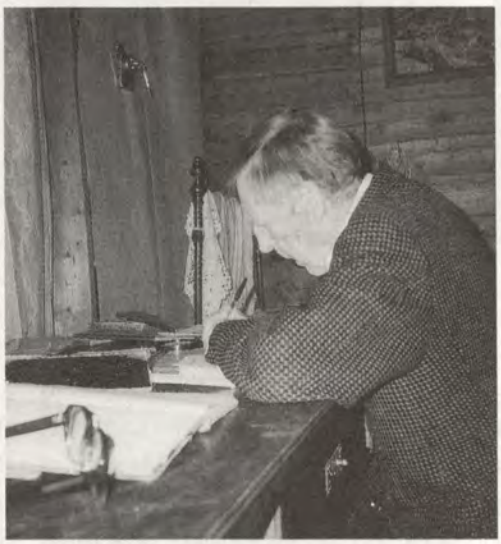

Knygnešio sūnus Jokimas Petrulis prie tėvo darbo stalo. Alicijos Matiukienės nuotr.

Mokytojas Petrulis dėstė istoriją ir geografiją. Visų vadovėlių, kuriuos jis atsinešdavo į progimnaziją, paraštės buvo išmargintos pastabų ir komentarų. Mokinių žinias dažnai tikrindavo raštu. Užduodavo kelis klausimus, į kuriuos reikėdavo atsakyti raštu. Tais laikais mokinių žinios buvo vertinamos penkiabale sistema: geriausias pažymys 5 („penketas"), blogiausias 1 („kuolas"). Kai kurie mokytojai prie pažymio prirašydavo pliuso arba minuso ženklą. Pažymys su pliusu reiškė geresnį žinių įvertinimą negu pažymys su minusu. Kartais rašydavo trejetą su dviem minusais. Tai būdavo silpnas trejetas arba, mokinių žodžiais tariant, „trejetas su vadelėmis". Mokytojas Petrulis mūsų atsakymus raštu vertindavo ne skaitmeniniais pažymiais, o raidėmis, kartais prie jų pridėdamas pliuso ar minuso ženklą. Nežinau, ar tai buvo paties Mokytojo sugalvota mokinių žinių vertinimo sistema, ar taip vertindavo žinias, kai jis pats dar buvo mokinys. Raidės turėjo tokias reikšmes: G+ penketas, G – ketvertas, P – trejetas, S – dvejetas. Buvo dar ir toks pažymys: P-S, kuris reiškė, kad čia „trejetas su vadelėmis".

Mokiniai nusirašinėja ar naudoja „špargalkas", matyt, nuo tų laikų, kai atsirado pačios mokyklos. Taip buvo ir Ragelių progimnazijoje. Klasėse stovėjo dviviečiai suolai, kurių viršutinėje dalyje buvo atverčiama lentelė, kad mokiniui būtų patogiau atsistoti įėjus į klasę mokytojui ar atsakinėjant. Beveik visuose suoluose tarp tos lentelės ir kitos suolo dalies, prie kurios lentelė pritvirtinta vyriais, mokiniai išpjaudavo plyšį, pro kurį vogčiomis būtų galima pasižiūrėti į atverstą knygą ar tam paruoštą „špargalką". Per vieną geografijos pamoką aš irgi nusprendžiau „nusirašyti". Mokytojo Petrulio duota užduotis buvo – išvardyti aukščiausius Afrikos kalnus ir ilgiausias upes. Aš iki šiol prisimenu tą geografijos pamoką, nors nuo to laiko praėjo beveik šešiasdešimt metų. Mokiausi gerai, ne vieną trimestrą klasėje buvau pirmas mokinys. Per

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Knygnešio Juozo Petrulio asmeninės bibliotekos fragmentas.
Alicijos Matiukienės nuotr.

tą geografijos pamoką irgi žinojau atsakymus į pateiktą užduotį, nes prieš tai, daug kartų parsinešęs į namus pasiskolintą geografijos vadovėlį, kadangi nuosavo neturėjau, vakarais prie menkos spingsulės žodis į žodį, į kelis įvairaus formato ir storio sąsiuvinius buvau visą jį persirašęs. Pokario metais nebuvo nei parkerių, nei šratinukų. Rašydavome įstatyta į medinį kotelį plunksna, padažydami ją į buteliuką su rašalu, pagamintu iš vandenyje ištirpintos cheminio pieštuko šerdelės. Įdėjau daug nereikalingo darbo, bet kartu kelis sykius perskaičiau tuos pačius sakinius ir taip įtvirtinau geografijos žinias. Tada dar nežinojau, kad nereikia persirašinėti viso vadovėlio ištisai. Užtenka perskaičius dalį teksto, užsirašyti pagrindinius teiginius, kitaip sakant, pasidaryti santrauką. Tiesa, tokį patarimą buvau gavęs. Kartą vakare pas mus užėjo keli miškiniai. Vienas jų, matyt, buvo baigęs gimnaziją ar kokius kitokius mokslus. Pamatęs mano triūsą, pasakė, kad neverta taip vargti, reikia daryti santrauką ir paaiškino, kaip tai daryti. Iš to vyro pirmąkart išgirdau terminą „santrauka". Tačiau patarimu nepasinaudojau, nes perrašinėjau paskutinius vadovėlio puslapius.

Per minėtą geografijos pamoką paaugliškam proteliui, matyt, buvo įdomus pats nusirašymo procesas, kurį dariau pirmą kartą. Mokytojas Petrulis, aišku, mano veiksmus stebėjo, bet nieko nesakė. Kai buvo surinkti lapeliai su atsakymais, jis pirmiausia susirado mano lapelį ir jame parašė S. Aš išraudau kaip kalakutas, nors Mokytojas man irgi nieko nesakė, o tik pasižiūrėjo į mane. Po to mokiausi dar keliolika metų: Rokiškio 1-ojoje vidurinėje mokykloje, Rygos civilinės aviacijos mokykloje, Kauno politechnikos instituto Vilniaus filiale, bet nusirašyti daugiau niekad nebandžiau.

1993 metais yra išleista knyga „Rokiškio J. Tumo-Vaižganto mokyklai – 75", kurią parengė Elena Vajegienė ir Regina Mikšytė. Knygoje įdėtas Juozo Petrulio straipsnis „Iš autobiografijos", parašytos 1930 metų vasario mėnesį. Iš šio straipsnio, sužinome, kad Juozas Petrulis, studijuodamas užsienyje lietuviškos spaudos draudimo laikais, rūpinosi jos reikalais, aktyviai dalyvavo telkiant iš Lietuvos kilusius studentus į draugijas, vėliau pavadintas korporacijomis. Taip 1899 metais, Šveicarijoje, Freiburge, buvo įsteigta „Rūta", vėliau pavadinta „Lituania". Į šią draugiją studentus Juozas Petrulis telkė studijuodamas Ženevos ir Sorbonos universitetuose. Vėliau jam teko darbuotis leidžiant lietuviškus laikraščius bei dirbti administracinį darbą. 1918 metais Juozas Petrulis kartu su būriu jį palaikančių inteligentų rūpinosi, kad Rokiškyje būtų įkurta gimnazija. Šioje gimnazijoje 1920–1928 metais Juozas Petrulis mokytojavo, kurį laiką buvo jos direktoriumi.

Pokario metais, dirbdamas Ragelių progimnazijoje, Juozas Petrulis kurį laiką irgi buvo jos direktorius. Aš turiu ir saugau Adomo Mickevičiaus knygą „Konradas Valenrodas". Ją man, kaip geriausiam IV klasės mokiniui, 1948 metais padovanojo Ragelių progimnazijos pedagogų taryba. Dovanojimo įrašą pasirašė direktorius Juozas Petrulis ir klasės auklėtojas Alfredas Kligys.

Mokytojas Juozas Petrulis mirė 1958 metais, palaidotas Ragelių kapinėse. Ant jo kapo užrašyta:

„Knygnešys ir pedagogas
Audros JUOZAS PETRULIS
1876–1958"

Kai atvažiuoju į šias kapines, visada aplankau ne tik savo tėvų ir artimųjų kapus, bet ir buvusio savo Mokytojo Juozo Petrulio kapą, uždegu žvakutes.

Knygnešio Juozo Petrulio gimtasis namas Audros kaime, Rokiškio rajone.
Zitos Sargūnienės nuotr.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Išeivijos kultūrinio palikimo puslapiai

REDA KISELYTĖ
Rokiškio „Romuvos" gimnazijos bibliotekos vedėja

Klaidūs istorijos vieškeliai... Tais negandų keliais, nelengvo laikmečio tarpsniais po visą pasaulį išsisklaidę Rokiškio krašto žmonės... Jų veikla, kilnūs darbai nelieka be pėdsako. Iškeliavusius į Amžinybę prisimename, su gyvaisiais bendraujame. Ir taip šventai trokštame, kad ta stipri gija nenutrūktų...

Šį kartą atversiu išeivijos kultūrinio palikimo Rokiškio „Romuvos" gimnazijos Lituanistikos centre puslapį... Retas bibliotekinės veiklos baras, kuriame nesurandame kraštotyros veiklos pėdsakų... Tai liudija ir vykdytas projektas „Autografuoti leidiniai". Unikalioje šių dienų Lietuvos ir užsienio įžymybių, autografuotų leidinių kolekcijoje – kunigo Kazimiero Kaknevičiaus iš Toronto atsiųstas leidinys „Pasikeitęs gyvenimas". 2003 metais, siųsdamas Rokiškio „Romuvos" gimnazijos bibliotekai šį leidinį, autorius laiške užsimena apie Rokiškį ir jame gyvenantį brolį Joną Kaknevičių. Knygos autorius laiške rašo, kad 2002-ųjų metų vasarą lankėsi Rokiškyje. Dovanotas leidinys mums tarsi glaudus ryšys tarp Toronto ir Rokiškio... Ir tai tik vienas akcentas...

Prozininkės, poetės Alės Rūtos (Elenos Nakaitės-Arbačiauskienės) vardas glaudžiai siejamas su Rokiškio kraštu. „Romuvos" gimnazijos bibliotekai ji padovanojo jai pačiai autografuotų Lietuvos ir užsienio įžymybių leidinių kolekciją. Šią unikalią kolekciją sudaro 433 autografuoti leidiniai. Pati autorė 2003 metais iš Kalifornijos atsiuntė eleginių minčių sūnui Arimantui knygą „Tyloj kalbėsiu", 2006 metais – eilėraščių rinktinę „Taip ir praeina sekmadienis".

Alės Rūtos dovanotų, jai autografuotų leidinių kolekcijoje įdomus išeivijos poeto, visuomenės veikėjo Balio Gaidžiūno (kilusio iš Kėdainių krašto) leidinys „Septyni paskutiniai Kristaus žodžiai lietuvio maldose". Kaip šis leidinys susijęs su Rokiškio kraštu? Jame įrašas: „Rokiškio „Romuvos" gimnazijai skiriu, tikinti Kristumi, – Alė Rūta, 2005 m. spalio 26 d." Šalia straipsnių kopijų, fotografijų, žurnalų, Lituanistikos centre kaip istorinis dokumentas saugoma padėka, kuri autorei buvo įteikta 2003 metais birželio 3 dieną Los Andželo Šv. Kazimiero lituanistinės šeštadieninės mokyklos 50 metų jubiliejaus proga.

Įdomu tai, kad kraštietės kolekcijoje randame ir kitų kraštiečių autografuotų leidinių, kuriuos jie padovanojo gerbiamai Alei Rūtai. Prozininkas, publicistas Liudas Dovydėnas publicistikos ir atsiminimų knygoje „Mes ieškom pavasario", kuri išleista 1948 metais, rašo: „Mielai kolegei Nakaitei – Alei Arbačiauskienei Fordo karalystėje iš Ingolštadto griuvėsių", 1948 lapkričio 8 d.

Kitas kraštietis poetas Pranas Kozulis 1950 metais išleistame eilėraščių rinkinyje „Dulkės ežere" rašo: „Alei Nakaitei prisiminimui mūsų aukštaitiškos žemės". Pranas Kozulis 1950 gegužės 1 d.

Taip jau susiklostė aplinkybės, kad bibliotekos fonduose neturėjome prozininkės, poetės Alės Rūtos romanų, bet gavę unikalių leidinių siuntą iš Lituanistikos tyrimo ir studijų centro Čikagoje, užpildėme šią spragą. Lituanistikos centrą papildė romanai: „Kelias į kairę", „Trumpa diena", „Daigynas", „Žvaigždė virš um girios", „Pirmieji svetur", beletristikos knyga „Laiškas jaunystei".

Iš Čikagos Rokiškio „Romuvos" gimnazijos biblioteką pasiekė ir kiti kraštiečių leidiniai: kritiko, estetiko, publicisto, prozininko Juozo Keliuočio memuarų knyga „Dangus nusidažo raudonai", prozininko Juozo Švaisto (Balčiūno) leidiniai: „Žiobriai plaukia", „Karnavalo aikštėje". Savo turiniu įdomus literatūros tyrinėtojo, visuomenininko Vinco Maciūno leidinys „Pluoštas dokumentų apie Antaną Strazdą". Novelėmis kraštiečių egzodo literatūros fondą papildė prozininkės Marijos Tūbelytės-Kuhalmanienės rinkinys „Įsibrovėlė".

Nemažą kūrybos dalį sudaro prozininko, publicisto Liudo Dovydėno literatūrinis palikimas, atsiųstas iš Čikagos. Tai: „Broliai Domeikos", „Per Klausučių ulytėlę", „Naktys Karališkiuose", „Pašiurpo mano velniai", „Karaliai ir bulvės", „Žmonės ant vieškelio" ir spalvingai iliustruota knyga „Pabėgėlis Rapsiukas".

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Amerikos lietuvių kultūros archyvo – bibliotekos dovanotų leidinių branduolį sudaro grožinės literatūros leidiniai, bet jame yra ir kraštiečių Alės Rūtos ir Juozo Švaisto (Balčiūno) leidinių.

Tai tik keletas kraštiečių išeivių literatūrinio palikimo pavyzdžių. Apie projektą „Autografuoti leidiniai" nemažai rašiau Lietuvos ir užsienio lietuvių spaudoje. Džiugu, kad perskaitę mūsų informaciją apie kaupiamus autografuotus leidinius, įžymūs žmonės su didžiausiu entuziazmu palaikė šią unikalią idėją ir siuntė mums leidinius ne tik iš Lietuvos, bet ir iš užsienio. Taip sulaukėme netikėtos leidinių siuntos iš Čikagos, kurią atsiuntė menotyrininkė Saulė Kristina Jautokaitė ir jos sesuo dailininkė Regina Jautokaitė. Tai Lietuvoje ir užsienyje išleisti meno leidiniai, pačių menininkių išleisti leidiniai su autografais. Paminėsiu vieną, išleistą 1999 metais Amerikos lietuvių bibliotekos, kurį redagavo Saulė K. Jautokaitė. Tai kompozitoriaus, muzikologo, visuomenininko Juozo Žilevičiaus (1891–1985), kilusio iš Plungės krašto, vardynas „Lietuviai muzikai Vakaruose". Ir pagaliau paminėsiu tuos žmones, kurių gyvenimai, studijų metai, kūrybinė veikla yra daugiau ar mažiau susijusi su Rokiškio kraštu. Priminsiu tai, ką įdomaus pavyko sužinoti iš šio bibliografinio pobūdžio leidinio. Minima, kad 1891 metais vasario 5 dieną Rokiškio apylinkėje gimė dainininkas, lyrinis tenoras Jonas Byra. Pabrėžiama, kad dainininkas Kauno operoje nuo pat pirmųjų spektaklių dainavo „Traviatoje", „Demone" ir kituose spektakliuose. Jonas Byra į JAV išvyko 1931 metais. Leidinyje trumpai pristatoma jo tolesnė kūrybinė veikla.

Rokiškio kraštas garsus muzikaliais žmonėmis. Minėtame leidinyje radau informaciją, kad 1920 metais sausio 18 dieną Rokiškyje gimė klarnetistas Aleksas Dudonis. 1944 metais jis pasitraukė į Vokietiją. Muziką mėgo ir kitų profesijų žmonės. Inžinierius Edmundas Jasiūnas 1923 metais vasario 10 dieną gimė Pandėlyje. Gyvendamas Vokietijoje, buvo Fuldos miestelio lietuvių choro, vadovaujamo muz. J. Ąžuolaičio, reikalų vedėju. Nuo 1950 metų jis gyvena Čikagoje, redaguoja laikraštį „Lietuvių balsas".

Spalvingas rokiškėno teisininko, muziko, dailininko Antano Nako (1904–1978) gyvenimo ir kūrybos kelias. Jis aktyviai dalyvavo muzikiniame gyvenime, rengė koncertus ir rašė spaudoje apie muziką, buvo Amerikos lietuvių menininkų klubo narys ir vienas iš Čiurlionio meno galerijos steigėjų Čikagoje.

Vardyne „Lietuviai muzikai Vakaruose" minimas rokiškėnas dainininkas, lyrinis tenoras Antanas Peškys (1919–1960). Jo muzikinė veikla žinoma ne tik Lietuvoje, bet ir Vokietijoje, JAV. Kaip liudija rašytiniai šaltiniai, dainininkas Antanas Peškys dar ilgai galėjo tęsti muzikinę veiklą, bet žuvo automobilio katastrofoje. Bibliografinio pobūdžio leidinys nemažai informacijos suteikia apie Zybolių kaime gimusį vargonininką, chorvedį, gaidų leidėją Ksaverą Strumskį (1884–1954). Jis muzikinę veiklą tęsė JAV, apie muziką rašė spaudoje. Iš Pandėlio parapijos kilęs vargonininkas Juozas Blažys muzikinę veiklą taip pat tęsė JAV, ypač buvo išvystęs veiklą su vyčių chorais.

Tai tik keli trumpi epizodai apie Rokiškio krašte gimusius muzikus, jų veiklą užsienyje. Galima minėti dar ne vieną žymaus muziko pavardę, susijusią su Rokiškio kraštu, bet ne kraštiečius, emigravusius į Vakarus. Rokiškio Liehmano mokykloje mokėsi vargonininkas Kazys Diržys, vargonininkas Antanas Grigoraitis-Grzegorzauskas, garsus kompozitorius, dainininkas, mokytojas, chorvedys Mikas Petrauskas ir kiti.

Leidinio pabaigos žodyje Amerikos lietuvių bibliotekos leidyklos vardu Petras Aleksa rašo: „Šią knygą išleisti užtruko apie 20 metų... Sudėta 1049 biografijos, 597 nuotraukos, bet vis tiek jaučiame, kad ji dar nebaigta..." Aš manau, kad visuomet užsienio šalyse leistuose leidiniuose pasitaiko netikslumų, nelengva sutikslinti faktus.

2008 metų pradžioje į Rokiškio „Romuvos" gimnazijos biblioteką atkeliavo aplankas iš Australijos. Kraštietis, Australijos laikraščio „Tėviškės aidai" bendradarbis Reno Čėsna atsiuntė 1939 metų fotografijų kopijas, kur įamžinta akimirka Rokiškyje, po medžioklės, o gerbiamas Reno Čėsna, tuo metu dar buvo mažas, bet šauniai pozuojantis berniukas... Jo motina buvusi mokytoja, Rokiškio apskrities Šaulių moterų vadė, tėvas tarnavo policijoje... Ponas Reno Čėsna gimnazijos bibliotekai atsiuntė keletą atvirukų su Australijos vaizdais. Taip užsimezgė dar vieni ryšiai su kraštiečiu.

Šiame straipsnyje apžvelgiau Rokiškio „Romuvos" gimnazijos bibliotekoje sukauptas dovanotas kolekcijas, kuriose unikalus Rokiškio krašto išeivijos kultūrinis paveldas. Gimnazijos bendruomenės nariams rengiamos literatūros parodos, kurių metu jie artimiau susipažįsta su grožinės ir mokslinės literatūros leidiniais. Jau keleri metai Lituanistikos centras užmezgė ryšius su informaciniais rėmėjais. Apie išeivijos kultūrinio palikimo sklaidą Rokiškio „Romuvos" gimnazijoje nuolat informuojame Kanados lietuvių „Tėviškės žiburius", „Amerikos lietuvį", Australijos „Mūsų pastogę", Čikagos „Draugą" ir kitus periodinius leidinius.

Laikas bėga, gyvenimas mums pateikia naują informaciją, dar nežinomus faktus. Taigi išeivijos kultūrinio paveldo tiriamoji veikla mums atverčia vis naujus puslapius...

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Tarsi varpo aidas...

MILDA TELKSNYTĖ,
VYGANDAS RAČKAITIS

1856 metų pavasarį Roblių kaime, Panemunėlio valsčiuje, Petronėlės ir Antano Nitų šeimoje gimusios dukters Liudvikos vaikystė ir jaunystė prabėgo Rokiškio krašte. Nors teko gyventi sulenkėjusių dvaro tarnų aplinkoje, tačiau ji nenutolo nuo kaimo papročių, tradicijų, lietuviškos kultūros, daug kas ją siejo su valstietija. Jaunos merginos asmenybei formuotis padėjo ir A. Strazdo, A. Vienažindžio poezija. Tapusi pirmąja lietuvių moterimi beletriste, kultūros istorijoje ji minima kaip Liudvika Didžiulienė-Žmona.

Į lietuvių prozą Liudvika Didžiulienė-Žmona atėjo XIX a. pabaigoje, tuo sunkiu mūsų tautai laikotarpiu, kai nuožmiai persekiota lietuviška spauda, kai kova dėl nacionalinės kultūros reikalavo daug ryžto, aukų ir pasišventimo. 1892 metais „Varpe" paskelbusi savo apsakymą „Tėvynės sūnūs", o po pusmečio tame pačiame caro valdžios uždraustame leidinyje – apysaką „Dėl Tėvynės!" ji tarsi pramynė taką kitoms moterims, lietuvių prozininkėms. Netrukus prabilo Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, po metų kitų – Žemaitė, Šatrijos Ragana, Lazdynų Pelėda. Tačiau Liudvikai Didžiulienei nebuvo lemta atsidėti rašytojos darbui. Kūrybai trukdė kaskart sunkėjanti šeimyninių rūpesčių našta (Didžiulių šeimoje užaugo aštuoni vaikai), vis skaudesni likimo išbandymai.

L. Didžiulienės-Žmonos literatūrinis palikimas nėra turtingas, daug

Rašytoja Liudvika Didžiulienė-Žmona. Nuotr. iš Anykščių L. ir S. Didžiulių viešosios bibliotekos archyvo

niekur nespausdintų rankraščių dingo. 1915 metų pavasarį ji, važiuodama pas dukterį Vandą į Krymą, prisikrovė pilną pintinę nebaigtų kūrinių rankraščių, tikėjosi juos sutvarkyti, tačiau kažkas traukinyje tą pintinę pavogė. Koks tai buvo skaudus smūgis rašytojai, liudija jos duktė V. Didžiulytė straipsnyje „Dingę Didžiulienės-Žmonos raštai" („Lietuvos žinios", 1937, Nr. 244): „... išgulėjo apie du mėnesius ir dar ilgai po to, daugeliui metų prabėgus, prisiminusi negalėjo nurimti. „Nei man tų mano drabužių, nei atmintinų žiedų ir visų daiktų negaila taip... Betgi mano rankraščiai! Jų niekas nebesugrąžins, o taip svajojau juos čia išdailinti, išbaigti, su jumis pasiskaityti... Mano kelerių metų darbas!"

Mus pasiekusia vienur kitur publikuota ir negausia rankraščių juodraščiuose išlikusia kūryba L. Didžiulienė-Žmona nepakyla į klasikos aukštumas, nūdienos skaitytojas jos beletristikoje pasigestų meniškesnių išraiškos priemonių, bet gal neliktų abejingas aiškiai išsakytai to laikotarpio sociologinei ir kultūrinei minčiai, tautinės savimonės žadinimo idėjoms. Ne literatūrinės formos ieškojimai tuo metu buvo svarbiausia, o lietuvybės atgaivinimas, tautos dvasinis atgimimas. Tam skirti visi jos, rašytojos ir publicistės, darbai.

Kaip ir daugelio to meto rašytojų, taip ir L. Didžiulienės-Žmonos kūrybinis palikimas sovietiniu laikotarpiu buvo vertinamas tik socialiniu požiūriu. Savaime suprantama, kad į 1957 metais išėjusią kūrybos rinktinę „Atgajėlė" nepateko tie kūriniai, kurie rašytoją apibūdina kaip tautinio atgimimo šauklę, krikščioniškos moralės propaguotoją.

Nepelnytai buvo primiršta L. Didžiulienė ne tik kaip pirmoji lietuvių moteris prozininkė, publicistė, bet ir kaip švietėja, knygnešių talkininkė, tautosakos rinkėja. Tiek literatūrinės, tiek visuomeninės jos veiklos pamatas buvo lietuvybės puoselėjimas, tautinės kultūros, dorovės, humanizmo ugdymas. L. Didžiulienė-Žmona paliko ryškius pėdsakus mūsų kultūros istorijoje, ją drąsiai galima priskirti prie tautinio atgimimo varpininkių, prie pačių šviesiausių, pagarbos ir

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

atminimo vertų to meto asmenybių, patraukiančių patriotizmu, altruizmu, atsidavimu lietuvybės labui. Tuo įsitikinome surinkę ir parengę spaudai po Respublikos bibliotekų rankraštynus, archyvus, muziejus išblaškytą rašytojos kūrybinį ir epistolinį palikimą. (Liudvika Didžiulienė-Žmona. „Raštai", I tomas, 1996; II tomas, 1998). Publikacijos spaudoje, amžininkų prisiminimai, gausus Didžiulių archyvas padėjo atskleisti jau primirštus L. Didžiulienės biografijos faktus, pajausti jos asmenybės šviesą. Tai skatino parašyti ir biografinę apybraižą „Kaip lašas mariose..."

Kaip Vincas Kudirka savo publikacijose, prozoje ir eilėse, taip ir L. Didžiulienė-Žmona savo beletristiniuose kūriniuose, pjesėse, parašytose XIX šimtmečio pabaigoje ir XX pradžioje, kėlė tokius pat tautiškumo tikslus, tas pačias lietuvybės ugdymo idėjas. Ji pirmoji lietuvių prozoje nagrinėjo nacionalinės inteligentijos pašaukimo, moterų lygiateisiškumo ir švietimo klausimus, atkreipė dėmesį ir į lietuvių inteligentijos nutautėjimo priežastis. „Pavinastis kiekvienam žmogui gyventi ne tik pačiam dėl savęs, bet ir dėl savųjų, tai yra dėl savo tautos. Nenaudėlis panašus tai erkei, kuri minta ir auga krauju tūlų gyvulių. Ir galima sakyti drąsiai, toks žmogus ne daug už erkę vertesnis", – šie apysakos „Ne pagal Jurgio kepurė" veikėjo ištarti žodžiai tai ir pačios rašytojos kūrybos bei gyvenimo nuostata.

Kaip Jonas Basanavičius, Vincas Kudirka yra neatsiejami nuo tautos, J. Lindės-Dobilo žodžiais tariant, „be tautos jie nesuprantami, be tautos jų nėra", taip ir L. Didžiulienės veikla, jos kūrybinis palikimas pirmiausia vertinami tautos – to paties brangiausio, aukščiausio idealo šviesoje, nes rašytojai svarbiausias ir pagrindinis žmogaus vertės matas – tai, ką jis gero yra nuveikęs savo Tėvynei, savo tautiečiams, juk „irtis ir veržtis pirmyn prie šviesos, prie laisvės – tai

Liudvikos Didžiulienės tėvai: Petronėlė Puteikytė-Nitienė ir Antanas Nitas. Nuotr. iš Anykščių L. ir S. Didžiulių viešosios bibliotekos archyvo

ir yra svarbiausia gyvenimo užduotė" („Svetimi giminės"). Nuo kiekvieno pastangų siekti aukštesnės kultūros, saugoti dvasines vertybes priklausys tolesnis Lietuvos likimas... „Tautystės pamatų užlaikymas" – tai ne tik sąžiningas triūsas, bet ir gimtosios kalbos, papročių, istorinės atminties išsaugojimas, meilė viskam, kas sava, lietuviška. Tokie tautiški tikslai, sekant rašytojos mintimis, yra kiekvieno žmogaus būties prasmė, jie aktualūs ir šiandien. Nevalia tuščiai, be prasmės praleisti savo gyvenimo, nes, kaip ji sako, „gyvenimas ne vien mūsų savastis, bet ir visuomenės, kurią privalom sergėt ir dorai jį suvartoti. Gyvenimas – tai paskola, iš kurios turim atiduot ataskaitą" („Svetimi giminės"). Kaip ir dauguma tautiniam sąjūdžiui pažadintų aušrininkų bei varpininkų, taip ir L. Didžiulienė buvo tvirtai įsitikinusi, jog lietuviai inteligentai privalo būti tautinio susipratimo reiškėjai, jie turi prisiimti atsakomybę už tolesnį tautos likimą, savo dvasios ir proto galias skirti bundančiai, iš priespaudos besivaduojančiai Lietuvai. Su tokiu inteligentijos vaidmeniu tautos atgimimo idėją siejančią rašytoją piktino tie, kurie, anot V. Kudirkos, „dėl trupinio aukso, gardaus valgio šaukšto" išsižada kilnių siekių, netgi savo tautos. L. Didžiulienė kritiškai vaizduoja savo pirmųjų kūrinių „Tėvynės sūnūs" ir „Dėl Tėvynės!" herojus – jauną gydytoją, vedusį sulenkėjusią plikbajoraitę ir nusigręžusį nuo savo tautiečių, net pačių artimiausių žmonių, buvusius studentus, kurie prisiekė tarnauti tėvynei, bet, deja, jų pasiryžimas – tik tušti žodžiai... Vienas vedė rusę ir ėmė uoliai tarnauti svetimiesiems, kitas, grįžęs į Lietuvą, susigundė linksmu ir palaidu gyvenimu, trečias tapo lupikautoju ir savo tautiečių skriaudėju... Tuos neigiamus L. Didžiulienės apsakymų veikėjus galima charakterizuoti šiais po kelerių metų išsakytais V. Kudirkos žodžiais: „Štai mūsų inteligentai, visuomenės viltis, taip gražiai pasirodžiusieji akyse savo tautos, ėmė mainyti tautiškus idealus ant ragaišiaus. Vieni beragaišiaudami išbėginėjo į Maskoliją auginti maskoliukus ir šviesti visokias prispaudėjų pakampes spinduliais, pavogtais nuo savo tikros tėvynės, kiti, neva užsilaikę, tapo tokiais minkštakūniais, jog nuo tėvynės balso slepiasi po pačios sijonu arba vinto triukšme apsimeta negirdį."

Ir kitai, aktualiai ir šiems laikams temai, L. Didžiulienė paskiria savo apysaką „Svetimi giminės", deja, nepabaigtą. Apysakoje pavaizduotų personažų paveikslais autorė bando apeliuoti į sąžinę lietuvių inteligentų, pamiršusių savo pareigą tėvynei, atitrūkusių nuo svarbių tautos reikalų, net nuo savo artimųjų. „Jeigu jūs visi mokytieji taip elgsitės, nelaiminga, per amžius bus nelaiminga Lietuva", – įspėja rašytoja.

Taigi Liudvikos Didžiulienės-Žmonos kūrybinis palikimas, veikla ir jos gyvenimo tikslas yra tarsi Vinco Kudirkos įsiūbuoto varpo aidas.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Tarantella

ANTANAS SEIKALIS

Apie „Tarantellos" autorių ANTANĄ SEIKALĮ *galima pasakyti – jis laiko save tikru rokiškėnu, nors gimė Vabalninke ir iš ten seniai mažą tėvai parsivežė į Rokiškį. Mokėsi Antanas gimnazijoje neilgai, nes buvo pašalintas už antisovietinių nuotaikų skleidimą tarp moksleivių. Netrukus septyniolikmetį, dabar jau KGB, išvežė Seikalį į Gulago salyną neribotam laikui, bet iš ten sugrįžo, baigė Vilniaus universitete žurnalistiką, kadangi rūpėjo papasakoti ką ten matęs, ką regėjęs... „Geležinei uždangai" nusileidus, Antanas išvyksta į Jungtines Valstijas ir ten sukuria siužetus apie drąsiuosius lietuvius Simą Kudirką, Vladą Šakalį, Kazį Ėringį, kalbasi su rašytoju Algirdu Gustaičiu, žurnalistu Broniu Raila, išdirbusiu keturiolika metų Amerikos „Laisvės radijoje". Organizuoja iškilmingą Bernardo Brazdžionio sutikimą Vilniuje ir išleidžia poeto rinktinę „Poezijos pilnatis". Vokietijoje susitinka su Justinu Lukošiumi, Jaunimo valandėlių įkūrėju ir vedėju Kauno radiofone 1928 metais. Parašo apie jo darbus Vatikano, Romos, Madrido radijuje. Be minėtų darbų, Antanas Seikalis važinėja į Sibirą, lanko tremties ir lagerių vietas, padeda sugrįžti namo tremtiniams ir gulagų kaliniams invalidams, rūpinasi paminklų statyba žuvusiems lietuviams Kazachstane. Rašo ir publikuoja straipsnius spaudoje. Antanas Seikalis už nuopelnus Lietuvai yra apdovanotas Vyriausybės padėkos raštais, Sausio tryliktosios, Kario savanorio – kūrėjo medaliais, Vyčio Kryžiaus ordinu. 2007 metais už išskirtinę žurnalistinę veiklą Antanui Seikaliui buvo paskirta Lietuvos žurnalistų draugijos Stasio Lozoraičio žurnalistikos premija.*

Tėviškė yra pati brangiausia vieta pasaulyje, nors iš tos tėviškės keli akmenys belikę. Kiekvienam tėviškė – žemės vidurys, tegu ji stovėtų kemsyne, ar būtų toli nuo vieškelio ir reikėtų eiti ilgai per mišką. Jeigu seniai tėviškėje nebuvęs, ašarą nubrauksi: kaip čia viskas pasikeitę, net takelis per pievelę kitoje vietoje pramintas. Tėviškėje kaip niekur kitur užvaldo vaikystės ir tėvų ilgesys.

Mano žmonai Renatai tėviškė taip pat šventa vieta. Ji liepoje apie savo tėviškę net eilėraštį parašė. Renata ten buvo „lizdą" susikrovusi. „Toje liepoje jaučiausi pakilusi nuo žemės, esanti arčiau dangaus, girdėjau, kaip prie namų ošia ir šnara medžiai, – sakė Renata.– Čia pasislėpusi nuo visų perskaičiau ne vieną meilės romaną. Kartą pravirkau nesuprasdama, kodėl man kaip pupos byra ašaros. Gal mano širdelė nujautė – atvažiuos traktorininkai ir vardan melioracijos išraus obelis, sugriaus namus ir užvers šulinį žemėmis... Tu apie save gražiau pasakai, ypač vaikams, kai pasakoji apie karą..."

– Ir norėdamas apie karą nieko gero nepasakysi. Užėjo rusai, po to vokiečiai, vėl atėjo rusai, – sakau aš.

Bronius Kviklys „Mūsų Lietuvoje" apie mano tėviškę rašė: „Kazliškio bažnytkaimis yra prie Nemunėlio upės į vakarus nuo Pandėlio. Čia sueina keturi keliai, kurių vienas jungia Biržus ir Rokiškį. Apie 300 m atstumu nuo bažnyčios yra gražus šilas."

Bronius Kviklys nepaminėjo, kad šiame šilelyje yra mokykla, apsupta pušyno, dar Lietuvos laikais pastatydinta, o prie Nemunėlio užtvankos kadaise stovėjo malūnas. Toliau, už tilto, ant didelio pastato didelėmis raidėmis buvo užrašyta „Pieninė". Kitoje kelio pusėje – paštas ir krautuvė. Ties bažnytėle sueina tie keturi keliai, kuriuos mini Bronius Kviklys.

Pieninę pamatai užėjęs ant tilto nuo šilo pusės, nes tiltas stovi aukščiau vieškelio ir užstoja beveik visą bažnytkaimį. Tilto šlaitai nukloti akmenimis, vandens nudailinti, pažaliavę. Tie akmenys tarsi glėbyje suspaudžia Nemunėlį ir paleidžia jau kitoje tilto pusėje. Čia vanduo sukasi verpetais ir girdisi – šniokščia.

Malūnas sudegė dar prie vokiečių. Girnas suko ne vanduo kaip seniau,

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

o juodas lokomotyvas, kurį kūreno Rumpiškėnų durpėmis. Nuo tų durpių kaminas įkaisdavo raudonai. Nuo jo užsidegė malūno stogas. Aš tuo laiku buvau atėjęs pas savo draugą Vladą, kuris gyveno arti malūno, ir viską mačiau. Keli vyrai, užlipę ant stogo, plėšė degančias stogo skiedras ir mėtė žemyn. O kai degančios skiedros pradėjo kristi į malūno vidų, žmonės puolė gelbėti maišus su grūdais. Motoristas, supratęs, kad malūnui galas, iš lokomotyvo išleido garus.

Iš Vlado namų išnešėm drabužius, patalynę, kas tik pakliuvo po ranka. Atvažiavo Rokiškio gaisrinė ir du gaisrininkai. Jie atsivežė tokį pat raudoną kaip ir jų mašina motoriuką, o kai motoriukas suburzgė, iš žarnos galo pasipylė vanduo.

Tie gaisrininkai malūno nebegesino. Malūnas jau buvo sudegęs. Jie vandeniu apliejo Vlado gryčią, ir mes visus rakandus sunešėme atgal. Įkaitusios namų sienos garavo.

Po gaisro nebeliko miltų ir arklių kvapo. Dar ilgai sklido aštrus degėsių tvaikas. Malūno žmonės greitai pasigedo. Tais neramiais laikais visiems reikėjo susimalti. Surinkę iš pašalių senas girnas, kaimo išminčiai pasistatė vėjo malūnėlius. Sunkiai vėjas suko malūnėlių sparnus, bet malė rugius duonai, miežius gyvuliams. Prie rusų, pasklidus gandams, kad už vėją reikės mokėti, malūnėlius išardė.

Per visą karą pro Kazliškį važiavo vokiečių ir rusų kariuomenė. Buvęs husaras Styra turėjo trakėnų veislės kumelį, bet nei kinkytą, nei jodinėtą. Styra sumanė treigį prijaukinti – pririšo prie kelio. Kaimynai Styrą įspėjo: „Nerišk prie kelio, nujos...“

– Prie mano kumelio tai jau neprieis, – sakydavo Styra, bet dėl visa ko eržilą supančiodavo geležiniais pančiais.

Kai vokiečiai prieidavo prie žirgo arčiau, kumelys imdavo kapstyti žemę, muistėsi, žvengė ir piestu atsistodavo. Tada vokiečiai prie žirgo fotografuodavosi fotografuodavosi... Styra žiūrėdavo patenkintas, nors savo kumelio fotografijos niekada nematė.

Vieną dieną kariškas sunkvežimis įvažiavo į griovį. Iš pasvirusio kėbulo iškrito dėžės su vyno buteliais. Mes, vaikai, kaip tik ėjome pro šalį, padėjome kareiviams butelius susikrauti. Kareiviai už tai davė mums vyno ir visus apdalijo gumelėmis pamokę, kaip į jas pripūtus oro užrišti galus. Vyno mes negėrėme, nes buvo neskanus, o gumeles, pripūstas oro, spardėme eidami per visą bažnytkaimį.

Kai nusispardėm į mano kiemą, mama labai mus išgąsdino pasakiusi, kad tuose maišeliuose dujas laiko. Ji mūsų gumeles surinko, atnešė dubenį vandens ir liepė nusiplauti rankas su muilu. Mes taip ir padarėme.

Pas mus rusų lėktuvai pasirodė netikėtai. Atskridę pradėjo šaudyti į šilelį. O motorų kauksmas buvo neišpasakytas – aš net pargriuvau aukštielninkas. Vokiečiai iš šilo taip pat be pertraukos pylė. Jų patrankėlių balsas buvo storesnis. Mūšis baigėsi, kai pašautas rusų lėktuvas, vilkdamas juodą uodegą, įlindo į Šimėno daržinę. Šimėnienė vėliau pasakojo – tuo laiku ji pritūpusi daržinės pašaly mačiusi, kaip lakūnas pakėlęs ranką persižegnojo. Moterys Šimėnienei aiškino – komunistai nesižegnoja, ir nutarė, kad lakūnas jai tik pamojavęs.

Iš Šimėno daržinės aukštai pakilę dūmai, sukėlę nemažą paniką, nuslinko Šakalių dvaro pusėn. Dabar pro Kazliškį važiavo ne tik šarvuočiai, bet ir žmonės, kurie traukėsi nuo bolševikų. Sustoję pieninės šešėlyje pasakojo, kur yra frontas.

Kitą dieną, kai vėl buvo ramu, aš nuėjau klebonijon knygų pasikeisti. Klebonas knygų turėjo daug, pilną lentyną, leido jas parsinešti į namus. Aš jau buvau perskaitęs „Vinetu“, „Sidabro ežero turtai“, „Kaip jie mus sušaudė“... Tuo metu į klebonijos kiemą įsuko vienporis vežimas su užtemptu stogeliu ant viršaus. Pamaniau – čigonai.

Kai iš po to stogelio išsiropštė mergaitė ir iš ratų išlipo moteris, aš tą moterį pažinau. Tai buvo dantų daktarė. Mane mama buvo pas ją nuvežusi. Nors aš buvau smagiai išsižiojęs, bet daktarę gerai įsižiūrėjau.

Klebonas man liepė arklį iškinkyti, pagirdyti, iš klėties atnešti avižų. O kai su mergaite pradėjau šnekėtis, ji sakė – važiuos pro Pandėlį, per Biržus iki Šiaulių. Šiauliuose jas pasitiks tėvelis. Jos tėtis – karininkas. Iš Šiaulių visi trys grįš atgal, nes karas jau bus pasibaigęs. Bet ką gali žinoti, – suabejojo Gertrūda. Toks buvo mergaitės vardas.

Gertrūda atrodė kaip berniukas: kelnėta, kelnės su raišteliais žemiau kelių, apsiavusi gelsvais batukais, o ant galvos gražiai atrodė skrybėlė su dirželiu pasmakrėje. Kai ji nusiėmė skrybėlaitę, pamačiau jos trumpai kirptus plaukus. Ji buvo maždaug mano metų.

– Kasos ataugs, – pasakė Gertrūda.

Aš Gertrūdai pavydėjau. Ji važiuoja toli toli, pamatys pasaulį, ko aš būdamas Kazliškyje nepamatysiu. Aš labai norėjau, kad grįžusi iš Šiaulių, ji vėl sustotų klebonijoj.

Gertrūdai išvažiavus, į Kazliškį užgriuvo daug kariškių su lietuviškomis kariškomis uniformomis. Pirmą kartą tiek daug žmonių sustojo mūsų bažnytkaimyje ilgesniam laikui. Juos pasivijęs lietus nesiliovė visą naktį. Nakvynei lovas mes užleidome vyrams nuo Utenos, patys pasikloję ant šieno. Kaimynams pasitaikė zarasiškiai, o pas Bartulius apsistojo Širvintų šauliai. Bažnytkaimis pakvipo spirgučiais, moterys ruošėsi visus pamaitinti.

Rytą mane tėtis nutraukė nuo šieno, liepė apsirengti ir eiti patarnauti mišioms. Bažnyčia buvo pilnutėlė tų vyrų. Zakristijoje mišioms rengėsi jų karo kapelionas. Kai per mišias ši kariuomenė užgiedojo, pamaniau – mūsų bažnytėlė sugrius.

Po mišių šventoriuje visi išsirikiavo, prie kojų laikė šautuvus. O kai prieš rikiuotę išėjo jų vadas, pasigirdo garsus „Sveiks tamsta“. Į orą pakilo Kazliškio varnos, karveliai ir varnėnai.

Vadas pasakė kalbą, visus vadino broliais. Aš neabejojau, kad jis buvo Gertrūdos tėvas.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Į rikiuotę atsistojo Gasiūniokas, Kliauga ir mūsų vargonininkas. Gasiūnioką verkdama Gasiūnienė ištraukė iš rikiuotės. Kliauga iš mano tėvo pasiskolino dviratį, nes dauguma važiavo dviračiais.

Išėjo, iššygiavo kariai, pailsėję, išsivalę ginklus, tuo pačiu vieškeliu, kuriuo nuvažiavo daktarė su mergaite.

Kai rusai sugrįžo, Gasiūnioką nušovė einantį per kiemą. Dabar motina verkė sūnaus, kad neleido pasitraukti su visais.

Vyrams išėjus, giedras dangus vėl apsiniaukė, bet ne žaibavo, ne lijo. Be vėjo sustingusios stovėjo liepos, nepasirodė joks keleivis. Visiškai sutemus, kad niekas nepamatytų, tėvas kluone užkasė skrynią su geresniais drabužiais ir daiktais. Rytą išvažiavome į tolimą vienkiemį, nes tėtis sakė – Kazliškyje pasilikti pavojinga. Sugrįžome namo tik tada, kai jau buvo aišku – frontas atgal nebesugrįš.

Kazliškyje radome tiltą nesusprogdintą, mokyklą nesudegusią, stovėjo pieninė, paštas ir visos bažnytkaimio trobos. Kaimynų kieme gulėjo nesprogusi bomba. Kai saulė ją įšildydavo, būdavo smagu ant jos pasėdėti. Kaimynas ant bombos tiesino vinis ir lankstė skardą.

Dabar vieškeliais važiavo rusų kareiviai. Jų mašinos kėlė dar didesnį triukšmą. Styra vėl pririšo savo trakėną prie kelio. Pririšo, supančiojo geležiniais pančiais ir nuėjo pažiūrėti krautuvės. Kiek jis prie užkaltų krautuvės durų buvo, neaišku. Sakė, neilgai. Grįždamas žiūri – nėra kumelio. Kiek bežiūrėtum – nėra. Pro šalį nenusivedė, būtų pamatęs. Vadinasi, nusivarė šilo pusėn.

Kiek įkabindamas Styra – namo, pasodino Styrioką ant dviračio, liepė lėkti Rokiškio keliu. Styriokas prašvilpė pro mokyklą, o šile jį sustabdę kareiviai klausia, kur jis su vokišku dviračiu taip lekiąs?.. Styriokas nemoka rusiškai pasakyti, kad dviratis tėvo, smetoniškas.

Kareiviai, paėmę dviratį, įkišo Styriokui kažkokį spalvotą popierėlį. Sugrįžęs pėsčias namo, su tėvu tą popierėlį apžiūrėjo. Ten buvo vienas rublis.

Kazliškio pagrindinė mokykla. Antano Seikalio nuotr.

Per tą vasarą mes paaugome, o rugsėjį, kaip buvo įprasta, susirinkome į mokyklą, o mokytojų nėra. Senieji mokytojai išsikraustė, ir niekas nežinojo, ar jie kada sugrįš. Retsykiais į mokyklą ateidavo tik klebonas pamokyti tikybos, paklausinėdavo vaikus, kas kaime laiko ožkas ir kiek ožka duoda pieno. Ožkų priveisė vokiečių atitremtos rusų šeimos. Valstiečiai ožkas vadino Stalino karvėmis. Kodėl klebonui parūpo Stalino karvės, mes neklausėme.

Laukdami mokytojų, žaisdavom kvadratą arba su mergaitėmis šokdavom ratelį: „Mano tėvas žvejas, aš – jo padėjėjas. Tėvas gaudo žuveles, o aš jaunas mergeles". Visi vaikai dainuodavome: „Viens raudonas kaip šėtonas, antras rudas kaip šuva..."

Kartą išgirdome vieškeliu atšlamant daug kareivių. Kareiviai buvo nematyti, siauraakiai, dulkini ir pavargę. Ėjo jie nuleidę plikas galvas, vos vilkdami kojas. Apsikarstę planšetėmis iš paskos jojo karininkai. Žmonės kalbėjo – tie kareivėliai buriatai, iš labai toli, kad tai jau tikra patrankų mėsa.

Buriatus prisiminėm tada, kai pamatėm suguldytus ant šiaudų, vežamus atgal be rankų, be kojų, subintuotus kruvinais bintais. Moterys nešė jiems gerti ir valgyti, bet buriatai nei gėrė, nei valgė, nei dejavo.

– Ne, į rusų armiją aš neisiu, – pasakė Šinkūnas. Ir nėjo.

Nėjo į rusų kariuomenę ir Voldemaras. Užsirašė į „liaudies gynėjus". Į „gynėjus" buvo pasišovę ir kiti karo šauktiniai, kad tik išvengtų buriatų likimo, bet supratę kur pakliuvo, išsibėgiojo po namus. Tik Voldemaras – ne. Jis pasidarė visos apylinkės sovietų valdžia, nes kitokios valdžios nebuvo, o jeigu buvo, tai tik saulei nusileidus. Kai vieną naktį šaudymas išbudino žmones, buvo aišku: Voldemarą partizanai nuginklavo.

Tą naktį partizanų prispirtas Voldemaras pasislėpė savo gryčioje. Šautuvą pro langą išmetusi Voldemaro pati išvengė kraujo praliejimo. Tą patį rytą, dar kalboms nenurimus, Voldemaras, kaip tyčia, ėjo per Kazliškį pasikabinęs šautuvą ant peties.

Kitą naktį vėl šaudė. Šautuvą šį kartą boba išmetė pro duris. Partizanai galėtų stribą išrūkyti iš trobos, bet nukentėtų ir kaimynai. Saulei patekėjus, Voldemaras, kaip niekur nieko, vėl vaikščiojo su šautuvu palei namus.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Miškiniams atsibodo tas išpera Voldemaras. Šį kartą pasklido gandas, kad šautuvo jis tikrai nebeturi. Tą pačią dieną Voldemaras išvažiavo iš Kazliškio. Voldemaro žmona sėdėjo ratuose, o jis su šautuvu ėjo iš paskos.

Voldemarui išvažiavus, gyvenimas aprimo. Buvo atidaryta parduotuvė, pradėjo dirbti pieninė. Dar anų laikų įrengimais gamino sviestą. Sulaukėme ir mokytojų.

Mokytojos atvažiavo dvi, nepažįstamos, jaunos, miestietiškai apsirengusios, abi labai panašios. Bet kuri vyresnė, nepasakysi. Mokytojas apžiūrėjęs Nageliokas nustatė – jų ir blauzdos vienodo storumo. Vėliau išsiaiškinome – jos buvo seserys.

Naujosios mokytojos visiems patiko, ypač mergaitėms, nors tų jaunų mokytojų prisibijojo – moksle buvo atsilikusios. Bet mokytojos kartu su mergaitėmis dainavo, su berniukais žaidė kvadratą, su mokiniais rengė vakarėlius, ir nepastebėjome, kaip greitai viską išmokome. Labai gerbė mokytojas mūsų motinos. Mokytojos ėjo į bažnyčią.

Mokytojoms paeiliui nešdavome motinų paruoštus ryšulėlius su sviestu, lašiniais ir kiaušiniais, nes žinojome, kokios mažos mokytojų algos, bet niekada nekilo klausimas, kodėl toks didelis mūsų mokytojų apetitas?..

Mokytojos klasėje liepdavo išversti savo kišenes, sudėti ant stalo šovinius ir visokius kitokius karo reikmenis. Iškratęs iš kišenės granatą, Nageliokas paaiškino: ,,Nebijokite, panele mokytoja, jeigu žiedo neištrauksi, granata nesprogs." Ir paėmė už granatos žiedo.

Mes, palindę po suolais, laukėme, kada ta sprogs, bet Nageliokas, įdėjęs granatą į kepurę, išnešė į mokytojų kambarį.

O kitą sekmadienį klebonas paskelbė – atvažiuoja ir naujas vargonininkas, nes senasis išvyko visam laikui. Klebonas paprašė visus giesmininkus ateiti klebonijon į naujojo vargonininko sutiktuves. Klebonas dar sakė – mokykloje tikybos pamokų nebebus, liepė vaikučiams rinktis bažnyčioje.

Naująjį vargonininką sutiko taip, kaip klebonas liepė.

Vargonininkas buvo jaunas, toks pat kaip ir mūsų mokytojos, ūgiu nei mažas, nei didelis, atrodė stiprus, turėjo gražų balsą. Jau kitą sekmadienį žmonės kalbėjo – gerai jaunasis groja, taip kaip Rokiškio bažnyčioje.

Apgyvendino vargonininką Vytautą parapijos name kaimynystėje. Pusryčius ir pietus jis valgė klebonijoj, vakarienę jam paruošdavo mano mama. Vieną sykį tėtis prasitarė – vargonininkas čia neilgam. Ir dar pasakė kažką tyliau.

Aš su naujuoju vargonininku greitai susidraugavau, sėdėdavau šalia jo prie vargonų, atversdavau jam natas.

Į mokyklą Vytautas atsinešdavo didelį akordeoną. Mes nuo to akordeono nenuleisdavom akių laukdami, kada jis priglaus instrumentą prie krūtinės ir pasigirs mūsų valsas ,,Kaip gražu miške".

Į mokyklos vakarėlius jaunimas susirinkdavo iš visų Kazliškio pusių, šokdavo ir dainuodavo. Ne visos dainos buvo linksmos. Kai sutartinai užtraukdavo ,,Kaip obelis, mamyt, palinkus, galva baltųjų jazminų. Dar neseniai supai mažytę, dabar gyvent jau išeinu", arba ,,Upės plauks į melsvą tolį, gervės lėks ir vėl sugrįš, nežinau tik aš, mamyte, ar pabelsiu į duris", žiūrėk, kuri nors dainininkė ima ir pravirksta.

Ateidavo Vytautas į mokyklą ir ne tik per vakarėlius, o šiaip sau, o gal ir ne šiaip sau. Mokytojos gyveno mokykloje ant aukšto. Nulipdavo Vytautas laiptais nuo aukšto kartu su mokytoja Aldute susiėmę už rankų ir eidavo pasivaikščioti po šilelį, ar prie Nemunėlio, toliau nuo smalsių akių.

Artėjo šv. Kalėdos. Naktį prieš Kalėdas atvažiavę partizanai pasikrovė iš pieninės sviestą, iš parduotuvės saldainius, tabaką ir odekoloną. Kitokių prekių nebuvo. Ir išvažiavo.

Dieną atvažiavo enkavedistai. Pagal odekolono kvapą sodybose, į kurias buvo užėję partizanai, jie nesunkiai aptiko „banditų" pėdsakus, nuvedusius net į Latvijos pusę.

Netoli Neretų partizanai vakarieniavo, ragavo šventėms darytą alų. Kai persigandusi šeimininkė kieme pamatė „krievus" (latv. rusus), partizanų vadas Kalpokas, iššokęs pro duris, suriko: ,,Nejudėt, rupūžės!"

Pro langus į enkavedistus ,,žiūrėjo" partizanų automatai.

Kai Kalpokas ,,paprašė" stribų leitenantą Bulką išgerti už Lietuvos ir Latvijos partizanus, už jų šeimas Sibire, už laisvą Tėvynę, Bulka išmaukė net kelias alaus stiklines iš eilės. Už tai partizanai paleido visus Bulkos „krievus" gyvus ir sveikus, nors vėliau dėl to ir gailėjosi.

Už karinės čekistinės operacijos sužlugdymą Bulkai nusegė vienintelę leitenanto žvaigždutę nuo antpečių, bet rimčiau nenubaudė prisakę atpirkti kaltę partijai, organams ir liaudžiai. Bulka prisiekė susigrąžinti komunistų pasitikėjimą, ir, pasikvietęs talkon drąsesnį stribą, ėmė persekioti vaikystės draugą Juozą, neseniai išėjusį į mišką.

Ilgai Bulka naktimis tykojo Juozo prie jo tėvų sodybos nujausdamas – ateis, atslinks ,,banditas" ir čia jį nesunkiai sudoros.

Bet Juozas atėjo ne iš tos pusės, iš kurios laukė. Atėjęs prie namų keliuku, pabeldė į langą, buvo įleistas trobon, šviesos nedegė, o kuriame namo gale užsiglaudė, Bulka nematė. Suabejojęs, ar dviese Juozą įveiks, Bulka paliepė savo bendrui lėkti į būstinę, sukelti visus čekistus ant kojų.

Atskubėjęs pastiprinimas rado Bulką negyvą be automato, be šovinių. Aišku, Juozo tėvų laukė ilga kelionė į Sibirą...

Tais metais gausiai prisnigo, atrodė, balta paklodė uždengė visą žemę. Graži žiema šilelį papuošė dar gražiau – padabino eglių šakas sniego kekėmis. Buvo geras rogių kelias. Pasidirbę iš uosio slides, nučiuožinėjome visas pakalnes. Ant užšalusios sietuvos įtaisėme ratą. Norinčių pasisukti ratu su rogutėmis netrūko, ypač mėnesienos vakarais. Namuose

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

girdėdavom šnekant – jeigu rusai iki Naujųjų neišeis, bus karas...

Atėjo ir praėjo Kalėdos ir Naujieji metai. Rusai neišėjo. Per Tris Karalius apsupę kareiviai kratė visus namus. Kažkur šaudė. Šaudė ilgai, serijomis ir pavieniui. Pažusėlių pusėje degė – buvo matyti dūmai.

Vakarop atėjo baisi žinia. Pažusėliuose kareiviai paguldė vienuolika partizanų. Žuvo iš Čeponių Šapranauskas, Jonas Jakštas iš Latvelių, Panemunio Samulėnai, Naujasodės Balys...

Nukautus partizanus palikę lauke, kareiviai sudegino Gūžo gyvenamąjį namą ir tvartus su gyvuliais, o pusnuogį Gūžą varėsi paskui roges iki pat Rokiškio. Bėgo iš paskos ir vyresnioji Gūžaitė bijodama, kad ir tėvą nušaus, nusivarę toliau nuo namų.

Po rusų siautimo ateidavo neramios žinios ir iš kitų vietų. Žėkų pelkėse buvęs labai didelis susišaudymas ir kareiviai patyrę daug nuostolių, o Baranautiškio kaime apsupti nepasidavė Mačiokas su Purtuliu. Abu negyvus numetė ant grindinio Pandėly žmonėms parodyti. Partizanai ties Meškėnais pasergėję čekistus gyvų nebepaleido.

Į Kazliškį dabar dažnai atlėkdavo stribai ir kareiviai. Apsupdavo jie ir mokyklą, bet į vidų nelindo. Paslampinėję palei langus, suguldavo į senus apkasus aplinkui. Vieną kartą mokytojos liepė atsinešti kastuvus, ir tuos apkasus sulyginom.

Šokiai mokykloje baigėsi, nebeateidavo jaunimas. Dabar vakarais dažniau gausdavo varpas – skambino „pazvanus". Klausėmės „pazvanų" ir skaičiavome, kiek parapijiečių jau paliko šią ašarų pakalnę ir laukėme šv. Velykų. Dar tikėjome – rusai išeis po Velykų.

Žiemai baigiantis, vakarų vėjai atginė atodrėkius. Mokyklos kieme prilipdėm senių besmegenių su raudonomis morkų nosimis. Seniai besmegeniai buvo su plieniniais šalmais, rusiškais ir vokiškais. Buvo paskelbtas gražiausių besmegenių konkursas. Konkursą laimėjome visi.

Tiltas per Nemunėlį Kazliškyje. Antano Seikalio nuotr.

Kitą rytą, kai reikėjo rašyti diktantą, manęs tėvai neišleido iš namų.

– Neik, visur kareiviai, – pasakė tėvas. – Mokykla apsupta.

Įdienojus mes, keli mokiniai, ištrūkę iš namų, atslinkome prie stovinčios ant kelio mašinos. Po mokyklą landžioja kareiviai ir stribai.

Neradę „banditų", kareiviai būriavosi mokyklos kieme ir mes jiems nerūpėjome. Surinkę rusiškus šalmus, senius besmegenius su vokiškais spardė ir vadino fašistais.

Kai iš klasės išvedė mūsų mokytojas, jos norėjo prie mūsų prieiti, bet mokytojoms liepė stovėti ir nekalbėti. Mes žiūrėjome į mokytojas, jos žiūrėjo į mus tarsi netikėdamos savo akimis. Nors mūsų prieiti arčiau neleido, iš tolo jų akys daug ką mums pasakė. Kai Turkovas ant mūsų užbliovė: „Ko žiopsot į šitas ble... Nešdinkitės iš čia!" – mes nesinešdinom.

Kailiniuoti kareiviai ilgai šaltyje laikė mūsų mokytojas. O kai atvedė vilkšunį, mokytojas įlaipino į sunkvežimį kartu su šunimi ir susodino jas ant purvinų mašinos grindų. Kareiviai apsupo mokytojas ratu, kad jos vežamos nesugalvotų iššokti.

Dar tą patį vakarą moterys suėjo pas kleboną rašyti prašymo, kad mokytojas paleistų. Klebonas moterims pasakė, kad dar nė vienas iš ten nesugrįžo, ir patarė pačioms neįsti į jų rankas. O mes, vaikai, kūrėme planus, kaip už mūsų mokytojas atkeršyti.

Su Velykomis atėjo ilgai lauktas pavasaris. Šiltas lietutis nulijo sniego likučius, saulė nudžiovino takus ir vieškelius. Patvinęs Nemunėlis grūdo ledus po tiltu ir plačiai užliejo pievas. O pempės sveikino visus – gyvi gyvi. Gyvi sulaukę šv. Velykų...

Visais keliais į Kazliškį važiavo vyrai ir moterys, prie savęs pasisodinę nupraustus vaikus. Didžiosios bažnyčios durys buvo plačiai atvertos, bet visiems bažnyčioje nebeužteko vietos.

Važiavo žmonės ne tik pasimelsti, prašyti Dievo užtarimo sau ir vaikams, nes tik vienas Viešpats tegalėjo išgelbėti nuo Sibiro ir netikėtos mirties, bet ir pasimatyti su giminėmis, pasitarti, pasidalyti naujienomis. Aną naktį pašvaistė nušvietė Paplimbolę, degė ir Uvainiuose. Netikras žibalas, supiltas į liktarnas, degino tvartus ir daržines. Pridarydavo bėdų ir varvinant velnio lašus. Ištrūkęs raugas iš kubilo ne vienam apšutino pilvą. Samagono reikėjo visiems, sau ir nuo stribų atsiginti. Vežėsi vyrai ne

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Kazliškio Švč. Mergelės Marijos bažnyčia. Antano Seikalio nuotr.

tik žmonas ir vaikus, bet ir po butelį pasitikrinti, kieno geresnė...

Šventoriuje pamačiau Sergejų ir Olią. Ši rusų porelė atklydo Kazliškin kartu su kitais nuo karo, bet nuo kitų benamių jie labai skyrėsi. Stovėjo Sergejus apsirengęs panešiotais, bet švariais kareiviškais drabužiais be antpečių. Jo dešinė tuščia rankovė buvo užkišta už diržo. Abu su Olia klausėsi velykinių giesmių, sklindančių iš bažnyčios, per procesiją žemai nusilenkdami žegnojosi.

Į Olią vyrai pažiūrėdavo atidžiau. Jos juodos kasos, supintos vainiku ant galvos, labai tiko prie jos gražaus veido. Kai eidavo kartu, Sergejų ji prilaikydavo už parankės. Jis buvo nestiprus, išblyškęs.

Partizanai draudė per karą atklydusiems varguoliams elgetauti po kaimus. Apsikarstę terbomis po sodybas vaikščiojo įtartini tipai, gal šnipai, bet Sergejų ir Olią žmonės globojo, laikė Sergejų ne tik nepavojingu, bet ir protingu žmogumi. Ateidavo jis ir pas kleboną pasišnekėti. Sergejus sakė, kolchozų pas jus nebus. Nebus kolchozų ir Rusijoje. Pats maršalas Žukovas taip sakęs...

Baigiantis velykinėms mišioms, kai klebonas dar ilgai dalijo šv. Komuniją, nes norinčių priimti sakramentą buvo daug, Vytautas atsivertė sąsiuvinį su užrašu „Tarantella". Aš girdėjau Vytautą grojant ją akordeonu ir nemaniau, kad ims groti ją per mišias, bet Vytautas jau palietė vargonų klavišus ir pasigirdo man jau girdėta melodija. Bet tai nebuvo „Tarantella", tik kažkas panašaus. Vytautas improvizavo. Tai jis darė dažnai, nors, būdavo, atsiverčia Šubertą, Naujalį ar Mocartą. Aš pažiūrėjau į Vytauto rankas. Jo pirštai virpėjo. Niekas bažnyčioje nenumanė, ką vargonininkas taip tyliai groja, tik aš supratau, kam ši muzika buvo skirta, ir nejučiomis pažiūrėjau žemyn į tą vietą, kur per mišias stovėdavo mokytojos...

Vargonams nutilus, aš „Tarantellos" natas užverčiau ir pasidėjau prie savęs ant suolo. Dabar, po mišių, dar kartą visi giedojome: „Linksma diena mums nušvito, visi troškom džiaugsmo šito: kėlės Kristus, mirtis krito. Aleliuja, aleliuja, aleliuja..."

Per Velykas vaikai visada būriuojasi prie sūpynių arba susirenka į kieno nors didesnį kiemą. Ėjau aš per tiltą pas vaikus, kai pamačiau nuo šilo atvažiuojančius kelis vežimus. Iš arklių varymo supratau – važiuoja stribai. Nelaukęs peršokau griovį, užslinkau už beržų šalia kelio, nes šitų privengiau. Mama sakė – jie sužvėrėję.

Kai stribai privažiavo arčiau, ant kelio pasipainiojo Sergejus su Olia. Žingsniavo jie neskubėdami ir gerai nusiteikę. Ties beržais, prie kurių aš stovėjau, stribai sustabdė arklius, išlipo iš ratų ir pastojo jiems kelią. Šituos stribus aš pažinau, jie buvo dažni Kazliškyje.

Stribų vyresnysis, Drizga, prikibo prie Sergejaus, tikrino jo dokumentus. Olia kažką jam pasakė. Tada Drizga ėmė rėkauti, keiktis, kišo kumštį prie Sergejaus veido. Virbalas atėmė iš Olios maišelį, iškratė ant vieškelio margučius, bandeles ir kitą maistą. Virbalas spardė margučius, čebatais mindė velykinį pyragą. Patapovas, nuplėšęs nuo Sergejaus diržą, atstatė į jį šautuvą. Olia maldavo neliesti Sergejaus, rodė Drizgai jo tuščią rankovę. Sergejus, nustumtas į griovį, stovėjo išbalęs ir Patapovui nesipriešino. Turkovas pagriebė Olią už plaukų ir parklupdė ant žemės. Patapovas, užtaisęs šautuvą, šovė į Sergejų. Šūvio aidas, atsimušęs į šilelį, grįžo atgal.

Sergejus tebestovėjo kulkos nepaliestas. Stribų sugaudyti artojai viską matė, bet susigūžę ratuose tylėjo. Tarp vežėjų pažinau Nagelioko tėvą. Jo vežime gulėjo stribų kulkosvaidis, atsuktas į arklio uodegą. Tuo laiku nuo Pandėlio į Kazliškį įvažiavo amerikoniškas študabekeris. Tokiomis mašinomis važinėjo kareiviai frontininkai. Aš maldavau visus šventuosius, kad tik mašina nesustotų, kad tik greičiau privažiuotų tiltą. Bet študabekeris važiavo negreitai, jo beveik nesigirdėjo. Patapovas vėl užtaisė šautuvą.

Kai pilnas kareivių študabekeris pakilo ant tilto, Patapovas nuleido šautuvą, o Turkovas paleido Olią. Olia, ištrūkusi iš Turkovo rankų, puolė prie mašinos.

Pirmiausia kareiviai atėmė iš stribų ginklus, o kas buvo toliau, sunku apsakyti. Mušė kareiviai stribus, oi mušė. Kai seržantas pamojo vežikams, kad šie greičiau dingtų iš kelio, vežėčios pralėkė pro kareivius, pro stribus per tiltą į visas keturias puses. Nagelė, užmetęs gūnią ant kulkosvaidžio, nulėkė iš paskos.

Kareiviai, sudaužę į tilto turėklus stribų šautuvus, sumetė juos į upę. Karininkas, pastatęs Drizgą

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

į Sergejaus vietą, atsisegė pistoleto dėklą. Iškėlęs rankas, Drizga rėkė: „Tegyvuoja gerisimus Stalin".

Dar ilgai kareiviai plūkė stribus už Sergejų, karo invalidą, už Olią, už sutryptus pyragus, už tai, kad šie fronte nekariavo.

Sulipo kareiviai atgal į mašiną kartu pasiėmę Olią ir Sergejų. Karininkas parodė lipti ir Drizgai, bet kareiviai, susiėmę nosis, Drizgą išspyrė iš mašinos ant vieškelio.

Patapovas, Kanopa, Virbalas ir Susnys nuėjo į vieną kelio pusę, Drizga – į kitą. Pro užtinusias akis Drizga manęs nematė. Prislinkęs prie Nemunėlio, nusimovęs kelnes, atsisėdo į vandenį.

Rytą mane prikėlusi iš lovos mama pasakė nueiti į bažnyčią, surinkti nuo vargonų natas ir nunešti klebonui. O kur Vytautas – mama neužsiminė. Bet aš, pamatęs motinos veidą, supratau – Kazliškyje Vytauto nėra. Prisiminiau ir tėvo pasakytus žodžius – vargonininkas čia neilgam. Ir kad dar kažką pasakė tyliau.

„Tarantellos" klebonui nenunešiau, pasilikau, kad atiduočiau Vytautui. Atsivertęs „Tarantellą", perskaičiau žodžius: „Meilės troškulio pagautas aš vis kankinuos. Kurgi jinai, kurgi jinai, nebematau aš jos. Kažin kur dabar ji šoka, kažin kur skamba jos juokas, kažin kur toli, toli, toli..." Dar kartą perskaičiau: „Kažin kur toli, toli..."

Bet kažkodėl šį rytą mama liepė man prieiti išpažinties? Būčiau ir be jos sakymo priėjęs... Gal ji kokią nelaimę jautė? Klebonas prašė – kas arčiau bažnyčios, eikit išpažinties anksčiau arba po Velykų. Parapija didelė, nusidėjėlių daug. Nejučia pradėjau galvoti, ką ir man reikės sakyti per išpažintį? Klebonas mokė, nereikia nuodėmių iš piršto laužti, ir man atrodė, kad mano sąžinė gana švari. O vis dėlto viena mintis nedavė ramybės.

Aš nutilau suabejojęs, ar Renata manęs tebesiklauso, ar beverta gręžiotis į prabėgusį gyvenimą? Tada Renata pakartojo Sartre'o žodžius: „Atmintis yra vienintelis rojus, iš kurio mūsų niekas negali išvaryti..."

Taigi išpažintį pradėjau, mano manymu, nuo pačios didžiausios nuodėmės. Kai klebonui pasakiau apie kerštą, kurį sumanėme išvežus mokytojas, klebonas ilgai man kalbėjo – kerštas, taip pat pavydas, apkalbos ir skundai yra didelė nuodėmė ir jos nereikia laikyti širdyje. Kas nepajėgia tų nuodėmių atsikratyti, yra nelaimingi žmonės. Argi tu, klausė klebonas, netrokšti laimės? O tuos tegu Dievas nubaus. Susikaupk ir, kaip Išganytojas mokė, sukalbėk tris kartus „Tėve mūsų".

Klebonas peržegnojo mane ir pabarbeno.

Sukalbėjau vieną „Tėve mūsų" bandydamas susikaupti, sukalbėjau antrą kartą įsiklausydamas į maldos žodžius „ir atleisk mums mūsų kaltes, kaip ir mes atleidžiame savo kaltininkams" ir tarytum pamačiau paraudusias nuo šalčio mokytojų rankas, ir kaip Turkovas neleido paduoti joms mūsų šiltų pirštinių, ir suabejojau, ar verta Turkovui dovanoti?

Sukalbėjęs tris „Tėve mūsų", prisiminiau, kad ir mokytojos sakė – lietuvis moka nugalėti, bet ne keršyti, lyg iš anksto patvirtinusios klebono žodžius. Jos aiškino, kad lietuviai nuo seno buvusi galinga ir garbinga tauta, pasakojo apie didįjį kunigaikštį Vytautą, apie Gedimino sapną ir amžinąją Lietuvos sostinę Vilnių, apie Pilėnus, Darių ir Girėną, perskridusius Atlanto vandenyną, žadėjo visus mokinius nuvežti prie Baltijos jūros, nueiti prie Birutės kalno Palangoje, ir mes, klausydami mokytojų, pasiryžome būti bebaimiais Tėvynės gynėjais, norėjome tapti Lietuvos karininkais ir vairuotojais, o mergaitės svajojo būti tik mokytojomis...

Apsivalęs nuo nuodėmių, palengvėjusia širdimi išėjau iš bažnyčios. Prie tilto milicininkai kabliais „žvejojo" kareivių į upę sumestus stribų šautuvus. „Graibykit, graibykit, – pamaniau, bet ką Nagelė „nušvilpė", nerasit".

– O kas nutiko Vytautui, ar atidavei jam „Tarantellą"? – paklausė Renata.

– Po kažkurio laiko, gal po metų, į kiekvienus namus vaikščiojo ginkluotas aktyvas ir vertė visus pasirašyti padėkos laišką Stalinui, neaplenkė ir mūsų kiemo. Už ką Stalinui reikėjo dėkoti, dabar laiško autoriai nenori prisiminti. Radę vieną motiną namuose, ilgai laukė tėvo, kadangi mama apsimetė berašte ir be tėvo jokių popierių nepasirašinėjo. Pats aktyviausias, vadinamas sekretoriumi, motiną šiaip ir taip kalbino, rodė, kur reikia pasirašyti arba padėti bent tris kryžiukus, kad visiems būtų geriau, o kas blogiau – neslėpė. Nepasirašysit – pakliūsit į sąrašą. Sekretorius mato, moteriškei vis tiek, paklius ji į tą sąrašą, ar ne, – pasakojau toliau Renatai. – Sekretorius kantriai laukė tėvo, o tėtis pasislėpęs laukė, kada jie išeis. Belaukdami šeimininko, pradėjo vartyti mano sąsiuvinius ir atsivertė „Tarantellą".

– Va, apsidžiaugė sekretorius, – čia gi antitarybinė dainuška.

– Jokia čia dainuška, – sakė mama.

– Iš kur žinai, jeigu beraštė? Paimsim, patikrinsim, pažiūrėsim, – gąsdino motiną sekretorius. Kai pasirašysit, atiduosim.

Tėvai laiško Stalinui nepasirašė. „Tarantellos" negrąžino. O Vytautą kažkas matė Kaune, kiti matę Vilniuje. Kazliškyje Vytauto niekas nematė. Apie mokytojas taip pat nieko negirdėjome. Nebuvo jokios žinios. Stovi jos mano akyse – jaunos, gražios, labai panašios, o kuri vyresnė – nepasakysiu. Gal Regina, nes ji buvo mokyklos vedėja. Tik Kliaugos sūnėnas, sugrįžęs iš Amerikos, papasakojo apie Voldemarą. Nuvežęs jį dėdė sekmadienį į Čikagos lietuvių parapijos bažnyčią, kur jis ir pamatęs Voldemarą.

– Ar Voldemaras seniai Amerikoje? – pasiteiravo sūnėnas.

– Senokai. Kai tik leido. Jau spėjo biznį padaryti Labai gerbtinas žmogus, – gyrė Kliauga Voldemarą. Jis Lietuvoje partizanus rėmė. Aprūpino ginklais.

Išgirdusi apie Voldemarą, Renata tylėjo tylėjo ir pagaliau tarė: „O tuos ar Dievas nubaudė?"

Į šį klausimą aš negalėjau atsakyti...

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Esmingo prisilietimo atspindžiai nakties laiškuose

DANAS ANDRIULIONIS

Kraštietis tapytojas DANAS ANDRIULIONIS nuo 1976 metų gyvena ir kuria nuostabiausiame mieste Klaipėdoje. Dėsto kompoziciją ir tapybą. Aktyviai dalyvauja miesto bei Lietuvos kultūriniame gyvenime. Nuo 1992 metų dalyvavo daugiau kaip 300 įvairių parodų ir projektų su žymiausiais Lietuvos ir užsienio menininkais Lietuvoje, Prancūzijoje, Danijoje, JAV, Vengrijoje, Švedijoje, Suomijoje, Rusijoje ir kitur. 1999 m. priimtas į Lietuvos dailininkų sąjungą, 2005 m. jam suteiktas Lietuvos Respublikos meno kūrėjo statusas. Tapytojas yra surengęs daugiau kaip 50 autorinių parodų. Dano Andriulionio darbų yra įsigiję šeši muziejai, jo paveikslai puošia privačias kolekcijas nuo Izraelio iki Rusijos, nuo JAV iki Japonijos. Artimiausiu metu tapytojo darbai bus pristatyti Paryžiaus ir Ispanijos parodų salėse. Literatūra, teatras ir muzika – pagrindiniai kūrybos šaltiniai, sukuriantys ryškų, stilingą, intelektualų, prabangų menininko kūrybos veidą. Svarbiausias kūrybos objektas – simbolis, kuriuo tapytojas akcentuoja, įprasmina minties gilumą, prasminės būties ženklus. 2008 m. gegužę Klaipėdoje atidaryta Dano Andriulionio tapybos paroda „Retrospektyva", kurioje pristatomi per trylika metų įvairiomis technikomis sukurti darbai. Simboliška, tačiau po „Retrospektyvos" pristatymo dailininkas žengia į naują kūrybos etapą, po kūrybinės kelionės po Šventąją žemę aiškiai suprateęs akmenyje iškaltų žodžių prasmę: „Tu esi visa apimanti, amžina išmintis, aš – triukšmingas nežinojimas."

Gegužės 29 d., 20:13

Atsiprašau už tylą. Tiesiog po savo potyrių taip nelengva pradėti dirbti ir bendrauti. Aišku, TEPU, bet kažko nesiseka. Norisi gylio, prasmės, o ne paviršiaus. Matyt, prisilietimas prie amžinųjų vertybių pakoreguoja mąstymą. Manau, kad tai gerai, nes verčia ieškoti, o mano giliu įsitikinimu TAI – kūrybos esmė. Turėjau nuostabią, nepakartojamą galimybę prisiliesti prie amžinųjų vertybių. Dvi savaitės, o tiek informacijos, eskizų ir fotografijų, kad galvoje dar tikra mišrainė. Neįsivaizduoju, kokia forma, kokiu būdu papasakoti savo buvimą Šv. Žemėje. Visko tiek daug. Čia kaip su tom drobėm: norisi perteikti gylį, o ne paviršių. Gal bandyti nupasakoti elektroniniais laiškais?

Gegužės 29 d., 23:50

Boeingui nusileidus Tel Avivo Ben Guriono tarptautiniame oro uoste, dar tą pačią dieną patenku į senąjį Jafos uostą. Tai vienas seniausių pasaulio miestų, Egipto faraonų metraščiuose minimas apie 2000 m. pr. Kristų. Įspūdis nepakartojamas. Tel Avivo savivaldybė prieš porą dešimtmečių sprendė, ką daryti su baisiai apleistu ir apgriuvusiu priemiesčiu, kurį nutarė atiduoti menininkų studijoms. Dabar tai klestintis priemiestis ir kultūrine, ir finansine prasme. Kad pas mus tokių valdininkų prisivegetuotų. Kitą dieną išvykau Vidužemio jūros pakrante į šiaurę, į Ceisareą (istorinis rezervatas), toliau į Haifą ir fantastiškus Bahajų sodus, po to į Akko (rodos, rašiau, kad šį miestą aš įsimylėjau).

Iš Tel Avivo pajudėjau į svarbiausią MAN vietą – Jeruzalę. Pakeliui patekau į „Mini Israel". Ten sumažinto mastelio Izraelis su žymiausių jo vietų maketais. Jaudinanti akimirka, kai atsiveria Šventosios žemės centras. Kai atvykau, pirmiausia senamiestyje aplankiau Kristaus kančių kelią *Via Dolorosa* ir Dievo Karsto bažnyčią. Pro vakarėjantį „Moriah Classic Jarusalem" viešbučio langą matau spygliuotas vielas ir apleistą Palestinos teritoriją. Aišku, kaip ištversi nepaklajojęs po naktinį miestą. Po to paaiškėjo, kad lengvai galėjau patekti į arabų teritoriją. Tokie paradoksai...

Pirštai pavargo spaudyti tą dėžę, einu parūkyti.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Jafos – Tel Avivo senamiestis. Dano Andriulionio nuotr.

Gegužės 30 d., 01:29

Tęsiam.

Prie visų šventų vietų daugybė pigaus kičinio meno ir skudurėlių prekeivių, įkyriai siūlančių „klasiką". Kristus juos vaikė iš šventyklos, dabar, rodos, nebėra kam. Alyvų kalnas, čia pat senosios žydų kapinės, kur laidojami labai nusipelnę dvasininkai ir pasauliečiai. Tiesa, jei turi vieną kitą atliekamą milijoną dolerių, galima palaidoti ir nuodėmingesnį pilietį. Pater Noster bažnyčia (Tėve mūsų), Gefsemanijos sodas, Dominus Flevit (Dievo Ašaros bažnyčia), Ziono kalnas, Dormio Sanctae Maria (Dievo Motinos ėmimo į dangų bažnyčia). Caenaculum – Paskutinės Vakarienės vieta ir po ja – karaliaus Dovydo kapas. Tai biblinės vietos, prie kurių prisilietus, rodos, kažkas keičiasi tavyje, mąstyme, nekalbant jau apie kūrybą. Pamatai, kokie paviršutiniški tavo darbai, kaip trūksta giluminių sluoksnių. Tų, kurie nematomi, tų, kuriuos reikia jausti. Rodos, profesorius Mikalojus Vilutis kažką panašaus buvo sakęs. Nenorėčiau pasisavinti jo žodžių: filosofinės potekstės, siužetas, paveikslo stilius – tai tik pirmas paveikslo sluoksnis, reikšmingiausia čia modernumas, šiuolaikiškumas. Jis lemia paveikslo populiarumą dabar, bet neturi nieko bendra su menu ir tikrąja jo verte...

Labai įdomus, archaiškas, lyg ortodoksų korys žydų kvartalas. Cordo – senovės romėnų gatvė ir žydų šventenybė – Raudų siena. Tikra vertybė – Izraelio muziejus. Jeruzalė, Izraelio sostinė, yra ir naujas miestas: Rehavija, Knesset, Menorah, ministerijos – tai jau ne taip įdomu, nes jautiesi kaip bet kokiame Europos didmiestyje, nors jaučiamas savitas stilius.

Vėl įkvėpsiu „gryno" oro.

Gegužės 30 d., 05:12

Štai aš jau čia, tęsiam.

Iš Jeruzalės patraukiau prie Negyvosios jūros. Pakeliui Massados tvirtovė – įspūdingiausias karaliaus Irodo projektas pačioje dykumos širdyje. Neįtikėtinas, prieš daugelį šimtmečių žmogaus proto ir intelekto sukurtas kūrinys. O įdomiausia, kad tai – savotiškas lietuviškų Pilėnų variantas. Prie Negyvosios jūros artėju beduinų takais. Teko ir jų sutikti. Atrodo, kad beduinų gyvenimo būdo nepalietė civilizacija. Jie nėra jokios valstybės piliečiai ir nemoka niekam jokių mokesčių, bet Izraeliui rūpesčių kelia. O štai ir ta žemiausia mūsų planetos vieta. Keista vandens (jei tai galima vadinti vandeniu) spalva. Druskos ir Jordano upės mineralų mišinys. Tvankuma ir keistas saldokas kvapas. Paskęsti neįmanoma, nebent pats labai stengtumeisi. Išbrendi iš jūros ir atrodo, kad aliejumi apsipylęs, o jei spėji nudžiūti, tada jau druskos lopus nuo savęs lupinėji. Ten pastatyti moderniausi viešbučiai su gėlo vandens baseinais viduje ir aukščiausio lygio aptarnavimu. Pakeliui į piečiausią Izraelio tašką Eilatą prie Raudonosios jūros aplankau Timna dykumos parką. Kelias vingiuoja palei Negyvąją jūrą, o kitoje pusėje driekiasi Jordanijos kalnai. Kuo arčiau Eilatas, tuo arčiau Jordanija ir Egiptas.

Tapytojas Danas Andriulionis ant Alyvų kalno Pater Noster bažnyčioje Jeruzalėje.
Nuotr. iš asmeninio Dano Andriulionio albumo

Prie tiesioginio pašto į Vatikaną Popiežiui Tel Avive.
Dano Andriulionio nuotr.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Visą kelią uolėti kalnai ir dykuma. Ir visai netikėtai, be jokio „įspėjimo“ – modernus, šiuolaikinis Cocacolinis „rojus“: superviešbučiai, palmės, visokiausių spalvų gėlynai ir jokio šventumo. Smagus dieninis ir naktinis gyvenimas, pasiturintys turistai iš viso pasaulio. Tiesa, architektūra savita. Tarp kičo – puikios profesionalaus meno galerijos. Kaip ir Tel Avive, čia viską palietusi visa apimanti globalizacija. Nors teko matyti tik tam kraštui būdingo profesionalaus meno. Man tai buvo įdomu ir svarbu. Prisiminiau, kad kirtau Jordanijos ir Izraelio sieną ir pamačiau vieną iš pasaulio stebuklų, sunkiai protu suvokiamą fantastišką PETRĄ.

Petra – archeologinė vietovė Jordanijoje su uolose iškaltomis skulptūromis 2000 m. pr. Kr. UNESCO pasaulio kultūros paveldo objektas. Dano Andriulionio nuotr.

Gegužės 30 d., 05:28

Papasakojau tik apie kertinius šios Dievo dovanos – mano kūrybinės kelionės – objektus. Vien Jeruzalė, pilna paradoksų, verta ilgų ir prasmingų apmąstymų. Tiesa, ji ir buvo mano pagrindinis tikslas. Aš sužavėtas šia šalimi, darbščiais, protingais ir kūrybingais jos piliečiais. Optimizmas ir pasitikėjimas, kai aplink vien priešiškumo ir terorizmo židiniai. Šalis paminėjo savo 60-metį, o kokie pasiekimai kultūros, intelektualaus produkto, na ir jėgos struktūrų srityse (tarnyba armijoje vaikinams ir merginoms, baigusiems gimnaziją – didžiulė garbė). Dykumose, ant uolų sukurti nuostabūs sodai. Kai žinai, kad prie kiekvienos palmės ar gėlyno po žeme privesti vamzdeliai, taupiai drėkinantys kiekvieną augalėlį, tai nesąmoningai pagalvoji: kokie mes turtingi – medžiai, žolė, gėlės auga patys, o vandenėlį laistom į visas puses. Sunku ir turbūt neįmanoma per porą savaičių ką nors apibendrinti. Bet akivaizdu, kad iš ten žmonės NEBĖGA, o vyksta atvirkštinis procesas. Kokia turi būti šalies edukacinė sistema, jei nėra paliktų vaikų. Ugdomas pilietis ir patriotas. Pamatę vakare Tel Avivo gatvėje einantį vieną vaiką, žmonės teiraujasi – gal reikia pagalbos, gal pasiklydo. Neįtikėtina – mums tai jau stebuklas. Kiek daug mums reikia iš jų pasimokyti. Kadangi esu menininkas, tai atkreipiau dėmesį, kad viešbučiuose, fojė, net kambariuose, biuruose puiki, profesionali šiuolaikinė tapyba, grafika, vitražas, įspūdingų formatų mozaika. Toje aplinkoje jautiesi lyg aukščiausio lygio galerijoje. Gatvėse, aikštėse, kiemeliuose (savivaldybės kompetencijos ribos) – aukšto meninio lygio skulptūros ir instaliacijos. Teisingas požiūris į meną ir investicijas į jį.

Privatus RALLI muziejus Ceasarea, Viduržiemio jūros pakrantėje. Jame eksponuojami S. Dali paveikslai. Muziejaus savininkai yra įsigyję ir Dano Andriulionio darbų. Dano Andriulionio nuotr.

Mąstau. Gal komandiruoti ten kokius du trečdalius valdžios mūrų, bet vėlgi... Išgers visas Izraelio vyno atsargas ir gėles suvalgys vietoj salotų, kad pigiau būtų... Krizę sukels šalyje...

Tiesiog nežinau.

Žiūriu, kodėl man tie mygtukai liejasi... Sėkmės ir labas rytas. Pusė šešių, o aš dar nevalgiau vakarienės, tiesiog netvarka. Iki. Danas.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Dailininkas Danas Andriulionis

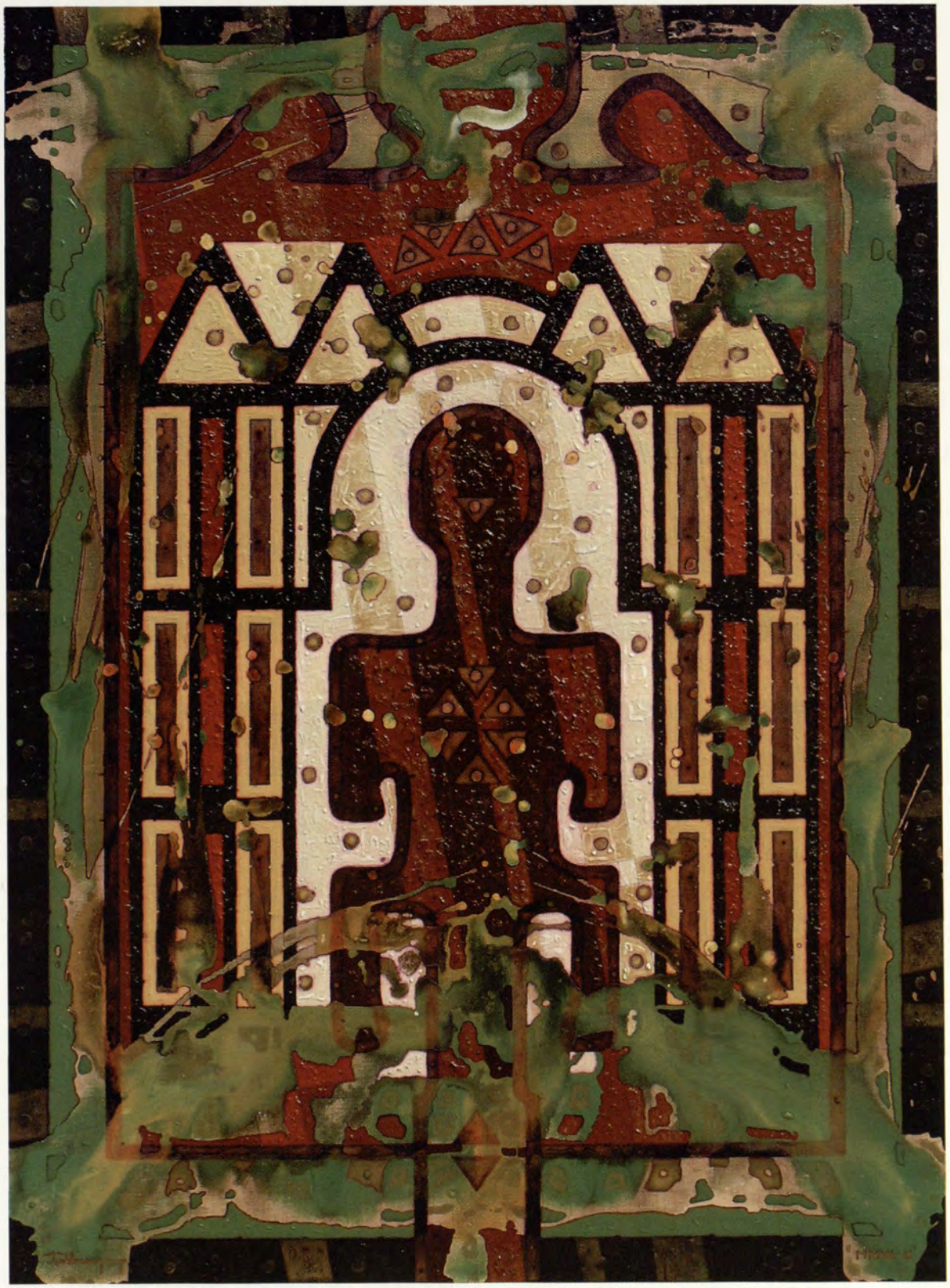

Sergėtojas, 2006 m., 100x80 cm

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Dailininkas Danas Andriulionis

Jūra ir muzika (eskizas), 2007 m., 42x29,7 cm

Lietus ir muzika (eskizas), 2007 m., 42x29,7 cm

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Dailininkas Danas Andriulionis

Antarktida (eskizas), 2007 m., 42x29,7 cm

Akmens kalbėjimas, 2005 m., 100x140 cm

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Dailininkas Danas Andriulionis

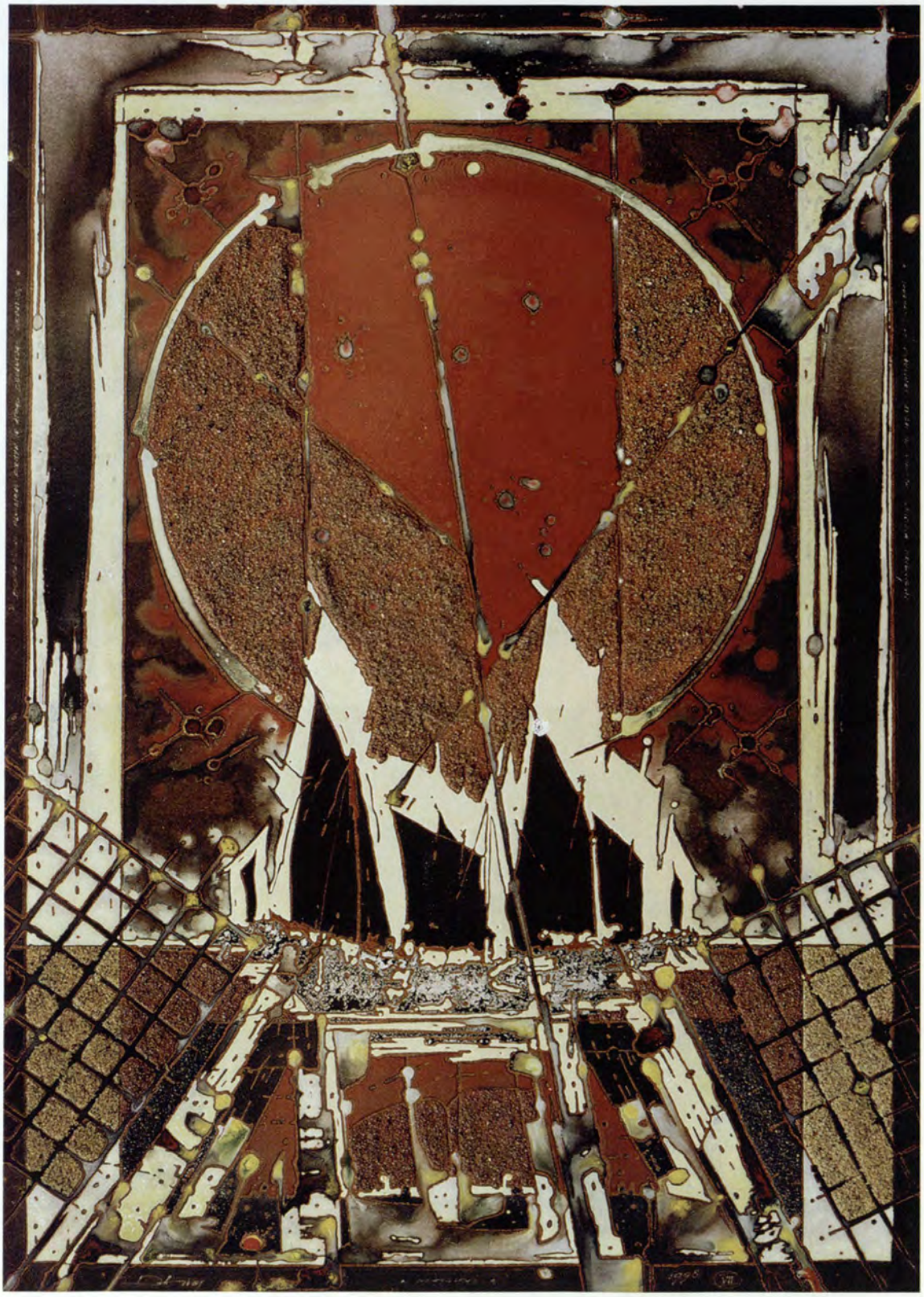

Vakaras, 1998 m., 90x65 cm

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Dienoraštis

MATILDA OLKINAITĖ
(1921–1941)

Lietuvos poezijos padangėje galėjo išsiskleisti ir žydėti nuo Rokiškio kilusios žydaitės Matildos Olkinaitės poetinis talentas, jei ne skaudi ir tragiška, nė dvidešimties metų nesulaukusią merginą ištikusi lemtis.
Matilda Olkinaitė gimė apie 1921 metus Panemunėlio vaistininko N. Olkino šeimoje. Trumpai mokėsi Kupiškyje, baigė Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnaziją, kur žengė pirmuosius kūrybinius žingsnius. 1939 metais Kauno universitete pradėjo studijuoti prancūzų ir rusų kalbas bei literatūrą. Sugrįžimas pirmosiomis karo dienomis į gimtąjį Panemunėlį pas tėvus buvo lemtingas. Norėdama būti kartu su tėvais, atsisakiusi siūlymų bėgti ir pasislėpti, nepatikėjusi artėjančia grėsme, Matilda Olkinaitė kartu su artimaisiais ir kitais vietos žydais pasitiko mirtį prie bendros kapo duobės...
Nespėjusios atsiskleisti poetės palikimas – pirmieji ir, deja, vieninteliai kūrybiniai ieškojimai, išlikę nuo laiko pageltusiame 96 puslapių gimnazistiškame sąsiuvinyje. Eilėraščiai ir dienoraštis, išsaugoti gerų žmonių ir Dievo apvaizdos – kaip ženklas, bylojantis jaunatvišką gyvenimo šviesą tragiško ir beprasmio likimo akivaizdoje.
Leidinio „Prie Nemunėlio" skaitytojams pateikiamas minėtame sąsiuvinyje išlikęs Matildos Olkinaitės dienoraštis „M. Olkinaitė 1938.VI.21", kurio kopija saugoma Rokiškio Juozo Keliuočio viešojoje bibliotekoje.

1940. VIII. 15.

Keista šiemet vasara. Kiekvienas atsisveikinimas skaudus. Ir atrodo, kad viskas praeina nesugrįžtamai. Kada aš išlydžiu savo draugą, man rodosi: aš jo niekad daugiau nepamatysiu.

Ėjau šiandien vėlai iš stoties. Tokia šviesi mėnesiena, kad gali skaityti, ir ilgas šešėlis velkasi šalia. Ir man rodosi – tai paskutinė vasaros naktis. Šviesi ir tvanki, nerami iki ašarų. Jis manęs dažnai nemato ir nesupranta manęs. Aš jo paprašiau parašyti man ką nors. Jis tai palaikė kaprizu ir nieko nerašė. O aš taip norėjau turėti keletą žodžių iš šito vakaro, kuris man atrodo paskutinis toks.

Matilda Olkinaitė. Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos fondų

Norėjau jam paskaityti šiandie prancūziską eilėraštį, bet jau antroj eilutėj pajutau, kad jo tai nedomina. Ir nustojau skaityti. O kada po tokių smulkmenų jis manęs paklausė, ar sutikčiau palikti viską ir eiti su juo, man jo žodžiai praskambėjo skaudžiu tyčiojimusi.

Negerai. Nejaugi aš visada taip mylėsiu? O seniau maniau (o galbūt taip norėjau įsikalbėti?), kad mano jausmai visada atitiks jo (tada dar nežinomojo) jausmus.

Jis dabar dienoraščio nerašo. Miega sveiku miegu. Aš jam linkiu laimės.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

1940. VIII. 17.

Mėgstu po ilgos dienos vėlai vakare atsisėsti jaukiam mano kambarėly ir rašyti.

Vakare papa visuomet sako: „Dar viena diena praėjo". Tai taikoma man: dar viena diena praėjo, o aš nieko nenuveikiau. Turiu prisipažinti: mėgstu ginčytis su papa. Ginčai būna kultūringi ir retai kada išeina iš padorumo ribos. Papa neramiai žiūri į mano ateitį. O aš viską išdėstau keliais šabloniškais sakiniais. Papai skaudu dėl mano nerašymo. O aš randu kokį pasiteisinimą, kuriuo pati netikiu ir kuriam niekas netiki.

Šiandie svečių buvo. Abraša su draugu ant motociklo. Po pietų Šėras atvažiavo su dviračiu. Palikau visus ir nuėjau su juo prie upės.

Dar viena diena praėjo. Buvo daug jausta, bet niekas nesakyta.

Man kartais atrodo, kad visas pasaulis slenka pro mane pavargusiu liūdnu žmogumi. Ir man norisi tam žmogui tarti ką nors gero ir švelnaus, atstumti plaukus nuo jo sudrėkusios kaktos ir ją pabučiuoti.

Esu nepatenkinta savimi. Girdžiu dabar – svirplys griežia. Jis šįnakt apsigyveno pas mus. Sakoma, tai reiškia laimę.

Ką gi – pas mus apsigyveno laimė.

Dirbti ir kurti, ir mylėti, ir – būti mylimam!

Tu mano pavargęs žmogau, ar tu myli?

1940. VIII. 19.

Fannia pagimdė sūnų. Šiandie visi rašėm laišką su pasveikinimu. Siuntinuką nusiuntėm. Man norisi pasakyti: tai nesvarbu. Svarbu toji didelė laimė, kurią junta motina. Tobulesnį žmogų užauginti.

Nežinau kodėl, bet mano ateitis man kartais pasivaidena taip liūdnai ir skaudžiai, kad aš nesąmoningai susigūžtu skausme. Noriu sustingti. Bejėgė ką nors dirbti ir galvoti. Norėčiau grįžti į Vilnių ir pradėti mokytis. Tai neramiųjų dalia: iš vienos vietos jie bloškiasi į kitą vildamiesi ten ramybę rasti.

Matau dabar pro langą: papa ir Iliuška grįžta iš stoties. Tuoj eis manęs ieškoti, nes papa visuomet pastebi, kad ko nors nėra ir eina jo ieškoti.

Aš kartais galvoju, ko trūksta mūsų namams? Kaip mane kankina tos dienos, kai visi vaikšto lyg įelektrinti ir iš kiekvieno šoka kibirkštys. Bet tai lengvai praeina. Bereikia baltai ir gražiai dengti stalą, užžiebti lempą – ir papa, užgirdęs Štrauso valsą, ima mosikuoti rankomis, vesdamas kurią iš dukterų šokti.

Traukinys ateina. Tuo traukiniu visuomet atvažiuodavo Šėras. Gal gausiu iš jo rytoj laišką.

Mūsų namų ekonominė padėtis visad pašlijusi. Bet aš apie ują negalvoju. Stengiuos negalvoti.

Jeigu čia būtų mano draugas, aš prisiglausčiau prie jo ir verkčiau. O jis nesuprastų manęs, nes nemyli. Aš to niekam nesakau. Tegu niekas nežino apie tai.

O vis dėlto gera net ir tada, kada verki prie krūtinės to, kurį myli ir kuris tavęs neatstumia.

1940. VIII. 21.

Aišku, laiško negavau. Jis turi pasiteisinimą: tik ką atvažiavo, naujienų nėr – kam rašyt?..

O man liūdna. Būtų gerai, kad viskas baigtųsi. Jis daro didelį nusikaltimą nesakydamas man teisybės. Jei jis pasakytų, kad nemyli manęs, aš pamažu psichologiškai įsigyvenčiau į tą mintį ir galbūt viską pamirščiau.

Visą rytą lijo. Aš vaikštau su vasarine suknele ir be kojinių. Liuncia paėmė mano batus ir kaliošus. Reikėtų parašyti *Ahuvai** ir į Kauną dėl *frebeliškų* kursų.

Kažkodėl man atrodo, kad šiandien turi įvykti kažkas gero.

Vakar su mama turėjau pasikalbėjimą. Pradžia juokais, o vėliau rimtai...

„Kada tekėsi?"

„Niekas apie tai negalvoja."

„Jei negalvoja, tai tau nereikia sėdėti ant jo lovos..."

O vis dėlto – šiandien bus gera. Galbūt ką parašysiu. Aš nieko nežinau.

1940. VIII. 22.

Vakar tikrai buvo gera.

Riva atvažiavo. Naujas žmogus – papa juokavo, skani vakarienė. Vakare susimušiau su Mika. „Aš nekenčiu tavęs, nes tu per daug gera", – šaukė Mika.

Ne. Aš nesu gera. Aš tik esu bespalvė savo meilėj ir neapykantoj. Šiandien gavau laišką ir kuo neverkiau. Nei vieno šyptelėjimo, nei vieno švelnaus žodžio. Viskas taip aišku, taip aišku: jis nemyli manęs.

Man dar daug kančios pakelti. Dieve, Tu, kurio nepripažįsta Arūnas, padėk man!

1940. VIII. 26.

Aišku, jei man reikėtų pasakyti, kokia mano nuotaika šiandien, nemokėčiau pasakyti. Aš daug šoku ir dainuoju taip balsiai, kad mama maldauja mane nutilti. Man rodos, man linksma. Štai čia ir blogai: man rodos. O širdį kažkas ėda ir ėda.

Nusprendžiau vesti naują politiką. Nežinau, ar sugebėsiu, nes mano prigimtis visai priešinga bet kokiai „politikai". Būti visai šaltai. Laiškuose ir žodžiuose. Pravažiuojant Kauną, sustoti tik kokiam pusdieniui. Iš tiesų. Argi ne kvaila buvusi mano rolė? Sėdėti ir svajoti, ir mylėti, ir kentėti (kiek bendračių!). O jis nieko. O jeigu bučiuoja, tai lygiai taip pat kaip Liuncią ar kurią kitą. Gana. Aš nestatau taško ir nesakau: meilė baigta. Aš tik sakau, kad turiu dirbti ir galvoti nejungdama

* Tekste buvo 12 žodžių, kurių nepavyko perskaityti arba dėl kurių prasmės suabejota. Jie šiame tekste rašomi kursyvu.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

savo likimo su jo. Pagaliau, ir aš turiu ambicijos. Ir būsiu išdidi. Tegu jis nežaidžia manimi.

Aš dabar jaučiu, pyktis kyla manyje. Pati stebiuos. Niekad nemokėjau pykti (anot jo...), o dabar – galiu. Man nusibodo jo neatidumas, jo abejingumas, jo „ech" – mostuose ir balse, jo tingus „ech" su trijų aukštų atodūsiu.

Jeigu jis būtų čia, aš jam pasakyčiau: „Nesuk man galvos". Ir būtinai lenkiškai pasakyčiau: „Nekrenc mnie glowy" ar kaip nors panašiai. Kodėl lenkiškai? Grunička sveikesnė. Na, ir ačiū Dievui!

Jau kelinta diena neinu oran. Gydau savo slogą.

Ak, kaip aš pasiilgau darbo. O lauke vis lyja ir lyja. Dulka lietus. Vakar ir užvakar perskaičiau po knygą. Gera knyga – Salavino dienoraštis. Savotiškas, sakyčiau, moderniškas Don Kichotas tas Salavinas. Nori būti šventuoju, visiškai išsižadėti savęs, o kankina motiną ir žmoną, dvi idealias būtybes. Nereikia atiduoti paltą šaltą žiemos dieną – apsirgsi. Visur blaivumo.

11.30 val.

Papa išmetė iš lentynos (taip vadinamos knygų spastos) mano visus sąsiuvinius, juodraščius ir užrašus, kur buvo surašyti mano eilėraščiai. Aš rašau mažai. Beveik nieko nerašau. Ir nesu sentimentali. Bet vos susilaikau nepravirkus, kada papa man tai pasakė. Mano kūryba susijusi su mano vaikyste, tūkstančiais mažais nematomais siūlais ji surišta su visa mano asmenybe. Aš nerašau, bet aš jaučiu. Ir visada nešioju savy mano neramumą. Aš kuriu savyje ir nešioju kažką (išretinta autorės). Papa negerai padarė viską išmesdamas, nes tie keli sąsiuviniai rišasi su mano ir su mano kažkuo (išretinta autorės).

Ai žinau – papa kenčia ne mažiau negu aš.

Aš noriu dirbti ir būti tvirta. Aš noriu pajusti savy jėgų antplūdį. Niekas nesakys, kad aš vaikas! Ir niekam aš nebūsiu žaislas! Ak, aš ir vėl pradedu pykti.

1940. VIII. 27.

Papa išvažiavo į Panevėžį. Visi atsikėlėm vėliau. Mama naudojasi papos išvažiavimu ir pasakoja šiąnakt sapnuotus sapnus. Žuvį sapnavo – turtas. Mažą vaiką – tai liga.

1940. VIII. 28.

Vakar buvau laiminga. Tai tęsėsi neilgai – pusvalandį. Paskui buvau rami, o šiandien vėl ilgu ir neramu. Mika ir Liuncia įbėgo žviegdamos, rėkdamos, lyg pasibaidę arkliai: atostogas prailgino. Ir aš gavau laišką. Švelnų ir gerą. Vakar visą dieną man buvo taip ramu ir miela, kad aš jau pati pabūgau savo giedrios nuotaikos. Tokia aš esu: kada man gera, aš bijau, kad viskas gali sudužti...

Papa atvažiavo iš Panevėžio susirūpinęs ir nervingas. Mūsų namams gresia visiškas iširimas. Tiesiog badas. Ne. Aš dirbsiu. Viskas turi būti gerai. Jo vakarykštis laiškas mane kiek išmušė iš vėžių. Aš maniau – jo laiškas bus šaltas ir oficialus kaip ir anas. Many jau buvo paruošta nuotaika, mano šaltoji nuotaika. O dabar, kada paskaičiau jo neramų ir šiltą laišką, aš pasijutau kalta prieš jį.

Vis dėlto šiandien aš abejinga. Nežinau kodėl.

Buvom Vėbriuos. Dainavom liūdnas dainas paupy. Buvo gera.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

1940. VIII. 29.

Marfa išvažiavo į Panevėžį. Taisiau pietus ir tvarkiau kambarius. Man kartais atrodo, kad mėgstu namų ruošą. Buvo daktaras. Apsigyveno nuo 16. Neįdomu. Maša atvažiavo iš Vilniaus. Daug liūdnų dalykų pasakojo.

Nieko aš taip nebijau, kaip atsiskyrimo.

Bjaurūs laikai. Pasaulis išėjo į gatvę, įsikišo raudoną nosinę į kišenėlę ir šūkauja. Salomėjos Nėries, Liudo Giros poemos – aš nežinau, kaip normalūs žmonės taip gali rašyti. Plakatai, plakatai daugiau nieko. Didžiausias komunistas, jei tik jis bus kultūringas žmogus, to negali pakęsti. Aš dažnai galvoju, kaip žmonėms trūksta kultūros. Liūdna. Nejaugi komunizmas ir jo idėjos negali būti išreikštos eiléraščiu, kuriame dominuotų ne griovimas, bet kūryba, ne neapykanta, o meilė?

Aš savęs nekenčiu. Stipriai nekenčiu ir šlykščiuosi savimi.

Rytoj laiško negausiu. Turbūt poryt, o gal šeštadienį.

Irgi blogai.

Kas bus, jei negausiu stipendijos? Tai labai galimas dalykas.

Tik neatimkit iš manęs brangiausiųjų mano!

Sako, mano akys įstrižai kirptos... Va taip: (nupieštos akys).

Kodėl aš šiandien tokia nerami ir išsiblaškiusi?

Per pasaulį aš keliauju.
Su manimi keliauja minios.
Mano dienos, mano naktys,
Lyg keliaujantis žvaigždynas.

Aš matau – suklupo minios,
Aš girdžiu – pravirko naktys.
Per pasaulį aš keliauju
Ir sapnuoju keistą sapną.

Tarp įkaitintų smėlynų
Vieniša oazė laukia.
Slenka vilkstinės pro šalį
Ir padangėj saulė plaukia.

Ir ištroškę, ir išvargę
Slenka jie per klonį platų.
Taip arti žalia oazė –
Akys žiūri ir – nemato...

Jis – atėjo per smėlynus
Nešė meilę, nešė širdį –
Ir parodė jiems šaltinį,
Ir ištroškusius pagirdė.

Aš dabar rami keliauju
Ir per kančią, ir per naktį.
Klumpa minios. Verkia minios.
Aš – sapnuoju keistą sapną –

1940. VIII. 29.

Vakare buvo jauku. Skani vakarienė ir gera muzika. Naujas daktaras – Rokiškio gimnazija, Kauno universitetas. Mano kelias... Kaušakys paskirtas Rokiškio gimnazijos direktorium. Laiško, aišku, negavau. Gal rytoj?

Aš šiandien esu lyriškai nusiteikus ir myliu visus. Tuoj gulsiu į lovą ir sapnuosiu.

Aš šiandien esu rami. Įdomu, kokį laišką gausiu. O jei ir negausiu, aš vis tiek jį...

1940. VIII. 30.

Viskas bjauru ir šlykštu. Šiandien visi pikti. Barasi ir keikiasi.

Dieve...

1940. VIII. 31.

Buvau šokių vakare. Šokau ir šokau, lyg norėčiau visą savo sielvartą iššokti. Mama ir Grunička Kupišky. Abiem dantys suskaudo. Visą naktį dejavo. Mama – pro sukastus dantis, Grunička – balsiai. Reikėjo šiandien laiškas rašyt, bet nerašiau. Tiek to.

Vakar buvau su Mika Panevėžy. Grįžom vakare. Žiūrėjau pro langą ir mane apėmė tas jausmas, kuris kyla keleiviui, paliekančiam viską ir einančiam į tamsią nežinomybę. Ir ilgu, ir liūdna, ir be tikslo klajoja akis, ieškodama vienišų žiburių.

Aš žinau – vienas tokių žiburių – tolimų ir nepažįstamų – tai jis, mano draugas.

1940. IX. 01.

Šiandien lygiai metai nuo karo pradžios. Laikraščiai stambiom raidėm tai atžymėjo. Klaiku, kai pagalvoji. Klaiku, kai pagalvoji. Bet aš neįsisąmoninu.

Šiandien Liza skambino dėl kambario. Vakar ėjom į stotį. Pirmą rytą taip šiltai apsitūlojau. Buvo gera. Mama ir Grunečka atvažiavo.

Artinasi mano išvažiavimo diena. Šįmet reikėtų energingai griebtis mokslo. Galvoju šalutiniu dalyku paimti slavistiką. Bet apie tai dar pagalvosiu. Galbūt. Kaip ten bebūtų, šįmet noriu rimtai dirbti. Pataisyti lietuvių kalbos pažymį, padaryti keletą egzaminų. Paskui – paskui knygą išleisti. Ir sutvarkyti reikalus su juo. Jeigu aš matysiu, kad pas mus nėra to, kas vadinama *Wahlverwandschaft*, aš aukosiu viską ir pasitrauksiu.

Skirtis? Tai sunku. Bet jeigu aš pasiryžau būti tvirta, aš dirbsiu visa, kad būtų geriau man ir jam.

Ir gal išsiskyrimas bus naudingesnis mums abiem. Įdomu, kaip tai paveiks jį. Nemanau, kad jis tai pergyventų taip kaip aš. Mano geras mielas draugas. Skirtis su Tavim?

1940. IX. 02.

Sėdi dabar pas mus Dobrinas ir Dobrinienė, Nania, Rūtka. Man akyse kartu, lyg po verkimo. Sunkios ir liūdnos dienos. Papa nervingas ir kankina visus. O vis dėlto geras žmogus.

Viskas pabodo ir aš norėčiau pailsėti. Parašiau šiandie eilėraštį. Aš kažkodėl nejuntu to pasitenkinimo ir ramumo, kurį aš išgyvenu po to, kai kažką sukuriu.

Šlykščiuosi savimi. Kas bus?

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

1940. IX. 03.

Šiandien rūbus skalbia. Namuose kvepia muilu ir šutintais baltiniais. Buvau pas Mašą. Viskas, pralaimėjęs žmogus. Galbūt aplinkos auka. Kabinti jos negalima.

Namuose nuotaika nepakenčiama. Bet viskas praeis. „Vsio proidiot, moi milij". Viskas praeis. Ir gyvenimas.

1940. IX. 04.

Šiandie dienoraščio rašyti nereikėtų. Diena be liūdesio ir džiaugsmo. Per 3 valandas knygą perskaičiau, su chalatu vaikščiojau, gerklę skaudėjo, radijo akumuliatorius išsibaigė. Man reikėtų prisėst ir sutvarkyt keletą eilėraščių. Ak, tas mano rinkinys! Visiškai be noro jį rengiu, žinodama, kad jo vis tiek niekas neišleis. Nieko aktualaus jame. Apie šimtmečių kančią rašau, kada reikalaujama dainuoti apie šios dienos džiaugsmą.

Šiomis dienomis esu išglebus ir silpna. Rezignacija. Turėjau šiandie gauti 2–3 laiškus, bet nė vieno negavau. Ak, ir laiškai niekis.

„Kotryną" paskaičiau. AUTORĖS vardą keletą kartų įsidėmėjau, bet vis pamirštu. Man patinka tokios knygos – šiaurės rašytojų. Iš jų dvelkia sveikas šaltis ir jėga. Aš vertinu knygoje vidinį optimizmą. Tai pastebima pas sveikos dvasios kūrėją. Knygoje galima vaizduoti didžiausias kančias ir skausmą, bet skaitytojas junta kažkokią šviesią šilumą, kuri išplaukia iš kūrėjo įsitikinimo žmogaus žmoniškumu.

Kada kūrėjas tiki žmogumi ir jame rusenančia dieviškąja ugnimi, jis ir didžiausioj kančioj, pats, galbūt to ir nejausdamas, išveda šviesų, tik subtiliam skaitytojui pastebimą optimizmą.

Pastebiu blogą dalyką. Aš visiškai atpratau reikšti savo mintis. Smarkus atsilikimas. Galbūt dėl to, kad palyginamai gan mažai skaitau. Ir kad mažai galvoju. Juk aš tik vienu gyvenu, vieną temąstau. Apie jį, apie jį –

Aš esu vaikas. Ne veltui visi stebis, kai sužino, kad aš studentė.

Ir išvaizda, ir laikysena – vaikiška.

O meilė?

1940. 09. 08.

Miegojau šiąnakt pas Liuncią. Užmigau pusėj penkių. Sunkios mintys nemigo nakty. Papos ir mamos sveikata, namų ekonominė būklė, rūpesčiai ir rūpestėliai... O jo nėra. Jis kažkaip dingęs iš mano sielos, ir aš veltui stengiuos atgaivinti jo vaizdą. Vaizdą, kuris sukeltų many meilę.

Šiandien jis vėl su manim. Aš galiu verkti ir džiaugtis galiu. Ryt turbūt vėl gausiu laišką, kuris užpildys nykią rudens dieną baltam kambarėly.

Aš prisimenu vieną valandėlę. Mes sėdėjom kartu ir tylėjom. Paskui jo aiškus ir tylus balsas: „Patinka". Ak, nieko nėra gražesnio kaip tyloj ištartas žodis, į kurį sukauptas prašymas ir pažadas, ir viltis, ir meilė ir tylus tėviškas laiminimas.

Papa šiandien Panevėžy. Atvažiuos rytoj. Šiandien išvažiavo Maša ir Leikė – *Matkė*. Maža ir juoda, visiškai juodai apsirengusi. Su savo sužadėtiniu pasibučiavo stoty. Traukiniu parvažiavo Etka.

Nežinau, ar sustosiu Kaune. Labai norėčiau pasikalbėti, išsikalbėti su mano draugu. O gal po tokio noro, susitikus su juo, tylėsiu... Taip būna dažnai: tyla prabyla sodriai ir įtikinamai, ir žodžiai nereikalingi.

Dabar greit vidurnaktis.

Iliuška skaudžiai užgavo mane. Neva juokais, neva piktai: „Yra du žmonės, kurie nepaprastai pasitiki savimi – tai *Alkė* ir Šėras". Aš nieko neatsakiau. Nežinau, už ką Iliuška Šėro nekenčia. Nejaugi dėl Lizos, kurią Š. ignoruoja?

Jis – Š., turi didelę ydą – matyti kitame blogį ir dėl to neapkęsti. Tai negerai. Kiekviename galime rasti ką nors gero – mylėtino ir gerbtino.

Rengiuos jau kelionei. Šiandie išploviau keletą savo daiktų. Noriu jau būti Vilniuj, o tuo pačiu metu mane sąžinė graužia: palieku namus džiaugdamasi, o namie du suvargę žmonės, reikalingi paguodos ir šilumos. Mama kratosi minties, kad išvažiuojam. Ak, Dieve – ilgi rudens vakarai, ilga žiema, kiauras stogas, nepaprastas šaltis aptiekoj ir rūpesčiai, rūpesčiai... Po blogio visuomet ateina gėris. Tad kur jis? Mano tėvai jo verti.

Aš dabar dėl visko abejoju. Dėl Amžinojo Teisingumo. Dėl visų žmonių. Ir dėl jo, mano draugo, kuris šiuo metu mano vaizduotėj iškyla... Ne, ne. Jis yra geras. Jis yra per daug geras man, ir šiuo metu aš prisiglaust norėčiau prie jo ir verkti ir tegu jis sako tik vieną vienintelį žodį mano vienumoj, mano tuštumoj ir mano nevilty: „Patinka". Tegu jis pasako vieną žodį ir aš būsiu laiminga...

Šiandien šilta rudens naktis. Už debesų klodo žvaigždės krenta. Didelės ir mažos. O kas aš? Kas mano kelias? Žvaigždė nukris, ir manęs nebus. Žvaigždės nukris, ir manęs manęs nebus. Kažkur danguj yra mano žvaigždė. Kažkur marėse plaukia mano laivas. Ir niekas nežino, kokiame krante jis sustos.

1940. IX. 9.

Išsiunčiau ilgą ir kvailą laišką.

1940. IX. 11.

Koks puikus vakaras paupy. Padėjau vakar panelei nueiti prie upės baltinių plauti. Po šiltos šviesios rudens dienos, išsitiesusios lengvai ir skaidriai ant plačių saulėtų rudens laukų, vakaras buvo šiltas ir kvapnus... Tamsiame upės vandeny mėnulio juosta. Norėjau dainuoti,

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

bet man atrodė šventvagiška suardyti tylų vakaro alsavimą ir švelnų jo šnabždesį. Panelė to nepastebėjo. Jis man pasakojo apie vieną ponią ir jos pasisekimus.

Aš dabar galvoju, kokia yra natūrali žmogaus būsena: ar pilkasis kasdieniškumas, kada mes prie daiktų prieinam lengvai ir betarpiškai, ar šviesus pakilimas, kada tarp mūsų ir reiškinių atsistoja tyras jausmas ir pakili mintis, kuri viską suprasmina ir sukilnina, ar žmogaus prigimtis yra pilka ir smulki, tik retkarčiais tepakylanti į aukštesnį dvasios gyvenimą, ar šviesi, sakyčiau, šventadieniška, kuri prievarta yra įstumta į pilką kasdieniškumą. Ir kur tikrasis mano aš – apkalbinėjantis, plepantis, pykstantis ir nekantrus, ar kylantis ir kuriantis, mylintis ir virpantis begaline palaima, kada vakaras dengia plačius laukus, ir padangė yra plati ir begalinė, ir šventoj tyloj prabyla į tave Dievo žodis.

Kokia yra natūralioji žmogaus būsena? Galbūt jos abi natūralios, kaip neapykanta ir meilė, kaip griovimas ir kūryba, kaip budėjimas ir miegas.

Tokia audra buvo užėjusi, kad mes manėm, jog Iliuška jau negalės 8 valandą važiuoti. Sėdėjom prie skanios vakarienės, ir staiga taip sutemo, lyg kas būtų užtraukęs langų užuolaidas. Paskui žaibas ir lietus. Aš išbėgau į lauką ir vėjas buvo toks stiprus, kad vos neparvertė manęs ant žemės. Be galo mėgstu audrą. Atstatyti krūtinę vėjui, žvilgsnį žaibams. Ir junti – aš, Žmogus, einu.

Traukinys vėlavo. Mes visos buvom įlindusios į vagoną pasivažinėti... Prisijuokusios, prisiklykusios iššokom ant šlapio perono. Iliuška mane pabučiavo; ir iš jo burnos kvepėjo alum. Tai dėkingųjų kompartijos narių patarnavimas: užfundijo alų... O mama žiūrėjo į nueinantį traukinį ir jos sustingęs žvilgsnis apsirasojo.

Su papa aš esu per daug šiurkšti. Pažadu būti švelnesnė. Pažiūrėsim. Yra žmonių, kuriems aš jokių, būdu negaliu būti švelni. Ir pavadinti juos maloniniu vardu už jokius pinigus negalėčiau. Aš baisiausiai susigėsčiau, jei išsitarčiau „mamočka".

Būti švelnesne su papa – nesakyti jam „papinka" ir nepabučiuoti jo, bet išklausyti jo žodžius ir neįžeidinėti šiurkščiais, neaptašytais atsakymais.

Belė-Etel irgi buvo stoty. Maža ir sudžiūvus, ir aš jau matau, kaip ji panašėja į princą. Aš juntu ypatingą pagarbą šiai tyliai Dobrinienei. O Dobrino man gaila. Penktadienį jis važiavo į Kauną ir atrodė toks mažas, smailas ir juokingas su savo tik ką apkirpta galvute ir atsegtais marškiniais be kaklaryšio, kad man darėsi graudu. Aš jam iš pradžių nenorėjau duoti Šėro adreso, bet paskui gailėjaus: kodėl gi man kilo mintis nepadėti šitam mažam „biedninkamu čielioviečiku".

1940. IX. 12.

Ką gi aš čia norėjau rašyt? Lietus lyja ir lyja. Panelė gavo laišką ir baisiai patenkinta. Viskas neįdomu.

Laiške jam rašiau, kad neturiu teisės ateiti pas žmogų žinodama, jog negaliu suteikti jam laimės. Parašiau tai taip neaiškiai ir miglotai, kad abejoju, ar jis mintį teisingai išskaitys.

Ar aš tinku, ar aš galiu suteikti laimę? Ar turiu tas rankas, kurios glosto ir ramina? Ar turiu tą žvilgsnį, kuris uždega žygiams? Ar turiu tą žodį, kuris nurodo kelius? Ar turiu tą širdį, kuri myli ir atleidžia?

Ne, ne, ne – tūkstantį kartu ne.

Iš Rivos gavau atviruką. Ji stoja į konservatoriją. Galiu pasakyti, Riva iš dalies atrado save.

Ak, kaip man slogu pakęsti save.

Mano Dieve, kaip aš jį dabar myliu! Išbučiuočiau dabar jo kaktą ir akis, ir skruostus. Mano mielas, mano geras, mano vienintelis. Ir laiminu jį Aš...

1940. IX. 13.

Mama visada sako: „Ką aš čia norėjau sakyti?" O aš rašau: „Ką aš čia norėjau rašyti?"

Nuotaika namuose bloga. Dėl Neniškių. Viską palieka savo ir išvažiuoja. Liuncia prižada atvažiuoti pas mus.

Liuncia jau išvažiavo. Visi verkėm. Graudu išlydėti. Su Liuncia išlydžiu savo vasaros džiaugsmą, savo saulę.

1940. IX. 15.

Tylus sekmadienis. Gal dėl to, kad papa pirma miegojo, o gal šiaip sau, bet man atrodo, kad šiandie visi kalba tyliai, ir tyliai durys varstosi, ir saulė tyliai šviečia mano tyliam kambary. Šilta ir saulėta. Mika išvažiuoja. Ryt Sliuškos gimimo diena. Iškepiau beržo šaką. Rodos, neskanu. Neragavau ir tikrai nežinau.

Vakar mušiaus su Grunka. Paskui susitaikėm ir abi verkėm. Aš ją labai myliu. Bet ji priklauso prie tų žmonių, kuriems aš nerodau nei švelnumo, nei meilės.

Kažkaip nustojau galvot apie savo kelionę. Kaip bus, taip bus.

1940. IX. 16.

Vėl bjauri diena. Net ir plunksna bjauriai rašo. Niekur butų nėr. Mama isteriškai sušunka: „U-ha". Aš einu iš proto, kai išgirstu šitą isterišką „u-ha".

Naktį buvau nubudus. Ilgai užmigt negalėjau. Pynėsi sakiniai mano budėjime. Sapnai budėjime. Kartais šviesūs, lyg pavasaris. Ir visur – jis.

Dangus toks tolimas ir mielas
Ir žvaigždės danguje.
Mane bučiuoja kvapūs vėjai,
Ir nežinau – už ką.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Aš išėjau į platų lauką
Su rytmečio žara.
Man saulė davė aukso juostą,
Ir nežinau – už ką.

Aš išėjau į platų kelią
Ir sutikau tave.
Man žemė davė mielą draugą,
Ir nežinau – už ką.

Dabar man vėl ramu. Rodos, viskas praeis ir bus miela ir tylu. Mika vakar išvažiavo ir mes turim rūpesčio su jos kambariu. Bet tai nieko.

Kur tu dabar, mano mielas drauge? Vieną sykį šitas klausimas išsiveržė, ir aš jį parašiau mano laiške. Gavau atsakymą: „Klausi, kur aš esu? Esu savo kambary ir valgau šokoladą". Pajutau tylų nusivylimą. Jis nesuprato mano klausimo. Kur tu dabar ir kodėl čia tavęs nėr. Kažkodėl noriu ryt laiško negauti. Jaučiu, kad jis nekenčia manęs dėl paskutinio laiško. Pati nežinau, kas man buvo, kad rašiau taip kvailai. Visko pasitaiko.

Iliuška laiške rašo, kad bendrabuty sėdi tie patys chuliganai. Pirma pykau, o dabar manęs tas nejaudina. Lizai laišką parašiau. Paprastai įspūdis, kurį žmogus palieka ir kuris išsikala atminty, nėra toks, koks susidaro artimai bendraujant su žmogumi. Aš pamiršau Lizą. Vienas jos sakinys įsikalė galvon: „Nusipenėjau kaip paršiukas". Liko neskanus įspūdis ir aš jo negaliu atsikratyti.

1940. IX. 17.

Šiandie dainuoju. Nespėju vieną dainą baigti ir jau pradedu kitą. Panelė bėgo į paštą ir grįžo tuščiom: laiškanešys, arba laiškininkas, kaip panemunėliečiai jį vadina, jau išėjęs.

Pečiukas baigia kūrentis. Kambariai jau sutvarkyti, kvepia pirtim. Pečiukas kūrenasi, o ant stalo tik ką priskintų gėlių bukietas.

Šiomis dienomis mūsų panelė jau išvažiuoja. Sveika natūrali prigimtis, su visais natūraliais blogumais. Imponuoja jos sveikata. Aš ją už tai ir myliu, nors ir negaliu pakęsti jos prasto būdo. Kai jis neišlenda, aš ją nuoširdžiai myliu.

– Laišką gavau. Ką rašo?

Aš jau paskaičiau jo ilgą ir neramų laišką. Vargšas! Jis nekenčia, kai jo gailisi, bet aš gailiuos. Jis daug ko neteko. „Aš iki šiol ėjau, galbūt klaidžiojau – bet ėjau. O dabar sustojau". Ar aš jį myliu? Nenoriu meluoti sau, ir šiuo metu aš nieko nesakau. Rodos, mūsų santykiai krypsta į nuoširdaus draugiškumo vėžes. Rodos... O vis dėlto nenoriu, kad taip būtų.

Prisiminimai, prisiminimai... Jau beveik metai, kaip aš jį pamilau (pamilau?).

Vieną vakarą buvo šaltas rudens vakaras, aš kaliošų neturėjau, vieną vakarą jis mane pakvietė pasivaikščiot. Mes ėjom Nemuno pakrante ir aš pirmą sykį mačiau Kauną žiburiuotą ir spindintį... Ties stačiu upės krantu jis mane staiga paėmė už parankės ir kažkaip keistai, kitaip negu visuomet, spaudė mano ranką. Aš supratau tai, ką jis norėjo sakyt. „Ką tu pasakytum, Matia, jei tau kas prisipažintų..." „Aš nežinau, man niekas nieko niekad nėra sakęs..." Niekas, nieko, niekad... Vargšė mergaitė! O dabar, kada man jau buvo sakyta, kalbėta ir prisipažinta, argi aš laiminga dabar?

Ak, aš vis blaškaus tarp tikėjimo ir juodžiausios nevilties, tarp džiaugsmo ir nusiminimo. Viena žinau: jis priklauso prie neramiųjų, kurie siekia ir ieško, ir ilgisi... Mano geras vaikelis! Kartais man atrodo, kad aš jam reikalinga kaip sesuo, kaip motina, kaip žmogus, kuris turi nuraminti. Mano geras vaikelis! Pasiilgau jo. Tai, kad aš rašau žodį „Meilė" su klaustuku, gal tai tiktai prabyla nuvargusi širdis, širdis nuvargusi – mylėti?

Aš nieko nežinau.

1940. IX. 18.

Drėgnas rudens rytas, apšviestas pablankusios rausvos saulės.

Karvės mauroja – šiandien trečiadienis. Papa išėjo į valsčių dėl daktaro. Mums amžinai rūpesčiai... Reikės rašyti laiškus. Ir ką gi aš jam galiu rašyti?

Girdžiu – traukinys dūduoja.

Marfa, raudona ir kosinti, rūbus skalbia.

1940. IX. 20.

Jau dvi dienos nerakinau savo dienoraščio. Buvau Rokišky su Grunička dėl akies. Nekenčiu Rokiškio. Man jis vis vaidenasi Milnevienės pavidalu. O gimnazijos pažint negalima. Tai ne mano gimnazija... O vis dėlto man buvo graudu.

Šį rytą panelė išvažiavo. Šviesi naktis. Aš verkiau. Vis palydžiu ir palydžiu. Traukiniai atūžia ir išveža mano brangiuosius. Nemačiau, kaip aušo. Truputį sušalusi, vėl atsiguliau į šiltą lovą. Budėjimas ir sapnai maišėsi: panelė išvažiavo ir niekad nebegrįš, Gruničkos sveikata ir jis, jis, kuris myli, kuris nemyli, kuris...

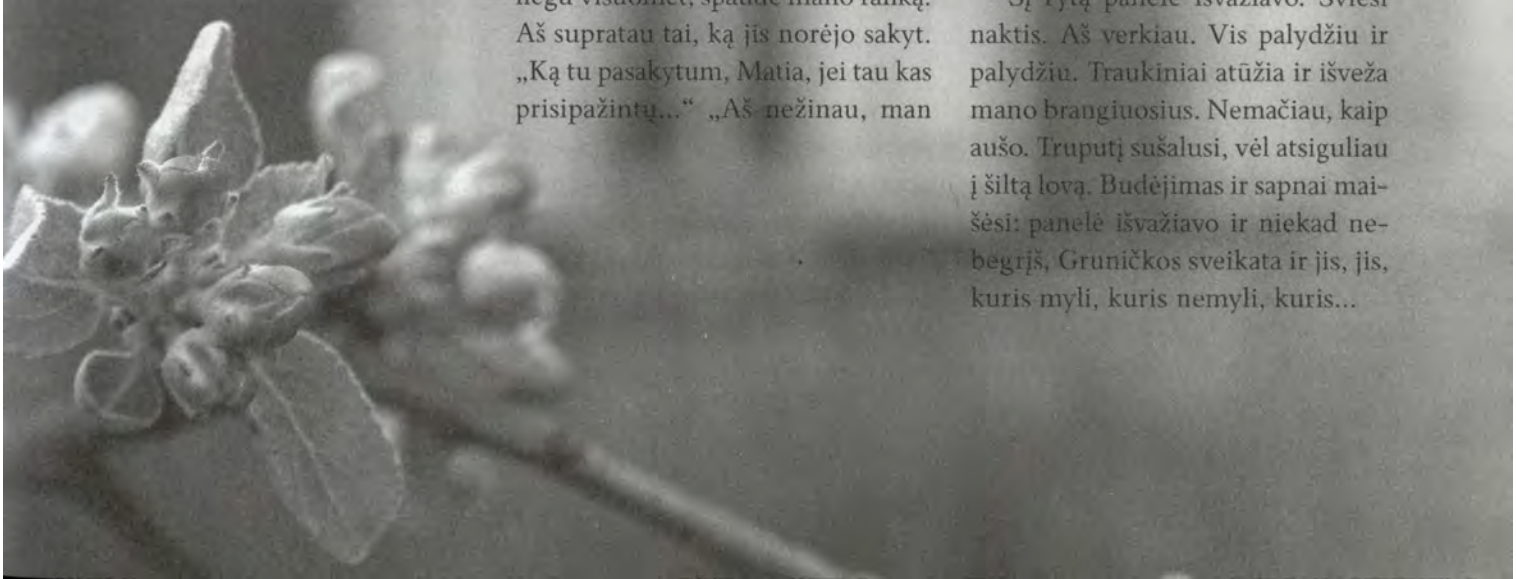

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Papa taip pat išvažiavo į Kauną. Vis dėl tų vekselių. Ir turbūt nieko nelaimės. Mūsų namams nesiseka. O kai sekėsi, aš to nežinojau. Sekėsi? – Buvo tik truputį geriau nei dabar.

1940. IX. 21.

Šiandien šeštadienis. Bobutė išėjus į sinagogą, ir aš galiu rašyti.

Kartais mane apima toks nykumas, kad man atrodo – viskas griūva. Mintys ima suktis greit ir dar greičiau, o paskui staiga sustoja kaip mirusių akių žvilgsnis. Ir tas žvilgsnis nukreiptas į žemę, į juodą ir šaltą žemę, į siaurą jos ruoželį, kur viskas sustingę ir beprasmiška.

1940. IX. 22.

Svajoju... Namuose gera ir ramu. Visi sveiki. Jokių piniginių rūpesčių... Svajoju.

Pagalvojau, kas liktų man, jei iš manęs būtų atimta svajojimo galia? Kur nueitų paviešėti mano pavargusios mintys?

...Tarp dviejų aušrų pasaulis kaip pasaka...

Dvi aušros – dvi liepsnos. Mano mielasis dviejų aušrų apšviestas. Ir aš, ir visas pasaulis. Tarp didžiausio dangiško džiaugsmo ir klaikaus nusiminimo.

1940. IX. 23.

Šiandien esu visai kitaip nusiteikus. Rytą atsikėliau su ta puikia nuotaika, kada aš džiūgauju nežinodama ko. O dabar nuotaika atslūgo. Truputį liūdna.

Laikraščius skaičiau. Nagi nieko. Žmonės rašo ir patys netiki. Šeinas (nejaugi tas, kurį pažįstu) rašo apie naująją literatūrą, kuri gali laisvai plėstis ir bujoti...

Plėstis ir bujoti, o tuo pačiu metu jai nustatytos tokios siauros ribos ir toks aiškus paprastas ir, sakyčiau, nekūrybiškas socialistinio realizmo kelias...

Vaizduoti kunigą, ir būtinai pilvotą ir kortų garbintoją. Vaizduoti dvarininką, ir būtinai kvailą ir supuvusį. Vaizduoti darbininką, ir būtinai sergantį ir nelaimingą... Literatūra gali laisvai plėstis ir bujoti!..

Liūdna ir juokinga.

Noriu gauti laišką iš jo tik dėl papos ir mamos. Jei bent vieną dieną laiškas pavėluoja, jie mane užkamuoja klausimu, kodėl j-i-s nerašo...

O šiaip, jeigu aš iš jo negaunu laiško, aš juntu piktą pasitenkinimą, nes dalis mano spėliojimų lyg ir pasitvirtina.

Mūsų laiškai – maža komedijėlė. Abu rašom. Be didelio noro, be jokio įkvėpimo. Aš tai žinau savo laiškuose ir juntu jo laiškuose, nors jie yra įdomūs ir turiningi...

Liūdna ir juokinga.

Šiandie jau tokia diena, kad viskas atrodo liūdna ir juokinga.

1940. IX. 24.

Diena – nieko atmintino. Poryt aš jau jos neatsiminsiu.

Kvailas ir trumpas laiškas iš j-o. Ir ačiū Dievui! Papa ir mama bent matė, kad laiškas yra. O toliau nesvarbu.

Dar viena diena nuriedėjo. Bėgte nubėgau į stotį ir įmečiau laišką. Šiandien kažkodėl rašiau žydiškai. Buvau pikta, ir mano laiškas atsidavė tuo piktumu ir nekantrumu, kuris gali būti išreikštas mano gimtąja kalba...

Kodėl aš jam taip greit atsakau?

Aš dabar nesusivokiu savo santykiuose su j-u-o. Kur tikroji meilė ir kur ambicija? Ir kas suskauda manyje – palaužta meilė ar įžeista mergaitės ambicija? Kartais man atrodo, kad jau baigiu jį pamiršti. Kartais jis vėl ateina pas mane toks, kaip keletą mėnesių atgal, kada aš dar tikėjau. Šiandien, po ano skaudaus sekmadienio, po kelių jo gestų, kurie įrodė jo neatidumą, aš nustojau tikėti juo. Anas sekmadienis. Jis pasielgė žiauriai ir kvailai. O Kurliančik nuo ano sekmadienio stipriai neapkenčiu, nors ji pasielgė taip, kaip pasielgtų dauguma moterų, kaip galbūt pasielgčiau ir aš.

Aš kaltinu jį ir esu jam dėkinga. Jis matė mano ramų pasaulį ir jam nereikėjo jo sudrumsti. O vis dėlto esu jam dėkinga. Jis davė man pamoką, kaip nereikia tikėti...

Namuose liūdna. Papa ir mama susirūpinę. Ypač mama. Aš bijau dėl jos sveikatos. Kada pagaliau pasibaigs visi rūpesčiai? Kasdien ir kasdien tas pats.

O aš, kvaila, vis galvoju apie jį, analizuoju mūsų santykius ir skęstu liūdnuose linksmuose prisiminimuose.

Pasauly žmonės miršta milijonais, žmonės badauja, artinasi karas į mus, aš galiu negauti stipendijos – viskas neaišku ir miglota, o aš stoviu ant bedugnės krašto ir skabau ramunę: myli – nemyli. Kvaila ir taip naivu.

Dabar naktis. Aš dar sėdžiu ir man norisi tylėti. Bobutės kambary balsiai tiksi laikrodis. Visi miega. Aš kartais galvoju – kam rašau tas beprasmiškas eilutes. Jos nė šimtąja dalimi nepasako to, ką aš galvoju ir juntu. Žmogus yra silpnas ir jam sunku yra panešti jo vargas. Žmogus dalosi su draugu, su praeiviu, su popieriu.

Mano mieliausios minutės, kada atsigulu į lovą. Kūnas sudreba nuo šalčio, kurį greit pakeis maloni šilima. Vaizdai susilieja, žodžiai susipina, ir išlieka tik viena nuotaika, viena tolima svajonė.

Rūtka. Kaip aš ją myliu. Jos rausvi pirščiukai... Aš šiandien bučiavau jos lūpas ir man rodėsi, kad bučiuoju mažą paukštelį į snapelį.

Jei likimas norės mane žiauriai nubausti, jis atims iš manęs mano kūrybos galią. Jei likimas norės mane nukankinti, jis manęs nepadarys motina.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

1940. IX. 25.

Aš gerai pažįstu tuos rytus, kada papa, išgėręs stiklinę arbatos su pienu, kažkur išeina, o paskui grįžta susinervinęs ir kramto nagus, o mama žiūri sustingusiu žvilgsniu ir nieko nesako.

Pinigų skolint. Pas Raichel, pas Petronį, pas *Elejudę*, Vaštakienę, pas Mažeikienę...

Traukinys tik ką praėjęs.

Gal gausim iš Pliuškos laišką. Kad nėr kambario, kad nėr pinigų, kad būtų gerai, jei atsiųstų 15 litų, nes tie pinigai jau išsibaigę...

Mano nuotaika nuo to laiko visiškai pages ir nukris iki didžiausio nusiminimo. Tuoj po pietų atsigulsiu miego ir liūdėsiu. Tai bus liūdesys, atmieštas neramiu miegu, kurį trukdys durų varstymas, žvilgsniai, staigūs pasikalbėjimai... Paskui ateis Rūtka. Aš žinau viską iš anksto.

Marfa dar neatvažiavo, ir aš ruošiuos kambariuos ir virtuvėj. Šluoju greit ir rūpestingai, plaunu indus ir man gera, nes užimta.

1940. IX. 26.

Kokia liūdna diena ir koks puikus vakaras!

Iliuškos laiškas. Kambario nėr. Bendrabuty bus kambarys 4-ioms. Už 10 dienų sužinosim dėl kambario ir t. t. Sėdėjau miegamajame prie karšto pečiuko ir verkiau iš nusiminimo ir pykčio.

Per arbatą nusigandau mamos. Žiūri sustingusiu žvilgsniu ir ašaroja. Taip visą laiką. Paskui papa pradėjo kalbėti apie tai, kad reikia parduoti namą, kad... Sena istorija, bet vis skaudesniais žodžiais atpasakojama. Aš matau, kaip mamos galva nežymiai dreba. Pati jaudinuos ir baruos, ko mama nesisaugo, kam valgo mėsą, kam pati visur bėga... Ir man taip skaudu ir baisu, kad atrodo, jog kartu su puse parduoto namo viskas parsiduoda – paskutinė laimės kibirkštėlė, kad ne namas dalomas pusiau, bet gyva širdis plėšiama į dvi dalis.

Vakarienę padariau tyčiomis skanią. Stalą gražiai dengiau ir lempą užžibinau. Atrodė, mama truputį išsiblaškė. Per valkas nubėgau į stotį laiškų įmesti. Grįžtu – Mika atvažiavusi. 2 valandom. Prisijuokėm iš visokiausių niekų. Aš juk dabar taip mažai juokiuos. Paskui užėjo noras dainuot. Dainavau balsiai ir gyvai, ir vienu metu man pasirodė, kad nėra laimingesnio žmogaus už mane. Tokia neišpasakyta laimė užtvindė mane, kad aš visa nušvitau ir sudrebėjau. Tai buvo trumpa valandėlė, greit užgesusi ir sudrebinusi mane. Štai dėl ko aš rašau – buvo puikus vakaras.

Dabar vėl liūdna naktis. Gal ir ne liūdna. Aš gyvenu nuolatinėj baimėj. Girdžiu už sienos – mama prašo papą lempos negesyti. Turbūt jaučiasi nekaip...

Važiuosiu po švenčių. Liksiu dar kelioms dienoms namie.

Pavasarį – karas. Taip papa sako. Nieko nėra liūdnesnio kaip išsiskyrimas. O jis man vis vaidenasi. Ir kažkodėl išsiskyrimas su mano draugu. Jis turi kitą, kurią bučiuoja, kurią vadina švelniu vardu, kurią aplanko, kuriai skaito knygas ir pasakoja apie mane, jo gerą draugę, jautrią ir gabią, bet tiktai gerą draugę – ir daugiau nieko... Jis pasakoja apie mane – poetę, apie mane – žmogų... Ak, many prabyla moteris, kuri reikalauja meilės už meilę. Aš nenoriu būti poetė, kurios eilėraščius jis renka ir rodo visokioms Maizerovičiūtėms. Aš noriu jam būti viskas.

Visada, kada aš rašau apie jį, aš susipainioju ir paklystu mintyse ir jausmuose, tikrovėj ir svajonėse. Man gėda pačiai savęs, kada staiga blykstelėjęs šaltas protas peržiūri tai, kas parašyta... Man gėda, ir aš kritikuoju kiekvieną eilutę, parašytą sakiniu aukščiau.

Mama iš miego dejuoja. Lauke stiprus vėjas. Naktis tamsi. Ir man norisi verkti ant geros krūtinės.

Taip. Many kalba širdis, širdis, pasiilgusi meilės. Ją reikia nutildyti. Užrakinti kaip dienoraštį. Tegul blaiviai žvelgia akis, tegu lūpos – be šypsenos ir skausmo – taria žodžius: „Esu tvirta".

Ak, mano širdis verkia kaip mažas kūdikis. Ir kaip ją nuraminti, kaip ją nutildyti, mano širdį? Mano širdis verkia lyg kūdikis rudenio naktį.

Ir visur širdis.

Jūs juokiatės?..

1940. IX. 27.

Gavau šiandien laišką. Laikiau Rūtinką ant rankų, ir mama man padavė voką. Paskui Rūtinka rašė, o aš skaičiau. „Brangi Patinka". Ar nuoširdus kreipimasis, ar *façon de parler?*

Man patinka audringos rudenio naktys. Ėjau šiandien su papa iš Raichel ir buvo taip tamsu, kad nieko nesimatė. Audringa ir gūdu, o aš einu į namus. Visi mes einam per audrą namo. Ten labai ramu, ir švelnios rankos glosto išblyškusius skruostus. Ten labai ramu ir tylus dangiškas balsas gieda amžinybės giesmes.

Pas Raichel liūdna dėl visų įvykių. Šiandien aš Raichel mylėjau...

1940. IX. 28.

Paskutinį kartą rašau savo kambarėly. Rytoj įsikraustys Jonas Šlubis.

Dieną miegojau. O pažadino mane nepaprastas ilgesys ir neramumas. Nieko nenorėjau, nieko nelaukiau – tik pamatyti jį, tik pajusti jį šalia savęs.

Keista. Prabilo kraujas.

Vakar dainavau. Visas dainas išdainavau. Be abejo, atrodžiau kvailai. Buvau su mama svečiuos.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Pas Idą Joffą gėrėm šaltą arbatą su neskania pomidorų koše. Dabriną priėmė į mediciną.

Kas bus kitą savaitę šiuo laiku? „Daleka ti, puti – doroga...“ Šita daina man jau nusibodo. O lauke vis lyja. Papa sako mamai: „Chočeš vijti?“ Kur eiti? Pas Bele-Etel, kur visada liūdna, pas Raichel, kur visada tuščia?

Pas Idą Joffą privirto pilnas kambarys svečių. Visos Panemunėlio moterys. Niekus kalba, Idačka sovietišką dainelę dainuoja.

Na, ir ko gi šita diena geresnė už kitas? Lietinga ir nuobodi.

Mika atvažiavo!..

1940. IX. 29.

Reikėjo šiandie užpildyti kažkokią anketą. Papa kramtė nagus, klausinėjo ir svarstė, kaip visada, kada reikia ką nors parašyti. Mama tylėjo ir nieko nesakė, kaip visada po škandaliuko... Ligoti nelaimingi žmonės. O aš, jų duktė, nieko negaliu padėti nei papai, kuris skundžiasi stipriu skausmu viduriuose, nei mamai, kuri paskutiniu metu pradėjo kažkaip keistai pūsti orą pro lūpas. Nežinau, ar tai mano egoizmas, ar atbukęs protas neleidžia man įsisąmoninti jų padėtį ir pajusti tą skausmą, kurį jie velka dieną ir naktį. Ir naktį, nes jų miegas sunkus ir sapnai neramūs. Papa buvo ant Mikos užpykęs, bet paskui atėjo į stotį ir ją stipriai bučiavo: „Vis dėlto būk laiminga!“ Gera ir atlaidi natūra. Man visada graudu, kai kam nors atleidžiama. Kažkas dieviško yra atleidime, kas jaudina mane.

Bet ne. Ne visada liūdna. Voliotis ant žemės, matuojant kambarius, tūpčioti ir vėl apvirsti – tai neliūdna... Dainuoti dainą apie *Seichedichės Kucę* ir Dobrino mediciną – irgi neliūdna. Sėdėt stoty ir stebėt Bimbirą sibiriškais vailokais – neliūdna.

O gera ir ramu, staiga pasiekus namų šilimą, klausytis ir kalbėtis su brangiausiais savo.

Gera ir ramu pasislėpti ir rašyti užrakinamą dienoraštį, kurį padovanojo brangus žmogus. Liūdesys, ir skausmas, ir laimė, ir juokas, ir ilgesys, ir meilė – viskas susilieja į kažkokį graudų ir mielą ramumą; ir atrodo – kažkas verkia tavy didelėm šiltom ašarom, atplaukiančiom iš kažkur, kur liūdesys ir džiaugsmas eina lyg dvi seserys tolimu ir vienišu keliu.

Lempa pamažu gęsta. Matyt, žibalo nėr. Marfa atnešė mažąją lempą. Iš Pliuškos gavom laišką. Labai patriotišką apie mūsų socialistiškąją tėvynę. Iliuška priklauso prie tų šviesiųjų žmonių, kurie tiki. Būtų gerai, jei jau turėtum kambarį. Iliuška nužiūrėjo du (man ir Lizai, ir jam), bet leidimo dar nėr.

Fizikas mirė. Mika sako, kad jis stachanoviškai išgyveno ilgą gyvenimo normą – 100 metų.

Rytoj. Kas bus rytoj?

1940. IX. 30.

Skaičiau savo dienoraštį. Koks sunkus minčių ir nuotaikos reiškimas! O dar pretenduoju į poetas.

Mano kambary jau apsigyveno Jonas Šlubis.

Suomijos ir Vokietijos paktas. Kad tik karo nebūt. O diena šiandie šviesi ir šilta, tik pavėsy šalta ir žvarbu.

Papa išvažiavęs.

O many tuščia ir tylu, ir aš tegaliu parašyti keletą padrikų eilučių.

1940. X. 1.

Nepaprastai graži diena šiandie. Dangus mėlynas ir vaiskus. Prie virvių, stulpų ir vielų kabinami voratinkliai. Ruduo atiduoda savo ryškias spalvas ir sodrius šešėlius, ir vaizdas prašosi menininko.

Aš vaikštau sustipus, nosis raudona. Atrodau nekaip. Ne gražesnė kaip paprastai, truputį nuliūdusi ir abejinga viskam, išskyrus, išskyrus...

Ir vėl naktis, o aš pasislėpus rašau. Man labai skaudu. Buvau su papa stoty daktaro pasitikt (jis dabar stalovoj arbatą geria) ir Bele-Etl man pasakė, kad Šėras pasiūlė Dobrinui kartu gyventi jo kambary. Matyt, Etkos nepriėmė.

Mano mielas, mano mylimas kūdikis, aš įsivaizduoju, kaip jam sunku dėl 30–40 litų įleisti kitą į savo kambarį. Ko aš dabar važiuoju į Kauną? Aš, kuri jį taip myliu, kuri nieko jam negali padėti. Būčiau laiminga, jei jo tėvams būtų paskirta alga.

Mano mielas kūdikis, kaip aš norėčiau paimti jo ranką į savąją ir paguosti jį. Glostyt jį, bučiuot ir daugybę švelnių žodžių, gėdingai slėpiamų ir neištartų, šnabždėti jam mano mielam ir mylimam.

Smulkmenos ir didelės nelaimės. Tėvai išvaromi iš savo namų, visko netenkama, asmens perspektyvos visiškai sugriaunamos, ir Etka, ir Dobinas...

Kodėl jis man nerašo. Aš šiandie turėjau gauti laišką.

Ryt gausiu laišką.

Jeigu ne, vakare skambinsiu.

1940. X. 2.

Dieve, kaip aš nusiminus! Laikrodis jau išmušė 12-tą valandą, laiškanešys jau turbūt praėjęs, o laiško nėr.

Kad bent matyčiau laiškanešį, žinočiau, kad nereikia laukti. Ir kokia aš kvaila! Ir kokia aš kvaila!

1940. X. 3.

Laišką vis dėlto gavau vakar. Ir puiku.

Šiandien Roš Hašana. Laimingų metų!

1940. X. 22.

Štai jau dvidešimt dienų, kai aš nerakinau savo dienoraščio.

Naujas kambarys, vaiskiai mėlynom sienom. Uliuška iki kaklo užsiėmęs partijos reikalais, užmiršęs

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

mokslą; Liza, amžinai besišypsanti savo ružavai dažytom lūpom ir jis, jis, mano vienintelis, kurį aš vakar bučiavau ir mylavau, kuris myli mane, kuris yra vienintelė paguoda mano pilkam nekūrybiškam gyvenime...

Ar aš laiminga?

Maži nepasisekimai ir amžini rūpesčiai dėl studijų, dėl pinigų, dėl savo būdo, dėl Iliuškos, dėl ir dėl...

Bet jis, prie kurio aš artėju diena iš dienos, jis sakėsi mane mylįs, ir aš tikiu. Aš noriu ir turiu tuo tikėti. O jei ne, kas lieka man.

Vakar mes visą dieną praleidom kartu. Vakar buvo šventa ir didelė diena.

Šiandie aš nežinau. Nejaugi rūpesčiai užtemdė mano laimę ir aš vėl juntu po savim drėgną ir šaltą žemę, kuri nesugeba šiandie išauginti nė vieno žiedo. O kažkur yra jis. Ne kažkur, bet čia, mano kambary. Viešpatie, kur einu aš?

Laišką rašysiu, kurio šiandien neišsiųsiu.

1940. X. 24.

Su kažkokia ypatinga širdgėla aš pastebiu, kad mūsų kambary saulės nėr. Maniau, bus po pietų. Bet vakar buvo saulėta diena, ir mūsų kambarys buvo vaiskus ir mėlynas, o saulės nė atspindžio nebuvo.

Kasdien būnu universitete. Vis tie patys žmonės – nei geri, nei blogi, kurių negalima mylėti ir negalima neapkęsti. Tas pats rūpesčių kirminas ėda mane. Ak, ir be to aš jaučiuos kartais tokia menka ir maža, kad noriu pasislėpti nuo visų. Man tada būna nepaprastai skaudu ir liūdna, einu iš vieno koridoriaus į kitą, sustoju prie lango ir įbedu beprasmišką žvilgsnį į saulėtą kvadratą prie lango.

Esu negraži. Ypač šiom dienom. Veidas baltas, nosis raudona. Studentiška kepuraitė, kuri man netinka ir kurios nešioti jau negalima, tai dar labiau paryškina.

Vakar Lizos tėvas atvažiavo. Pirmas įspūdis nekoks. Iki inteligento toli. Pirmą sykį matau pas žmogų tiek pinigų. Na, ir švaistėsi jais...

Man kilo noras pašlamint šimtinėm. Bent duoti papai tiek, kad jis galėtų pailsėti.

Kas dedasi namie?

Rūpesčiai, rūpesčiai ir rūpesčiai...

Kažkoks neskanus jausmas ir blyškūs prisiminimai...

Eisiu šiandie pas diadią *Munę* pietų, o už tuos pinigus paskambinsiu Šėrui, kad atsiųstų Etkos dokumentus.

1940. X. 26.

Kažkodėl nuotaika gera. Žiūrėjau į savo draugo fotografiją, kur jis nusifotografavęs su Kurliančik. Ir šypsosi jis ten taip nuoširdžiai ir maloniai, ir ji taip pat, kad aš pajutau abiem meilę.

Šiandie jis turbūt Rokišky.

Lizos tėvas. Geras naivus žmogus. Buvom kavinėj. Bet tai niekis.

Šiandien nematau ir nenoriu matyti ateities. Gyvenu šiuo momentu. O šiuo momentu visus myliu.

Kaip kartais skaudu būna, kada į žodžius, nuoširdžiausius ir tyriausius, atsakoma pigiu juoku.

1940. X. 28.

Jis buvo ir vėl išvažiavo. O man dėl visko klaiku. Aš nemoku išaiškinti savo jausmo. Klaiki tuštuma, kurioj pranyksta ateitis ir praeitis, neišvengiama bedugnė, bekraštė tamsa, kurioj virpa mano širdis.

Išsiskyrimas baisus, o bendras gyvenimas negali būti laimingas. Šimtą sykių pasižadėjau tarti tvirtą žodį, ir kiekvieną kartą jis užstringa mano gerklėj.

Baigti? Šiuo metu, kada mūsų santykiai tokie artimi ir mieli, baigti? Bet aš taip bijau, aš taip bijau to momento, kai jis pamils tik mano kūną.

Baigti? Aš šiuo metu neįsisąmoninu tą žodį, bet aš žinau, kiek skausmo ir kančios jis neša man. Tas žodis „baigti"...

Aš nusprendžiau. Laiškas parašytas ir aš eisiu jį tuoj išsiųst.

„Mano mylimasis ir vienintelis!

Aš dar vis negaliu atsikratyti tos klaikios nuotaikos ir neramumo. Ir jausmas tas pats, kurio žodžiais negaliu nusakyti: tuščia, o toj tuštumoj mano plakanti širdis. Ne, vis tiek tu to nesuprasi, nes ir aš ne viską suprantu.

Tu nesistebėk mano skubiu rašymu. Aš visą laiką galvoju apie mūsų santykius.

Aš nežinau, ar galėsiu pakelti tai, prie ko mes neišvengiamai artėjam. O aš buvau naivi ir maniau, kad tu mane mylėsi švelniai ir ramiai, kad nebus užsimiršimo valandų, po kurių atbudimas yra skaudus ir nepakeliamas.

Tu suprask mano žodžius. Aš prašau Tave – įsiskaityk į juos ir išskaityk tai, ką aš jaučiu. Aš nenoriu, kad tavo akys slidinėtų laišku, o žodžiai nepasiektų tavęs.

Klausyk, mano mylimas ir vienintelis! Jei tu žinai, kad tai yra neišvengiama, jei tu junti, kad aš turiu būti tavo ir siela, ir kūnu, aš rašau tau tuomet skaudžiausius ir sunkiausiai ištariamus žodžius: išsiskirkim. Tu visuomet sakai: aš silpna. Aš ir pati tai žinau, bet aš sukaupsiu visas savo jėgas, kad galėčiau pakelti sunkiausią mano gyvenime valandą. Tu, kuris žiūri į viską realiau, gabūt dabar šypsais. Bet aš kitaip elgtis negaliu.

Aš aukoju labai daug. Man bus labai sunku nematyti tavęs. O kai ateis diena, kurią Tu galėsi atvažiuoti, aš lauksiu tavęs, nors ir žinosiu, kad tau negalima ir nereikia atvažiuoti.

Rašyk man. Būtinai!

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Gal rasi žodžių mane nuraminti. Paprastai, kai parašau tau laišką, man būna lengva ir ramu, o dabar man taip sunku, man taip sunku.

Tu atsakyk man."

Ne. Aš laiško dar neišsiųsiu.

1940. X. 29.

Aš laišką suplėšiau.

Nieko nenoriu pasižadėti, bet aš tikiu, kad išliksiu tvirta ir stipri.

Taip turi būti – ir taip bus.

O vis dėlto – kaip man liūdna, kaip man slogu!.. Viskam galim užmerkti akis, nuo visko galima pabėgti, bet kaip pabėgti nuo savęs?

Liza sako: „Aš manau, Matinka, kad jis tavęs nemyli, o tik taip sako...". Ir tai neva juokais, neva rimtai. Ką aš galiu atsakyti?

Vaistines jau nacionalizavo.

Prieš mane ypatingai skaudžiai atsistoja pinigų reikalas.

Jei stipendijos negausiu?

Iliuška man liepia tarnybą ieškot... Iliuška liepia. Papa ragina. Šėras pataria. Mama prašo.

Kaip pabėgti nuo savęs? Nuo savo juodo šešėlio.

Verkti? Ne.

Juoktis ir išdykauti universitete ir su Liza. Tegu niekas nežino, kad mano dienos dar niekada nebuvo tokios tamsios ir tiek priartėjusios prie bedugnės. Tegu niekas nežino, kad aš noriu pabėgti nuo savęs, kaip nuo juodo ir pikto šešėlio.

Retorika... Bet širdis nemeluoja.

1940. X. 30.

Keistas jausmas. Lyg aš būčiau atsidūrusi naujame pasaulyje, kur viskas svetima ir nepažįstama.

Aš vis dar negaliu apsiprasti su savo kambariu, su universitetu, su studijom, su nauja namų padėtimi. Ir man atrodo, kad viskas yra sapnas ir aš dar atbusiu.

Ruduo praėjęs. Rytai ūkanoti ir šalti, o naktys vaiskios su daugybe žvaigždžių.

Iliuška ruošiasi spalių revoliucijos minėjimui. Daug darbo.

Viskas taip nauja, taip keista. Tik Krėvė-Mickevičius toks pats, ir jo anekdotai pernykščiai...

Vakar universitete išdykavau. Kaip paprastai, kai truputį išsiblaškau, atsistoju į nišą koridoriaus sienoj ir stoviu. Profesorius praeina ir juokiasi. O man kažkodėl linksma. Aš dar toks vaikas.

Aš nežinau, aš nežinau, kaip atsikratyti mano nuotaikos. Jau kelinta diena vis tas pat. Ir aš vis juokiuos, nors niekad nebuvau taip nusiminusi kaip dabar.

1940. X. 31.

Grįžtu dabar iš Vainesų. Gerai priėmė. Pats Vainesas knygą skaitė. Ir man buvo liūdna dėl to.

Kaip paprastai užsisėdėjau per daug ilgai. O dabar gailiuos. Tiek to.

Kai prisimenu, kad mūsų namai visai sugriauti, darosi šalta.

Vakarykštis pasikalbėjimas telefonu, silpnas mamos balsas (ji tikriausiai bus atsikėlus iš lovos, kad galėtų kalbėti su mumis), *Trifskino* tikinimas, kad šeimininkai varomi lauk.

Paskutiniai 50 litų, kurie greit išsibaigs...

Jis (ne Šeras, bet j-i-s) turėjo šiandien parašyt. O pas juos juk katastrofa didesnio maštabo.

Jis ir Šėras. Jis – artimas ir mielas, man vienai tesuprantamas ir brangus. Šėras – studentas farmacininkas, mokąs kalbėti susirinkimuose, išdidus, mokąs į daug ką numoti ranka.

Šiandien tai nesvarbu.

Šiandien svarbu dirbti ir laimėti.

O kambarys šaltas.

Dabar norėčiau užsidaryt viena kambary ir klausytis muzikos. Didelis skausmas nepravirkdo manęs ir man reikia kažko šilto ir artimo, kas atrakintų mano sielą. Aš verkčiau tada, ir man būtų lengviau.

Skambina telefonas. Man? Iliuškai.

Iliuška skambino man. Tuoj ateis. Ir visa tai nesvarbu.

1940. XI. 1.

Mokė mus šiandien vaikščiot, kad galėtume dalyvauti parade.

Vakar gavau jo laišką ir verkiau. Mano mielas pavargęs kūdikis!

1940. XI. 12.

Tekstas neiššifruotas, nes parašytas jidiš kalba.

1940. XI. 14.

Nerašysiu nieko, kol galėsiu įrašyti nors vieną šviesų žodį apie savo dienas.

Vai, daug svečių šią naktį renkas
Į mano gedulo namus.
Laikau aš kūdikį ant rankų
O mano kūdikis – Mirtis.

Jie atnešė sidabro juoką
Ir daug lelijų, daug baltų.
O aš dėkoti jiems nemoku,
O aš šypsotis negaliu.

Aplink – lelijos baltos baltos
Ir šviesios šypsenos veiduos.
O mano rankos tokios šaltos
Ir juodas kaspinas plaukuos.

Kažkas sumindė mano meilę –
Balčiausią žiedą iš žiedų.
Ir tarp nualpusių lelijų
Aš ją matau, aš jai kalbu.

Vai, daug svečių šią naktį renkas,
Ir niekas meilės nematys.
Aš kūdikį laikau ant rankų
O mano kūdikis – Mirtis.

1940. XI. 16.

Jei laukt dienos, kada galėsiu įrašyti į savo dienoraštį ką nors šviesaus, reikėtų visai dienoraščio nerašyt.

Jau tas skausmas, nuo kurio aš maniaus mirsianti, praėjo. O dabar kitas liūdesys. Be jokio pragiedrėjimo, be jokios prošvaistės. Sunku

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

dirbti, bet aš dirbu. Mokaus. Namo linksmus laiškus rašau. Su visais esu linksma. 7 valandą eisiu į literatūros popietę. Rytoj eisiu šokt.

Ir visa tai tam, kad užsimirščiau. Nesitikėjau to. Maniau viskas įvyks gražesnėj formoj. O dabar. Jis pasielgė kaip niekšas, ir aš jį niekinu. Šimtą kartų niekinu. Jis, stiprus ir geras, pasielgė taip, kaip Riva, kuri savo smulkiame gyvenime negalėjo apsispręsti.

Ir kam ta kvaila komedija? Tvirtinimai, kad myli mane?

Myliu jį ir niekinu. Toks didingas ir stiprus, ir toks šlykštus!

Ką gi? Viskas baigta? Pirmadienį gausiu laišką – šaltą ir pusiau oficialų su keliais dirbtiniais švelniais sakiniais (dabar aš žinau, kad jie išgalvojami, spauste išspaudžiami). Tai išmalda man.

Ir aš, kvaila, turbūt atsakysiu. Leisiu širdžiai išsikalbėti. Viską atiduosiu už jo primestą laišką.

Štai, mano pirmoji meilė. Sutrypta ir suniekinta. Tiek to. Taip grūdinamas plienas.

Ir aš verkiu. Ak, Viešpatie, kaip aš verkiu.

1940. XI. 16.

Dabar truputį lengviau. Nupirkau bilietą į kiną. Einu viena.

Vakar vakare buvau.....(?) namuos. Užstačiau radiją. Klausiaus kažkokios išgverusios muzikos ir verkiau. Pasikūkčiodama, be perstojimo. Šiltos ir sūrios ašaros.

Šiandie dainuoju „Ja liubov svaju patierial...".

Dabar, šituo momentu man lengviau. Lyg ir atsidūstu po troškaus klaikumo. Literatūrinė popietė. Smagiai praėjusios 2 valandos. Aš skaičiau ir buvau šiltai sutikta. Iš auditorijos išbėgau nieko nelaukdama. Nenorėjau prie ko nors prieiti ir nelaukiau, kad kas nors prieitų prie manęs. Visiškai užsidariau savy. Niekam, niekam netikiu. Jei jis man galėjo meluoti...

Liza išvažiavo į Lentvarį. Iliuška jai labai šaltas. Jei būtų kur, važiuočiau ir aš... Jei rasčiau kur nors paguodą.

Gal man taip atrodo. Bet pastebiu, kad daug vyrų žiūri į mane, bet tiesiai man į akis. Gal mano akys mane išduoda? Mano skausmą ir neramumą? Kaltinčiau save, jei visų šitų praeivių žvilgsniuose nebūtų kažkokio nustebimo, stebėjimo ir švelnumo.

Vis dėlto gaila, kad esu negraži. Mano baltas nuliūdęs veidas. Seniai nesijuokiau nuoširdžiai.

Bijau, labai bijau savęs. O vis dėlto manau – išliksiu tvirta. Jei bus taip ir toliau, aš būsiu galbūt per daug užsidariusi.

Keista. Jau esu patyrusi karštų aistros valandėlių, o vis dėlto kartais juntu savy tą patį 17-metį drovumą.

Ak, man ir vėl baisu. Man labai baisu.

Ir dėl visko kaltas jis, suardęs mano ramų sapną. Bet argi sapnuoti geriau? Skambina. Kiekvieną sykį ta pati kvaila mintis: „Gal jis?" Ne. Jis neatvažiuoja. Vakar vakare jis ėjo su Chaja į Versalį, o koridoriuj ją bučiavo. Pagaliau, ar man ne tas pats, ką jis bučiuoja? Aš jau nebe jo. Bet kaip susigyventi su ta mintimi?

Eisiu į kiną.

Man tas pats kur ir kada.

Ir ko aš pribėgau prie tavęs, mano dienorašti? Kokia nauja sielvarto banga privertė mane atrakinti tavo puslapius?

Man trošku ir liūdna. Iliuška išėjęs į klubo atidarymą. Kodėl aš nenorėjau ten eit? Maniau, kine sėdėsiu viena ir būsiu valandėlei laisva... Nuo ko? Nuo to nuolatinio skausmo ir ilgesio. Bet mano sielvartas manęs nepalieka. Kada gi aš atprasiu nuo savo vienintelio. Viešpatie – vienintelis ir jo netekti? Kiekvienam jo skausmas.

Ko aš dabar rašau. Aš dabar verkti tegaliu – ne rašyti. Verkti? Nieko nėr – ir ašarų man negėda. Mano sutrypta, mano suniekinta pirmoji meilė. Kur eiti su ja? Ir kur nuraminti suskaudusią širdį?

Jūs, nešvariais nagais įlindę į mano dienoraštį, nesijuokit! Iš visko galima juoktis, viskuo galima žaisti, bet nesijuokit iš širdies ir nežaiskit ja.

O jis žaidė...

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

1940. XI. 18.

Šilta ir drėgna lauke. Aš žinau, kai einu gatve, mano nosis raudona, o akys prigesusios ir pusiau primerktos.

Liuncią mačiau. Tokią tylią ir liūdną. Vakar mačiau jos tėvą su kažkokia jaunute moterim. Ko jis nori iš jos?

Liuncia apsirengusi šviesiai žaliu paltu. Tokia šviesi ir gležna. Ir mūsų šypsenos vienodos – liūdnos. Kalbamės ir jaučiame – kažkas atsistojo tarp mūsų. Visai ne ta pati Liuncia. Visai ne ta, kuri vasarą žėrinčioj saulėj traukia lengvu žingsniu į pakalnę prie upės ir dainuoja: „Nuka, solnce...".

Ak – Nuka, solnce... Vėjas neša lengvą vasarinę suknelę, nuo saulės užsimerkti turi...

Šita vasara buvo nekokia, kaip visos. Daugybė tradicijų suardyta. Ir aš visą laiką gyvenau kažkokiais liūdnais nujautimais.

O vis dėlto aš turėjau savo gyvenime šviesių dienų, kaitrių ir saulėtų, gėlėtų ir plačių.

Aš galiu užmerkti akis ir prieš akis stojasi mielas ir šiltas vaizdas – šviesus prisiminimas.

Nejau visa tai praėjo nesugrįžtamai?

Vakar diktavau Vainesaitei savo paskutinį eilėraštį. „Tai jūsų", šoktelėjo ji, kai paskaičiau paskutinę eilutę apie mirtį. „Ne, tai Salomėjos Nėries", atsakiau aš. Vainesaitė pridūrė: „Toks liūdnas. Tinka mūsų šios dienos nuotaikai".

Tinka...

Aš tikiuos, kad kada nors mano sielvartas praeis. Prie visko priprantama. Priprasiu prie minties, kad jis nebe mano.

Aš per daug abejinga viskam. Vakarais niekur nenoriu eit. Sunkiai suvaldau save, kad galėčiau sėsti prie užrašų.

Einu gatve. Pilki, beveik apiplyšę praeiviai. Vežikas snaudžia ir nesulaukia keleivių. Prie Strašūno gatvės kampo *žvaira* mergina pardavinėja jerisus. O gatvės berniukai, maži ir sušalę, skardžiais balsais šaukia: „Jerėsi smetankowy – po penc..." Einu gatve, ir man tas pats, ar mano plaukai išlindę iš po kepurės, ar ne, ar mano nosis raudona, ar ne...

Universitete sutinku Rivą. Kalba su manim lietuviškai. Atrodo patenkinta. Ir Liza patenkinta, ir visi.

Atrodo, viskas liūdnas sapnas. Aš turiu atbusti.

Aš turiu...

Liza buvo pas mane visą vakarą. Nemalonus kartokas įspūdis. Kartoka, nes per daug sacharino. Žmogaus pasiilgau, žmogaus.

Ak, aš buvau vieną sutikus. Bet jis mane atstūmė.

Ne, tai ne žmogus buvo. Maži jausmai ir apgaudinėjimas sudarkė jo išdidžiai skambantį vardą.

Per daug jame žmogiškumo ir per mažai žmoniškumo.

Didelė stipri asmenybė, nuskendusi šlykščioj egoizmo valkoj.

O man laikas pajusti pasaulį tokį, koks jis yra. Pasaulis be jo...

Ak, Matja, Matja, mylinti Matja, kokia tu juokinga ir maža.

1940. XI. 19.

Prie mano nuotaikos prisidėjo dar ir šeimininkė. Duktė įbėga: „Mama jus šaukia". Kiek jūs norit už pamoką. Daugiau nenorit?" ironiškai klausia užgirdusi pasakytą kainą. „Aš jums galiu duoti pigesnę mokytoją", sakau jai. „Labai ačiū, patys susirasim". Mėlynai balta nosis, riebiai ir netvarkingai nuteptos lūpos, muša vyrą. Įdomi moteris!..

Laišką gavom iš namų. Gėda prisipažinti, aš labiau laukiau laiško iš jo...

Buvau Švietimo komisariate dėl Dobrino atestato. Nusiunčiau Dobrinui atviruką. Tas pats adresas. Dabar esu pavargus. Šiandien daug vaikščiojau. Nuotaika banguota. Dabar, pavyzdžiui, bloga. Ne naujiena.

Tonka vedė. Jei tai ne anekdotas, jis, atrodo, vedė dėl pablogėjusios namų padėties.

1940. 11. 20.

Ne, dar niekad mano kančia nebuvo tokia didelė, kaip dabar. Aš verkiu, bet žinau, kad nuo ašarų nepalengvės. Mirti aš nenoriu. Bet tiek kankintis, šitiek kankintis – tai neįmanoma.

Noriu sirgti iki sąmonės netekimo, kad užmirščiau viską.

Ak, truputį lengviau.

Kodėl aš neapsergu. Žmonės juk iš skausmo suserga.

Aš noriu gyventi. Bet jau niekad savo gyvenime nemylėsiu. Kai tiktai truputį atgausiu jėgas, pradėsiu dirbti.

Štai – kada visą pasaulį sutelki į vieną žmogų...

Aš labai kenčiu. Nejaugi mano kančia nepraeis?

1940. XI. 22.

Tik ką išlydėjau Lencnerytę. Ji yra iš tų žmonių, kuriems aš kažkodėl patinku. Per daug drąsiai sprendžiu apie žmogų iš pirmųjų įspūdžių, bet man ji patinka. Gera ir rami. Jo laiškas. Trečiadienį grįžau iš universiteto – laiško nėr. Turėjau atsiremti, kad neparvirsčiau. Paskui kažką parašiau, prašiau atvažiuoti. Grįžtu iš pašto – šeimininkas paduoda laišką. Neatsakiau į šitą. Manau, rytoj jis atvažiuos. Jis, kuris rašo, tad jei aš reikalausiu iš jo to, ko jis neturi, mes liksime gerais draugais – iš tolo... Daugiau negu pusė laiško apie Dobriną. Ką gi, įdomu...

Vakar Vainesaitė mane vėl pakvietė pas save. Nenorėjau eit, bet ta taip prašė – nuėjau. Vainesas – siauros lūpos ir ironija lūpų kampučiuos. Vakar aš jos nemačiau. „Aš darau viską, kad neparodyčiau jausmų ir švelnumo. Nemanykit, kad jų

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

manyje nėra. Bet aš geriau žmogų išjuoksiu, kad užslėpti jam rodomą simpatiją. Aš geriau...“

Kažkas nauja. Siauros lūpos. Griežta tiesi linija, nukrypusi mažu vingiu į ironiją ir slepiamus jausmus. Kažkas nauja.

O paskui kitas žmogus. Viskas stipru ir spalvinga. Lūpos sodrios ir raudonos. Kai jis eina, įsižiūrėjęs į tolį, jis daug ką mindo.

Ir mane sumindė...

Bet šiandien man daug lengviau. Kas bus ryt šiuo laiku?

Atvažiuos? „Mano geras draugas iš tolo...“

1940. XI. 25.

Atvažiavo ir vėl išvažiavo.

„Ar tu nori skirtis su manim?“ – klausiu aš jo. „Ne“.

O abu žinom, kad tai būtina. Trumpas pasimatymas mane pagramzdino į neramų sapną, užžiebė trumpam viltį. Šiandie aš jau atbudusi ir man liūdna, kad viskas praeina. Liza klausia: „Smagu buvo?“ Smagu. Ar gali būti kas nors gražesnio, kas nors turiningesnio, kaip valandos praleistos drauge?

Nejaugi aš niekad nebūsiu laiminga.

Jis sako – myli mane. Tikėti?

1940. XI. 29.

Grįžau iš Lizos. Jos mama atvažiavusi. Ji moka kepti, yra linksma ir lengva. Vyrui be ypatingų pretenzijų. Ji puiki žmona.

Vakar surašinėjau raudonarmiečių šeimas rinkimams. Visą dieną mane persekiojo jų kvapas ar dažnai sutiktas dvokimas. Negražios krūtininges moterys, kūdikiai, bobutės, kurios, paklaustos tautybės, atsako esančios pravoslavės... Bet kai aš įeidavau į kambarį, kur buvo šviesu ir šilta, man kildavo noras turėti tokį pat šviesų ir šiltą (aiškų, švarų) kambarį, sveiką kūdikį ir mylimą vyrą.

Taip – jei aš turėčiau kūdikį, aš nurimčiau. Ne dėl to, kad būtų numalšintas karštas kraujas, bet dėl to, kad aš turėčiau kam atiduoti visą savo ugnį, savo meilę, savo gyvybę. Sveikas ir gražus kūdikis juodom akim ar mėlynom, kaip j-o... Sveikas ir gražus kūdikis. Tuo man būtų atlyginta už mano sunkias ir slegiančias dienas; už mano ilgesio dienas ir neramias naktis.

Ir aš abejoju. Aš abejoju. Ar aš turiu teisę ištekėti nebūdama tokia kaip Lizos mama. Ne.

Aš esu vienui viena šaltam kambary vaiskiai mėlynom sienom. Aš esu vienui viena ir svajoju apie šiltą ir šviesų kambarį, sveiką kūdikį ir mylimą vyrą.

1940. XII. 2.

Jau gruodis. Sninga. Aš truputį sirginėju. Guliu lovoj. Iliuška man paduoda valgyt. Šeštadienį Lizos mama mums fundijo... pietus. Su kompotu ir visais kitais skaniais priedais. Po pietų grįžau dar labiau persišaldžiusi. Guliau į lovą arba, teisingiau sakant, ant kietos kušetės. 5 valanda. Tą valandą gali atvažiuoti j-i-s. Ir aš laukiu j-o. Skaudėjo galvą ir gerklę. Gulėjau patamsy. Rodos, verkiau. Kažką sapnavau. Kambary visai sutemo. Per miegą jutau kambario šaltį ir galvos skausmą. Paskui kažkas įėjo į kambarį, uždegė šviesą. Pusiau atmerktomis akimis pažiūrėjau, kažkoks keistas nujautimas privertė daugiau atsimerkti. Aš šūktelėjau iš nustebimo ir džiaugsmo – j-i-s!...

Šiandien aš jau galiu rašyti taip, kaip kiekvieną sykį: „Jis buvo ir vėl išvažiavo“.

Gerai. Puiku. Jis turbūt myli mane, kad atvažiavo. Turbūt pasiilgsta.

Bet... Visą laiką mums neteko pasikalbėti taip, kaip aš mėgstu. Jis nekalbėjo man, nedavė man savo svarių ir neramių minčių. Kai mes likdavom vieni, jis apiberdavo mane bučiniais, glausdavo mane arba išdykėliškai apkamšydavo antklodę.

Jis turbūt truputį myli mane. Turbūt – truputį...

Šiandien aš rami.

Galbūt tai prasidėjo šviesios dienos?

1940. XII. 3.

Šeimininkė man pasakojo apie savo pasisekimus. Meluoja truputį kaip visos senesnės moterys, kurios, prisimindamos jaunystę, meluoja tiek, kad pradeda pačios savo melu tikėti.

Itos tėvelis serga. Aš žinau, kad tai baisu: tėvelis serga, mama serga. Aš tai žinau...

Prieš kelias savaites buvau sutikusi Sukienikaitę, Tamaros draugę. Aš ją užjaučiau – pavargusią ir nedavalgiusią. Stipendija jai buvo paskirta grupėje C. Papasakojau tai Iliuškai, priprašiau nepamiršti.

Šiandien ji mane sutiko, šiltai spaudė ranką: „Dėkui“. Nesupratau, už ką ji dėkoja. Paskui prisiminiau stipendiją. „Tu stipendiją gavai?“ „Taip. 100 litų...“

Iš kur ji sužinojo, kad aš dėl to rūpinaus?

Ir aš nežinojau – kuo aš daugiau džiaugiaus. Ar tuo, kad ji gavo stipendiją, ar tuo, kad mano ambicija buvo maloniai pakutenta ir aš jutau padariusi „kilnų“ darbą.

Vakar eilėraštį parašiau. Geras eilėraštis.

Vakar Iliuška išvažiavo namo ir į Kauną. Man nuobodu vienai. Buvau pas Lizą, pas siuvėją, pas Itą. Vainesaitė buvo atėjusi ir atnešė saldainių.

Aš pastebiu – visi šitie įvykiai, kuriuos aš atžymėjau šią dieną, jie ne tik palaidai surašyti, bet ir palaidi savo esme. Tai mano išorinio gyvenimo nuotrupos, kurios ir atrodo lyg skeveldros, nes jų nejungia vidaus

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

nuotaika. O mano gyvenimo, mano dienų siela – tai jis. Jis, apie kurį galvoju ir pasakoju. Girdi, Tamara. Aš guliu. Galvą skauda, gerklę skauda. Tik staiga į kambarį įeina – „Tavo sužadėtinis?..“ „Taip, Tamara...“

Ką, mano pirmoji meile? Ar ilgam tu čia atėjai krykštauti ir džiugiai plepėti dėl mylimo žmogaus atvažiavimo?

Juokinga.

1940. XII. 4.

Na, ir bėga dienos! Aš prisimenu, kaip seniau laukdavau Kalėdų. Tai puikiausios atostogos. Ir keletas savaičių prieš jas aš kiekvieną rytą atbusdavau su šiltu laukimo jausmu ir svajodavau apie baltus saulėtus rytus, drungnus melsvus pavakarius su traukinio žiburiais, šiltus ir šviesius kambarius, svečius ir naujus kalendorius.

O vis dėlto, o vis dėlto, aš tai turiu pripažinti – pasibaigė vienas mano gyvenimo etapas. Kada aš galvoju apie savo praeitį, aš nueinu į namus, užmirštu viską, kas ten buvo netobula ir gal net bloga. Aš visą savo praeitį suspiečiu į Panemunėlio vasaras ir pavasarius.

Kai aš prisimenu pavasarį, aš matau paupį; vasara man vaidenasi kieme prie išnešto iš bobutės kambario stalo, o žiema – kambary. Pavakarys, šilta, arbata verda, greitasis traukinys praūžia šviesiais žiburiais, o mama ateina iš gatvės su nupirkta duona.

Dabar viskas nauja. Ir aš pati kita. Aš pamilau ir negailestingai susidūriau su gyvenimu. Surišau savo dienas su nauju žmogumi ir svajoju apie naujus dalykus.

Šiandie mano draugas man vaidenasi blyškus ir mažas. Nežinau, kodėl. Gal dėl to, kad Tamara man pasakojo apie Kurliančik (visai ne sąryšy su manim. Kalbą užvedė Tamara pati). Na, ir tikrai? Ką jis rado joje tokio, kad bėga nuo manęs? Vaikėziškas naujenybių pamėgimas. Be to, jis sakėsi skaitęs knygą (dabar aš ją skaitau), kurią jis man dovanojo – nesupjaustytą. Juk aš jį pažįstu ir žinau jo kultūros lygį ir jam nereikėjo manęs apgaudinėti tokioj kvailoj smulkmenoj. Sakoma, kai žmogus įsimyli, jis nemato mylimojo ydų.

Bet aš nesu įsimylėjusi. Aš jį myliu. Paprastai, šiltai ir patvariai.

Ir vėl aš kalbu apie meilę...

Šiandie pietus valgiau privatiškoj valgykloj. Žiūrėdama į provincialės institutnikes, galvojau apie jų pastangas atrodyti miesčioniškai. Tai spraudžiasi iš visų jų manierų, kurios atrodo lyg stora dama įkišta į korsetą. Kad ir labai suveržta, vis tiek dama stora ir grubi, o pro nekorsetuotą vietą išlenda ištisi riebalų sluoksniai.

Aš žinau nedaug tokių žmonių, kurie, nepaprastai bijodami pasirodyti esą provincialai, ant savęs užkrauna visą nereikalingą miesto ydų balastą, kad tik atrodyt miestietiškai.

Ita – gera ir gili mergaitė. Turi tai, ką aš vadinu įgimta inteligencija.

Jau vėlu. Ita išėjo. Įėjo daktaras. Skundėsi. Ministerijose sėdi tokie žmonės, tokie jauni, tokia... O jis – 550 rublių. Pažinčių nėr – ką padarysi...

Buvo juokinga ir pikta klausytis šito žmogaus, kuris, pats paskendęs smulkmenose ir kvailose kombinacijose, kalba apie kitų pilkumą. Net terminą vartoja „szary“. Ko gero, dar pradės skųstis gyvenimo nykumu ir pasijus išrinktuoju, kurio aplinka neįvertino. Bent taip atrodė jo veidas – minkšti, nieko nesaką bruožai, beveik kvaila išraiška, kaip Nerono: „Smotrite, liudi, kakoj velikij talant pagibajet...“

Į lovą einu. Ne ant kušetės, bet į lovą, nes Iliuškos nėr.

Penktadienį pirksiu batus ir taisysiu plaukus. Įdomu, kaip atrodysiu. Manau, nekaip. Jei savo plaukus galėčiau sutvarkyti, kad jie atrodytų tvarkingai, niekad jų nesukčiau. Mano charakteriui išlaikyti tinka tiktai juodi lygūs plaukai. Tiek to. Bandyti galima.

1940. XII. 5.

Šiandie konstitucijos šventė. Į universitetą neinu.

Lauke ir kambary šąla. Iš visų kaminų rūksta dūmai.

Pas šeimininkus šalta ir nejauku. Pagedęs radijas neaiškiai perduoda Maskvą.

1940. XII. 6.

Grįžau iš kirpyklos susuktais plaukais (atrodau bjauriai). Gavau laišką. Skaičiau jį su kažkokia ironija, kaip tai aš darau kalbėdama apie į-į su Liza. Ne. Aš neteisi. Paskaičiusi laišką, tai supratau. Jis gyvena nepakenčiamoj aplinkoj. Jam sunku ir slogu. Jis ieško draugo, o aš jį mylėti tegaliu.

O, kad jis rytoj atvažiuotų!

1940. XII. 8.

Vakar grįžau iš universiteto ir radau jį. Nieko nejutau, lyg taip pat kaip dabar. Buvom Pikadily, kur klausėmės nervingai spiegiančios ar išgverusiai lyriškos muzikos. Paskui nuėjom į Taurą šokt. Vakare (apie 4 val. ryto) jis buvo užėjęs pas mane. Jis buvo karštas, ir vienu metu aš buvau išsigandusi jo.

Šiandie šviesi diena. Lauke. O manyje? Laukiu dabar jo, pasimokiusi su Ita.

Kiekvienu momentu jis gali ateiti. Kol jis paskambins, aš turiu suspėti paslėpti dienoraštį.

Puiki šiandien diena. Lauke saulėta, šilta ir balta.

Yra gerų raminančių žmonių kaip Ita.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Yra šlykščių pagedusių žmogpalaikių kaip daktaras.

Yra žmogus – jis. Ir aš nežinau, koks jis.

1940. XII. 11.

Buvau vakar operoj. Šalia sėdėjo pažįstamas studentas. Donka Segalis rodė ypatingą atidumą man (osobienoje vnimanije) ir stengėsi būti įdomus. Opera ypatingo įspūdžio nepaliko. Aksenija vietomis buvo gera, net puiki. Kipras Petrauskas pirmose scenose vaikščiojo atsegtais marškiniais, ir man norėjosi juos užsegti. Jo veidas iš tolo atrodė lyg piešte nupieštas. „Usy, usy, boroda, nos i guby, dva glaza..."

Aš buvau apsirengusi raudona suknele ir naujais batais. Prieš einant Ita plaukus susuko. Atrodžiau neblogai. Taip bent buvau įsitikinusi.

Grįžtu iš operos. Iliuška skambino, kad atvažiuoja. Ir iš tiesų atvažiavo. Pasakojo apie namus. Galbūt tyčiom viską piešė tokiom šviesiom spalvom. Namie šviesu ir šilta. Papa – valdininkas. Mama sveika. Ak, juk buvo dienų, kada didžiausia mano svajonė buvo matyti juos laimingus! Gulėjau ant kušetės, valgiau atvežtus pyragaičius ir klausiaus Iliuškos pasakojimų.

1941. I. 31.

Kaip greit prabėgo atostogos. Naujų metų naktis buvo nerami ir svari išgyventais jausmais. Paskui Kaunas.

Aš stebiuosi ir kaltinu save už nutolimą nuo namų. Bet aš ne tik nuo namų nutolau. Atsitraukiau nuo viso to, kas riša mane su vaikyste. Kada aš staiga pamatau save – tokią tylią ir susimąsčiusią, slepiančią savo liūdesį, ir ypatingai negražią, man darosi gaila savęs, ir aš nepažįstu savęs.

Galbūt čia kiek kalta materialinė padėtis. Aš dažnai nepavalgau. Per didelius šalčius bėgu savo rudeniniam palte ir drebu. O paskui skauda dantys, ausys ir galva. Beveik neturiu kuo apsirengti. Ir tokie sunkūs kaltinimai sau. O paskui ir vėl už viską atleidžiu.

Nežinau, kas pasidarė iš manęs. Reaguoju į viską tik verksmu.

Kad nors būtų truputį šilčiau. Kad nors rankos nešaltų.

Viskas praeis. Viskas turi praeiti. Aš pagysiu ir atgausiu pusiausvyrą. Aš dirbsiu.

O Liza tokia patenkinta ir rami. Tik Ita nusiminusi ir nenatūraliais žodžiais pasakoja man apie savo širdies skausmą. Gera širdis.

1940. I. 31.

Vakar pati ploviau grindis, duris ir langą. .....(?) kambarys švarus ir sutvarkytas. Ant staliuko išplauta staltiesėlė, naujoj cukrinėj ir sviestinėj cukrus ir iš namų prisiųstas sviestas (sviesto seniai nevalgiau).

Ir, aišku, laukiau. Kada gi aš nelaukiu? Kada aš nekankinuos? Kada gi aš neverkiu? Jau antri metai, kaip praradau ramybę, juoką ir džiaugsmą. Jau antri metai, kaip aš laukiu – laukiu, sulaikiusi kvėpavimą, žingsnių laiptuose.

Pagaliau, kodėl aš namo nevažiavau? Kodėl dabar atskubėjau iš Itos? Kodėl skambinu į stotį, ar jau atėjo traukinys? Amžinas laukimas ir amžina kančia.

Mano trumpam gyvenime, mano greit pralekiančioj jaunystėj tiek daug skausmo.

Ne. Yra karas. Yra mirtis. Ir kas mano ilgesys ir skausmas prieš juos?

Bet aš pasiilgau tikro džiaugsmo.

Aš jo prašiau, aš jo maldavau nepalikti manęs vienos. Nežinau, ar mano gyvenime buvo nuoširdesnis prašymas. Aš visa drebėjau. Aš vos pastovėjau. „Matinka, aš tave myliu. Aš tave labai myliu". Taip, jis

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

mane myli. Bet man neužtenka jo valandėlinės meilės už mano didelę ir neišsemiamą meilę.

Kokia kvaila ir amžinai besikartojanti meilės istorija! Jis mylėjo ir pamiršo. O ji – ji mirė. Šiaip ar taip, ji turi mirti gyvenimui ar sau. Ir aš mirštu.

Kartoju šiuos žodžius. Aš – mažas, supuvęs, miręs žmogus. Maža šlykštybė. O, kaip aš nekenčiu savęs! Nekenčiu.

Ir vis dar tikiuos ir laukiu. Vienintelis mano troškimas dabar – užmigti, kad praeitų kankinančios laukimo valandos.

Rytoj visą dieną mokysiuos. Joldmanienė atėjo. Aš dabar sėdžiu valgomajam.

Ar tai ne vis tiek?

1941. II. 2.

Buvau pas Galią ir Fimą. Visą laiką šypsojaus nenatūraliai, nes nuoširdžiai juoktis ar šypsotis buvo neįmanoma. Aš žinau, atrodžiau kvailai. Ita buvo ypatingai linksma, natūraliai gyva ir smagi.

Kažkas skaudžiai įžeidė mane, kai Galia ir Fima, kurių tikrieji vardai yra Gita ir Chaim, pradėjo juoktis iš žydų kalbos. Viešpatie! Koks dvasios smukimas, koks lėkštumas! Ir su kokiu užsidegimu mes paskui dainavom žydiškas dainas!

Aš šiandien esu kvaila ir liūdna. O akys dega, lyg turėčiau karščio. Man gėda visko. Savo kvailos sielikės, visiškai paskendusios viename jausme, savo tuščių neprirašytų sąsiuvinių, savo nykių dienų ir liūdnų degančių akių.

Jei tai aš būčiau kita, kiek žodžių atrasčiau „tai kitai" guosti ir barti už vaikiškumą.

Iš kur tiek frazių? Mane vis persekioja išgirsti žodžiai, kad žmogus niekad neparodo savo tikrojo veido žmonėms, su kuriais jis skaitosi. Rodosi, senas dalykas. O kai galvoju apie tai, mane apima nesmagus jausmas. Aš skaitaus su j-u-o. Nejaugi aš nesu visad tokia, kokia būnu jo akivaizdoj?

Skambino iš namų. Jei jie žinotų, kiek aš kenčiu –

1941. II. 3.

Ši diena praėjo ir nuskendo kaip sunkus akmuo vandeny. Man nebuvo ypatingai liūdna, nei ypatingai linksma.

Visą vakarą sėdėjau pas šeimininkus ir tik dabar pajutau nemalonų jausmą dėl niekais nuėjusio vakaro.

Keista. Kokia aš kvaila ir kokios kvailos mano kalbos. Žinau tai, o mano anglimi valyti dantys vis šiepiasi kvailai šypsenai.

Kažkaip keistai pradėjau justi gyvenimą. Aš jį juntu. Kai einu gatve blogai apsirengusi, kai džiaugiuos sutaupiusi du rubliu, kai galvoju apie būtiną ir negalimą atsiskyrimą, kai mokaus kalbotyrą, kai myliu, kai myliu visomis savo mintimis, visais savo jausmais – aš juntu gyvenimą.

O Tu, mano drauge, palikai mane vieną. Aš einu viena į gyvenimą, kuris neparduoda džiaugsmo už sutaupytus du rublius.

Viskas taip toli. Panemunėlis, mama, Liuncia, kuri gyvena Vilniuj, vasara.

O gyvenimas taip arti. Pylimo ir Stepono gatvėj, mano šaltam kambary, mano tuščioj didelėj kaip bažnyčios vidus sieloj.

O tu palikai mane vieną –

1941. II. 11.

Šiandien sužinojau dėl stipendijų, kurias išmokės rytoj. Truputį atsikvėpsim.

Išėjo ką tik Liza. Kaip ją Iliuška įžeidinėja. O ji nieko. Vis dėlto netikiu, kad jai taip niekas nerūpėtų.

Nadzia buvo atvažiavusi. Pasakojo man apie savo nelaimingą meilę ir linkėjo man to nejusti. Nes, nes... yra kažkoks panašumas. Taip kalba ji. Aš tai ir pati žinau. Nadzia gerai apsirengusi ir graži. Man ji maloni. O Liza maža ir sunki.

Penktadienį pro duris įėjo truputį susilenkdamas Itos brolis. Valgėm kartu pietus. Studentiškai. Aš prašoksiu detales ir pasakysiu, kad jam patikau. Kaip paprastai vis primindavau jam, kad yra toks vienas, toks Šėras...

Ir aš nežinau, kodėl šiandien man nerūpi tai, kad negaunu laiško, kad jis neatvažiuoja, kad jis susitinka su Chaja. Tai yra laikina. Bet vis dėlto galiu konstatuoti, kad aš galiu susidomauti ir kitu žmogum. O kodėl aš kaltinau jį dėl to?

Mano sieloj dabar tuščia. Tokia keista melancholija buvo apėmusi mane. Lyg tai žiūrėčiau į saulėlydį. Įėjau į savo kambarį ir pati sau pasakiau: „Baigta".

Mane kartais apima saldaus keršto noras. Atkeršyti už savo kančią. Pagaliau, aš nieko nežinau. Tik stipriai suabejojau dėl savo jausmo pastovumo, kuriuo aš tiek tikėjau.

Baigta –

1941. II. 12.

Taip pamažu, pamažu krinta iš dangaus snaigės (noras rašyt „žvaigždės"). Ita vėlinasi ir neateina mokytis. Kambarį aš jau sutvarkiau. Kitą antradienį manau laikyt egzaminą.

Ir daugiau nieko. Galbūt važiuosiu namo. Kaune nesustosiu.

1941. II. 28.

Po dviejų savaičių. Egzaminą išlaikiau 3, kurio nepriėmiau. Buvau namie. Kaune sustojau.

O dabar esu pasiryžus dirbti, kad nutildyt sąžinę.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

„Strazdas“ už Atlanto

NERINGA DANIENĖ
Rokiškio kultūros centro režisieriaus padėjėja

Balandžio viduryje, kai Lietuvoje tik pradėjo pavasarėti, Rokiškio liaudies teatro aktoriai, per dvi paras perskridę visą Europą, Ramųjį vandenyną bei Pietų Ameriką, atsidūrė egzotiškoje šalyje Peru. Balandžio 17–28 d. trupė dalyvavo tarptautiniame teatrų festivalyje „3 festival ucsur de teatro internacional“ Peru sostinėje Limoje, kur atstovavo Lietuvai ir parodė spektaklį „Strazdas“ pagal S. Gedos poemą.

Gyvenome viešbutyje sostinės centre. Visas dešimt dienų mūsų gyvenimo ritmą nuo Lietuvos skyrė aštuonios laiko juostos. Pirmoji diena prabėgo ekskursijoje į senovės inkų miestą Pačekamą ir apžiūrinėjant Limą. Lima – didžiulis miestas, pagal gyvenotojų skaičių kaip trys Lietuvos. Aplankėme Katedrą, pagrindinę miesto aikštę, apsuptą prezidento ir miesto valdžios rūmų. Skubėjome išvysti ir Ramiojo vandenyno pakrantę, kuria teko šiek tiek nusivilti. Vietoj mums įprasto smulkaus smėliuko po kojomis pajutome akmenuotą, kriauklių skeveldromis nusėtą dugną. Nustebino ir nešvarus, dumblėtas vanduo, nuo kurio nemaloniai dvelkė krabais. Tik kitą dieną mus globojusios organizatorės nuvežė į švaresnę pakrantę. Aplinkui – graži egzotiška augmenija, palmės, kalnai, nuostabios panoramos ir... akis badantis skurdas, bedarbystė, elgetavimas. Teigiama, kad iki 80 proc. Limos gyventojų yra neraštingi. Miestas pasidalijęs į zonas pagal gyventojų socialinius sluoksnius – turtingųjų kvartalai, vidutiniųjų ir skurdžiųjų, į kuriuos nosies geriau nekišti. Ten pavojinga, žmonės gyvena pašiūrėse be elektros, vanduo jiems atvežamas cisternose. Mūsų trijų žvaigždučių viešbutis buvo „vidutiniajame“ rajone, netoli prezidentūros, labai saugomas, tad gyvenimo sąlygos buvo puikios.

Rokiškio liaudies teatro aktoriai Peru prezidentūros aikštėje.
Nuotr. iš teatro archyvo

Pirmas neišdildomas įspūdis buvo tas, kad gatvėse nesijautėme saugūs. Nepasitikėjimą kėlė žmonių žvilgsniai, nuolat besisukiojantys, maldaujantys sušelpti benamiai, todėl akylai saugojome savo krepšius ir pinigines. Limos gyventojų vairavimo stilių sunkiai supratome. Ten neegzistuoja jokios taisyklės, eismo juostų – kaip nebuvę, grūstys, atstumai tarp mašinų „milimetriniai“. Nuolatiniai automobilių signalai kėlė siaubą, su triukšmu kažkiek apsipratome tik po kelių dienų. Retas automobilis neapdaužytas, žinoma, išskyrus naujus, kurie važinėja prabangiuose rajonuose. Vieną kartą ir mes patekom į nedidelę avariją, kai autobusas atsitrenkė į priešais važiavusį automobilį. Teko sėstis į taksi ir tęsti kelionę. Taksi paslaugų rinka Limoje tiesiog perpildyta dėl didžiulės bedarbystės. Pinigus keisdavomės tiesiog gatvėse, pas žmones pilnomis kišenėmis eurų ir dolerių. Jie nebijo būti apiplėšti, nes priklauso vietinei mafijai arba yra jos saugomi. Miestiečiai, kurie nesusiję su prekyba ir komercija, mums pasirodė malonūs, paslaugūs ir sąžiningi.

Kainos Limoje nedidelės. Maistas skanus. Pigiausi ir skaniausi – vaisiai, kurių skonis visiškai ne toks kaip perkamų savo prekybos centruose. Ragavome ir tokių vaisių, kurių net pavadinimų nežinojome. Ypač skanūs ir žuvies patiekalai, o vietinių paruošti ryžiai skiriasi nuo mūsiškių kaip diena nuo nakties. Paskutinę

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Senovės inkų miesto Pačekama papėdėje.
Nuotr. iš teatro archyvo

viešnagės Limoje dieną įsigeidėme paragauti nacionalinio jūros gėrybių patiekalo. Kavinėje mums patiekė šaltą, beprotiškai aštrią, žalią, tik pamarinuotą žuvį su virto kukurūzo gabalėliu. Vietiniams tai delikatesas, bet mums – visiškai nepriimtinas maistas...

Važiuodami į Peru, internete perskaitėme, kad reikia turėti antrą lagaminą suvenyrams bei lauktuvėms, ir patys tuo įsitikinome.

Teatro režisierius Jonas Buziliauskas apžiūri senovės inkų miesto Pačekama griuvėsius.
Neringos Danienės nuotr.

Galva svaigo nuo neapsakomo grožio rankdarbių, kurių pasiūla ten didžiulė. Kuo ilgiau ieškai dovanų artimiesiems, tuo randi gražesnių, originalesnių smulkmenėlių iš lamos bei alpakos kailiukų, odos, medžio, uogų, kaulo, akmens. Jau pirmomis dienomis mūsų merginos papuošalais apsipylė nuo galvos iki kojų – susilaikyti buvo neįmanoma. Gražu ir taip pigu!

Per septynias festivalio dienas trupės iš viso pasaulio – Venesuelos, Brazilijos, Kolumbijos, Čilės, Peru – parodė 22 spektaklius. Europai atstovavo tik trys teatrai – Ispanijos, Italijos ir Lietuvos. Festivalyje dalyvavo teatro kritikai ir teatro pedagogai iš Peru, Ispanijos, Kosta Rikos bei Jungtinių Amerikos Valstijų – Majamio ir Minesotos universitetų. Įdomu tai, kad kiekvienas spektaklis vykdavo vis kitoje salėje. Atsižvelgdami į spektaklio režisūrą, dekoracijas, organizatoriai parinko skirtingas, konkrečiam vaidinimui tinkamas erdves.

Mūsų spektaklį stebėjo nedidelė, bet pilnutėlė salė žiūrovų. Nors aktoriai jautė įtampą ir didžiulę atsakomybę, spektaklis tiesiog sublizgėjo, įgijo naują dvasią, naujas spalvas ir dar didesnę prasmę. Žiūrovai įdėmiai, visiškoje tyloje stebėjo veiksmą scenoje. Džiugiausia, kad visiems, žiūrėjusiems „Strazdą", palikome teigiamą įspūdį, žiūrovai negailėjo aplodismentų ir šiltų žodžių. Daug ovacijų sulaukė teatro aktorės solistės Astos Vajegienės atliekamos dainos. Nors ir keista, visiems buvo aiškios prasmės, simboliai, kurių šiame spektaklyje tikrai netrūko. Tai dar kartą įrodo, kad kalba – ne kliūtis suprasti kitos šalies kultūrą, papročius...

Po sėkmingo pasirodymo dalyvauti spektaklių aptarime buvo tikrai malonu. Lietuva buvo aptarinėjama pati pirmoji. Pasak režisieriaus J. Buziliausko, tai geras ženklas – buvome pastebėti. Kritikai labai gerai įvertino Rokiškio teatro spektaklį: jis buvo išsamiai aptartas, akcentuotas jo emocinis poveikis žiūrovams, įdomi ir išraiškinga simbolių kalba, puiki aktorių vaidyba. Lietuviams nuolat buvo dėkojama ir už tai, kad nesuprasdami ispanų kalbos, aktyviai lankė spektaklius ir dalyvavo festivalio veikloje.

Festivalio repertuaras buvo labai įvairus. Būtų galima išskirti 5–6 labai stiprius spektaklius. Didelį įspūdį paliko Brazilijos teatro pasirodymas, Ispanijos šokio spektaklis, taip pat išradingi ir labai profesionalūs buvo keletas Peru teatrų pasirodymų. Malonu, kad tarp geriausių festivalio spektaklių buvo minimas ir „Strazdas". Spektaklio ištrauką ir interviu su režisieriumi J. Buziliausku netgi parodė Peru nacionalinė televizija. Taip pagerbti buvo tik lietuvių ir indėnų teatrai. Beje, Lietuva jiems išties atrodo egzotiška šalis.

Festivalio uždarymas išties buvo labai įspūdingas. Peru teatro šokio spektaklis „Kimbafa" pakerėjo karštu temperamentu, energija, įspūdinga ne muzikinių instrumentų (medinių, įvairių dėžučių, vandens ir pan.) muzika. Šalia ritmingos, unikalios muzikos aktoriai žiūrovus stebino nuostabiais indėniškais šokiais. Spektaklis buvo vientisas meno kūrinys. Pasibaigus nuostabiam reginiui, susižavėję žiūrovai plojo atsistoję.

Taigi, tokia ta kelionė į Pietų Ameriką. Liko tik gražus prisiminimas. Šiek tiek gaila, kad dar daug kultūrinių, istorinių, turistų gausiai lankomų vietų liko nepamatyta, tačiau tikrai nesigailėjom, kad nepraleidom nė vieno spektaklio. Tai buvo proga iš arčiau pažinti įvairias kultūras, įgauti savotiškos patirties, naujų idėjų, įkvėpimo, atverti kelius naujoms pažintims.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Šokis virš ribos

KĘSTUTIS ČESNAITIS

Režisierius, dramaturgas Kęstutis Česnaitis. Albino Kuliešio nuotr.

Publicisto, dramaturgo, režisieriaus, Vlado Šlaito literatūrinės premijos laureato KĘSTUČIO ČESNAIČIO kūryba ir darbai yra sulaukę teigiamo kritikų vertinimo ir apdovanoti įvairiomis nominacijomis. 1996 metais Aukštaitijos kultūros darbuotojų literatūrinių tekstų konkurse pjesei „Lėlės veidas" paskirtas laureato diplomas; 1997 – Kultūros ministerijos paskelbtame naujosios dramaturgijos konkurse autoriaus radijo pjesė „Užmirštoji siela" laimėjo trečiąją vietą; 1998-aisiais pjesė „Tomo Akvilio iliuzijos" Lietuvos teatro, kino ir edukacijos centro organizuotame šiuolaikinių pjesių konkurse laimėjo trečiąją vietą; 2000 metais autorius dalyvavo Atviros Lietuvos fondo skelbtame pjesių vaikams ir paaugliams konkurse. Kino scenarijus „Pabučiavimas" Lietuvos kino mėgėjų festivalyje-konkurse laimėjo pagrindinį prizą. 1996 metais kino scenarijus „Persikūnijimas" Baltijos šalių festivalyje laimėjo pagrindinį prizą bei buvo įtrauktas į lietuviškų filmų programą, kuri parodyta UNICA festivalyje-konkurse. 2003 metais išleido prozos rinkinį „Septynios meilės istorijos", 2007 – prozos ir pjesių rinkinį „Stiklinis žmogus". Teatras „63 kėdės" suvaidino dramaturgo pjeses „Mirtininkas" ir „Vilkmergės ragana". Žurnale publikuojama Kęstučio Česnaičio pjesė „Šokis virš ribos" jau išvydo rampos šviesą.

Veikėjai

Robertas AKVILIS – dailės mokytojas

Emilija KARSTEL – pastoriaus žmona

Isakas GEISAS – kavinės savininkas

VALKATA – kapitonas

Pirmas veiksmas

Prie ežero miestelyje stovi medinis į amfiteatrą panašus kino teatras, kuriame dailės mokytojas Robertas Akvilis nuomoja patalpas dailės studijai. Už sienos – kino teatro salė, tarp kurios ir dailės studijos yra slėptuvė. Vėlyvas ruduo. Ant galinės studijos sienos kabo žvejų tinklo atplaiša, apgaubusi stilizuotą žuvies – moters-paukščio koliažą. Šalia lotyniškas užrašas AMOR... Robertas Akvilis, praseges marškinius, užsivilkęs milo puspaltį įeina su glėbiu malkų. Lempa apšviečia grafikos piešinius, eskizus, keletą granito, marmuro luitų prie židinio. Robertas padeda pliauskas šalia židinio. Ant stalo stovi nebaigta skulptūrėlė, mėtosi popieriaus lakštai. Netoliese stovi knygų spinta. Platus fotelis, panašus į valtį, pastatytas tarp židinio ir stalo. Pasigirsta beldimas į duris.

AKVILIS. Atidaryta, kiek kartų sakiau. (*Pauzė, žiūri į įeinantį Geisą*) Ooho.. lsakai, tu juk žinai, kad gali įeiti kada nori ir šiaip...

GEISAS. Sakai, kada nori?.. (*Nusijuokia*) O kai modelis tavo studijoje pozuoja, tai tu nelabai... nela... baiii (*kitu tonu*). Užmiršai tokajaus butelį pasiimti... Atnešiau. (*Išima butelį, deda ant stalo*) Aš ne dėl to... Robertai, atsirado tavo skulptūrėlė... Sušniukštinėjau. Pas pastorių ją matė daktaro Kestlio tarnaitė. Atėjusi į kavinę paimti tokajaus, prasitarė man kažkaip keistai prunkšdama, sakė, kad skulptūrėlė iš tikrųjų panaši mero Fogso dukterį Skaistę... Greitai sumečiau, iš kur ji, Robertai... Štai kur tavo AMOR (*rodo į ant sienos parašytą tekstą*)

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

nuskrido. Pas fanatiką numizmatą pastorių Karstelį...

AKVILIS (*paima įrankių dėžę, neša prie sienos*). Geisai, užrašas ne tik slepia meilės savoką: lotyniškai AMOR. Tu, Isakai, perskaityk šį žodį iš dešinės į kairę...

GEISAS (*lėtai, žiūrėdamas į ant sienos parašytą tekstą*). R...O...M... A... Ką? Roma? Italija? MAMAMIA.... Kaip lig šiolei nesusigaudžiau? Meilės miestas? AMOR – ROMA, ROMA – AMOR... Čia tai bent.

AKVILIS. Taigi Roma ten, už studijos sienos, o ne už Alpių. (*Paima kaltą, plaktuką*) Į meilės miestą nevažiuosim už Alpių, bet pakliūsim čia, prie Natano ežero, pasienio miestelyje prie Latvijos sienos, kai iškalsim duris į kino amfiteatrą!

Pradeda kalti sieną.

GEISAS. Ką čia sumanei, Robertai? Tu iš tikrųjų sieną griausi? Ten juk kino teatras?..

AKVILIS. Velniai žino kas... Aną savaitę pasilikau čia per naktį, tai girdėjau už sienos žmonių balsus, triukšmą, tarsi kokias dėžes stumdytų... Kartais rodo kino filmą, slankioja kino mechanikas, kurčias senis. Kai paklausiau, kas čia vyksta, apsimetė nesuprantąs klausimo... Todėl knieti išsiaiškinti, kokie demonai ten naktį slankioja, supratai? Duris iškalsiu tam, kad nereiktų vaikščioti per amfiteatro laukujes duris.

GEISAS (*sunerimęs*). Patariu atsisakyti šio sumanymo. Tai rizikinga.

AKVILIS. Kodėl? Aš niekam nekliudau...

GEISAS. Kliudai! (*kitu tonu*). Kartoju tau, skulptūrėlė, dėl kurios vagystės jaudinaisi, pas Emiliją Karstel...

AKVILIS. Štai kodėl atėjai vėlų vakarą, pradžiuginti panorai... Isakai, man įdomu, kas nušvilpė skulptūrėlę ir dar kelis piešinius... Bjaurus reikalas.

GEISAS. Painus reikalas. Intriga paprasta: kažkas užsakė vagystę, šiaip, kad tave pamokytų dėl tavo prieštaringų poelgių. Apšvarino, tarsi pagąsdino. (*Kitu tonu*) Nesikviesk moterų į studiją... Tų, kurios miestelyje matomos per padidinamąjį stiklą. Kavinėje sklinda apkalbos, kurių grožybės: esą tu, atsiprašant, net mero dukrą Skaistę įsitempi į lovą... Pastorius prie kortų stalo kalba, kad tu, Robertai, mokinius tvirkini visokias meno kryptis propaguodamas, o tavo piešiniai, skulptūros – nuogos ievos, net be figos lapelių, gundančios, labai panašios į jo, pastoriaus, žmoną Emą. Jis geidė nusipirkti iš tavęs tą statulėlę. Būtų sumokėjęs, kiek bepaprašytum...

AKVILIS. Juk sakiau: neparduodu! Tačiau vis dėlto ją pavogė iš studijos. Kas galėjo nukniaukti? Kas? Ne tiek skulptūrėlės dingimas skaudina, kiek žemina pats apkalbų brutalus faktas... Isakai, tai kas, tavo manymu, nušvilpė skulptūrėlę? Ir, svarbiausia, kas užsakė vagystę?

Geisas vertina piešinius.

GEISAS. Bandysiu spėti (*pauzė*). Atrodo, Valkata. Jis pardavė pastoriui. (*Kitu tonu*) Nebūtų čigonų kraujo, romų giminės... Beje, kavinėje kažkodėl vaišino žvejus ir vis gyrėsi, kad pastoriui skolą, kai prasilošė kortomis, grąžino, po to gyrėsi, kad jis, kapitonas, per slaptą operaciją pagavo stambią kontrabandos partiją... Įkaušęs, rankom mosikuodamas pasakojo, kaip jis teisingai miško proskynoje išslapstė sargus, lokalizavo ežero ruožą, kur iš Latvijos prasmukdavo cigarečių, spirito siunta. Vynas atrišo liežuvį.

AKVILIS. Prikalbėjai.. Įpilk ir mums vyno, jeigu atnešei.

Geisas atkemša butelį, pripila į taures vyno.

GEISAS (*ragaudamas vyną*). Nuostabus skonis. (*Kitu tonu*) O paskui kapitonas leido suprasti žvejams, kad dailininko dienos su-

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

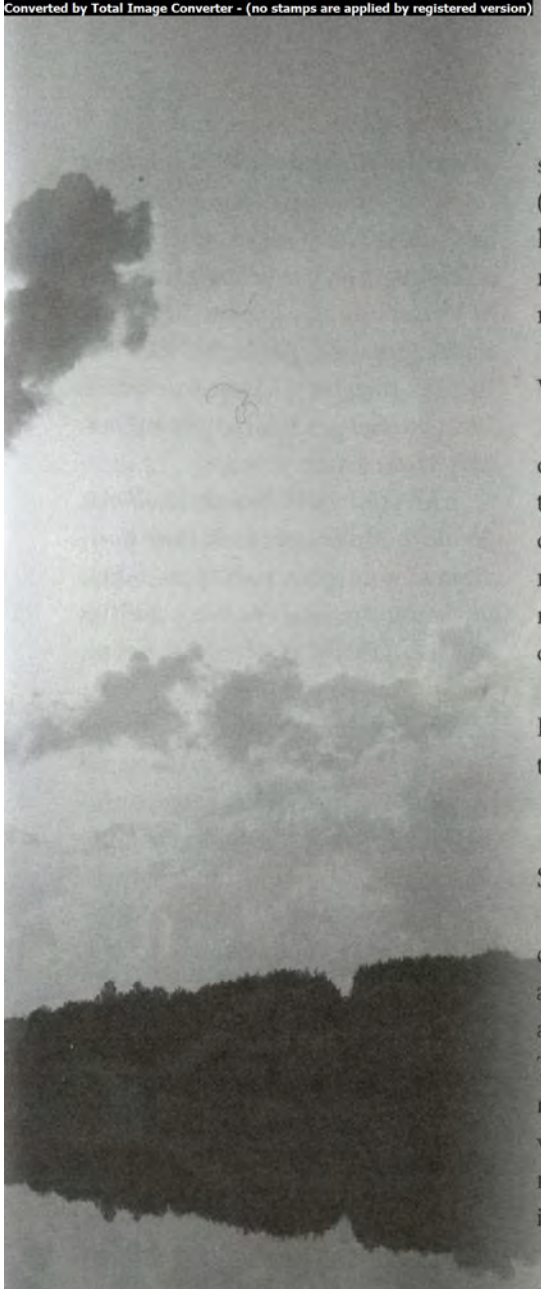

skaičiuotos... Tai yra tavo, Robertai. (*Pauzė*) Todėl provokacija aiški: kapitonas nutaikė progą, kai tavęs nebuvo studijoje... (*Pauzė*). Ir... nunešė pastoriui. Štai taip...

AKVILIS. Jeigu tai jo darbas, Valkata tyčiojasi...

GEISAS (*įtikinamai*). Valkatos darbas, ne kitaip... Nes tavo skulptūros vertinamos, jų laukia šalies dailės salonai, kolekcionieriai, o tu niekam neparduodi. Niekam. Net man. Štai kur bėda. Parodei sostinės dailės galerijoje. Ir viskas...

AKVILIS. Aš negaliu parduoti, Isakai. Galiu ją tik padovanoti... Ir tai – tik vienam žmogui.

GEISAS. Įdomu žinoti, kam?

AKVILIS. Ne tavo reikalas. Skulptūrėlė neparduodama, aišku?

GEISAS. Tu išprotėjai... Parduok, aš tau marmuro, juodo, balto, atvešiu nors traukinio vagoną. Juodo ąžuolo, raudonmedžio. Tik drožk... Turėsi privačią studiją ir jachtą ežere... Be to, tavo nutapytos moterys vos ne ekstazės, orgazmo akimirką nupieštos. Vilioja net tik žvejus, bet ir pensionato senius...

AKVILIS. Dar ne laikas... Aš dar neapsisprendžiau...

GEISAS. Tai kada paskelbsi šią džiugią žinią? Juk visi liežuvius iškišę laukia nesulaukia. Atsakyk man, kas trukdo? Įsitikinimai? Ar dar kas nors?..

AKVILIS. Patylėk, Isakai. Vynas ramina, o tu mane erzini...

GEISAS (*įsiteikdamas*). Vilioja žvejus tavo undinės, oi kaip vilioja. (*Kitu tonu*) Pradžiuginsiu dar viena naujiena, Robertai: žvejys Jeronimas Kalvietis, prieš išeidamas iš kavinės, pasakė svarbų dalyką: būtų gerai, kad dailininkas ant kavinės sienos nupieštų ežero sielą Žuvį su moters kūno proporcijomis. Jis pats prisidėtų lėšomis... Vakar žvejojant ežere jam pasivaideno Žuvis, kuri buvo gerokai ilgesnė už valtį ir kurią jis įsigeidė žūtbūt pagauti.

AKVILIS. O kaip tu manai, Isakai? (*pauzė*). Pasivaideno girtam rąstigalis...

GEISAS. Na ir kas? Tegul jam vaidenasi net paskendę auksiniai rūmai. (*Kitu tonu*) Pasiūlymas vertas dėmesio, Robertai. Jeigu kavinėje daugės žvejų, tai man dar geriau... Tad dabar tave oficialiai kviečiu: jeigu Škotijoje yra pasididžiavimas Lochneso ežero drakonas – pabaisa Nesė, tai ir mūsų ežeras Natanas slepia žuvį, kuri plaukioja kelis šimtus metų... Tegul tai bus ne Andersено Undinėlė, bet kažkas panašaus į naujai sugalvotą istoriją, kurią pradėjo žvejys Jeronimas Kalvietis. Pats sakei: miesteliui trūksta grožio akcentų...

AKVILIS. Sukiršintam miesteliui pasiūlymas gundantis. (*Žiūrėdamas į vyno taurę, kitu tonu*) Isakai, ar įmanoma pavaizduoti žuvies aistringą meilės šokį, sustingusį ant sienos? (*Romantiškai*) Štai plaukia laivas, šiek tiek į šonus skečiasi purslotos bangelės, staiga suraibuliuoja netoli borto vanduo ir lėtai tarsi delfinas iššoka mūsų ežero žuvis... Šokio metu ji žiūri į tave gleivėtomis akimis, matai jos putnias lūpas. Staiga užvaldo nenugalimas noras nerti pas ją...

Pastato taurę ant stalo, eina prie sienos, ruošiasi ją kalti.

GEISAS. Palauk, Akvili, nerti į ežerą nereikia, tik nupiešk savo viziją ant sienos, žvejai ir aš, kavinės savininkas Isakas Geisas tave ant rankų nešios... Pagalvok. Pradėk piešti nors ir rytoj, Robertai. O skulptūrėlę... (*Pastato stiklinę*) Kaip Valkatą pričiupti? Gal, Robertai, perpirkti skulptūrėlę iš pastoriaus?

AKVILIS. Dėkui tau, Isakai. Skulptūrėlė man brangi. Joje per daug mano sielos. Bet perpirkti? Nesąmonė, Isakai. Toms vagystėms reikia padaryti galą.

Akvilis, pakalęs sieną, numeta įrankius į dėžę ir eina kurti židinį.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

GEISAS (*abejodamas*). Galą? Galą?! Tačiau kaip padaryti tą galą? (*Pauzė*) Tu nepagyrei vyno. Nepatiko vyno skonis?

AKVILIS. Seniai tokį skanavau. (*Kitu tonu*) Reta tokajaus rūšis, Isakai... Tikiuosi, ne kontrabanda? (*Pauzė, romantiškai*) „Vėl atsivėrė mano akys vandeninės, kai gomurį malonina aistra ugninė...“

GEISAS. Na, jeigu rimuoji, tai patiko. Lygiai tokį ragauja ir meras, ir pastorius, ir mes... Kraujas verda gyslose. Antras kvėpavimas. (*Pauzė*) Einu, galvok apie ežero žuvį, nupieštą ant sienos. Kuo greičiau pradėsi, tuo greičiau užčiaupsi gandams nasrus. Iki.

AKVILIS (*Geisui pavymui šaukia*). Kai Jeronimas ją pagaus, galėsi pasikabinti kavinėje ant sienooosss! Šalia mano nutapytos Žuvies Vizijos... Davatkų pykčiui.

GEISAS. Nejuokauk, Robertai, aš rimtai kalbu... O dėl skulptūrėlės... Tam, kas pačiupo, nudžius rankos, ne kitaip.

Geisas išeina, Robertas pakuria židinį, paima dažų ir ant sienos teplioja šalia žodžio AMOR: ROMA.

Antras veiksmas

Tyliai įeina Ema. Staiga įsijungia gramofonas, už sienos pradėjo rodyti kino filmą. Muzikiniai triukšmai, nerišlios frazės. Ema stebi susikaupusį Robertą, rašantį ant sienos žodį. ROMA šalia AMOR. Netikėtai pagal muzikos ritmą Ema palengva linguoja, sukasi, Robertas atsisuka.

EMA. AMOR. Roma... Gal pakviesi į Romą? (*Iškilmingai*) „Visi keliai vedą į Romą“, – aiškino apsaląs nuo didybės imperatorius. Robertai? Ar mes su karietomis ten keliausim?

AKVILIS (*nustebęs*). Ema, čia dabar kas?.. Juk apkalbų per akis (*Akvilis džiaugsmingai pabučiuoja palinkusią Emą už nugaros*) Mes sėsime į lėktuvą ir, perskridę Alpių kalnus, nutūpsime meilės mieste...

EMA (*svajingai*). Aš laisva, laisva, laisva... (*Sugriebia piešinius nuo stalo ir po vieną sviedžia į orą. Sukasi*)

AKVILIS (*priekaištaudamas*). Ema, juk tarėmės, tu nesilaikai duoto žodžio... Kuo rečiau vakarais ateiti čia...

EMA. Aš laisva, Robertai, ar supranti? (*Muzika nutyla*). Aš pasiilgau savo herbariumų. Lauko pamiškėse augančių gėlių... O jie... Šiandien nebeištvėriau, kai susirinko prie kortų stalelio meras Fogsas ir daktaras Kestlis, kurie apžiūrinėjo tavo skulptūrėlę, o mano vyras pastorius tiesiog apsaląs vaikščiojo tarp jų ir trynė iš džiaugsmo rankas... Bm.. Nusibodo jų klubas, aptarimai, moralai, mano vyro fanatizmas numizmatikai... Tas pats, tas pats per šiuos penkerius metus... Tik pilvukas Fogso keičiasi, daktarui žilė galvoje didėja, o pastorius vis dažniau panirsta į nešvarius dalykus, pamiršta parapijinius dalykus. Mėgaujasi Geiso vynu. O aš – namų sergėtoja ir kantri, kukli šeimininkė. (*Ironiškai*) „Emilija yra namų angelas sargas“, – pataikauja daktaras... (*Kitu tonu*) Taip jie supranta gyvenimo džiaugsmą. Aš nebegaliu šitaip, jie meluoja, Robertai, meluoja. (*Iš po juosmens dirželio ištraukia maišelį*) Meluoja... (*Iš maišelio ištraukia statulėlę*). Tu ją pardavei, Robertai?

AKVILIS. Ne.

EMA. Pastorius ją rodo merui ir giriasi, kad pigiai pirko... (*Iškėlusi skulptūrėlę*) Taigi aš čia, Robertai. Tu mane iškalei marmuro luite. (*Rodo į skulptūrėlę*) Tavo rankų dirbinys užgoš tikrąją... Aš raukšlių neišoperuosiu, o kupros neištiesinsiu... Statulėlė – amžinai gyva.

AKVILIS. Ją pavogė. (*Pauzė*) Tačiau tu ją irgi pavogei? Iš savo vyro? Tavo metodai, Ema, ne ką skiriasi. (*Kitu tonu*) Tu, Ema, paėmei statulėlę norėdama atitaisyti klaidą... Poelgis neteisingas. Mane domina, kas ją galėjo nukniaukti iš dailės studijos? Jeigu kapitonas, tai padėtis rimtėja... Ema, šitaip elgdamasi ir save atskleidi, patvirtini spėliones: esą tu be dailininko – niekas... Reikėjo statulėlę palikti pastoriui. Būtume ką nors sugalvoję, kaip išsisukti iš šios padėties... O dabar priverčiam juos elgtis kitaip, Ema...

EMA (*karštai*). Nekaltink, Robi. Aš ne godulio genama taip pasielgiau, nors pats paėmimo faktas mane žemina, tačiau kitos išeities neradau. (*Pauzė, griežtai*) Ką, nematai, kur link ritasi miestelis? Kokiose rankose atsidūrė mūsų mokymo reformos? Susiduriame su turizmo plėtojimo fantazijomis, kai prie ežero išdygs jaukūs viešbučiai ir golfo aikštynai? Žuvų perdirbimo gamyklėlė bankrutuoja. O jų planuose – penkių žvaigždučių viešbučiai. Plaus pinigus, ne kitaip...

AKVILIS. Juk ne taip čia viskas niūru. Kiek savaitgaliais sveiko šurmulio žuvų turguje! Tikras jomarkas...

EMA. Robi, juk tu susiviliojai reklama apie mokytojų reikalingumą mūsų miestelio vaikams ir pakliuvai į jų žabangas, draudžiančias tau mokyti vaikus žiūrėti į pasaulį per tavo prizmę. Tai ne jomarkas... Tai kažkas daugiau... Parapija akivaizdžiai sensta, tos raudos virsta pagieža, apkalbomis ir miestelį pripildo tarsi indą niūrumu. Pastorius, kiekvieną rytą matau, vangiai ruošiasi pamaldoms, įtariai stebi mane, jį, jaučiu, veikia apkalbos. Kai tu pasirodei prieš penkerius metus (*pauzė*) – galėjai, brangusis, nors kiek anksčiau – buvau susižavėjusi jo pamokslais, prikaišiotais dorybių žiedelių... Kaip dabar suprantu, iš jo lūpų sklido melas. (*Karštai*) Prieš vedybas apie tai perspėjo mano tėvas... Nepatikėjau juo, nes buvau apakusi... Karstelis minkštas, palenkiamas. Miestelį valdo meras, kapitonas, daktaras, o pastorius – savotiška balta drobulė,

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

sutaikanti parapiją. Akis bado įteisintos vagystės, triumfuoja melas... Tu atvažiavęs sujaukei tvarką, įpročius... Vėl pakėlei Dvasios sparnus. (*Viltingai*) Pirmiausia, mano...

AKVILIS. Ema, užteks. Šį vakarą pamaloninote naujienomis.

EMA. Palauk, aš pasiryžusi čia pasilikti, jeigu tu panorėsi, Robi... Pažiūrėk man į akis.

AKVILIS. Taip staiga? Aš nepasiruošęs... Juk reikės griauti sieną. Ir tą (*rodo į sieną su užrašu*), ir tą (*rodo į savo širdį*). Kol kas pamalonink tokajaus gurkšniu savo sielą, Ema. Ir nuspręsim... Be to, sėsk, turiu tau naujienų. Iki dvyliktos dar toloka. (*Pauzė*) Prieš tau ateinant, užsuko Geisas, vyno atnešė kaip gurmanams, suprantantiems saulės ir vynuogių šokį... Reta tokajaus rūšis. (*Nuo stalo paima stiklinę ir pripila Emai*)

EMA. Ragavau dieną, kai pietų pas pastorių susirinko Fogsas su Kestliu. Geisas pasistengė... (*Paragauja vyno*)

AKVILIS. Geisas – tikras kavinės šarka. Pirma naujiena: versija, jeigu kapitonas kažkieno užsakymu pavogė skulptūrėlę, tai kyla klausimas: kieno? Antra naujiena: Geisas primygtinai prašo nutapyti mūsų ežero Natano simbolį Žuvį, panašią į moterį, kurią girtas žvejys Jeronimas Kalvietis matė ežere traukdamas iš vandens tinklą. Trečia naujiena, kuri jokia naujiena: kažkas sąmoningai dergia mane ir nori moraliai sugniuždyti. Jeigu ne tu, Ema, man būtų sunku...

EMA. Žinoma, jeigu meras pamato skulptūrėlę, nuogą, iškėlusią rankas į viršų ir išsilenkusią per juosmenį, pasiruošusią šokiui moterį, panašią į jo dukrą Skaistę, abiturientę, tai jam sukyla tėviškas įniršis... Ją apžiūrinėja prestižinėje sostinės dailės galerijoje profesoriai, meras mato, kaip jų akys blizga...

AKVILIS. Taip paprasta suvokti: kūno šokis yra laisvas džiaugsmo šokis, jis pripildytas meilės, Ema... (*Apkabina ją tarsi šoktų, Ema apsąla*) Tu padedi...

EMA. Tau paprasta, o jiems – ne. Robertai... Aš tikiu, kad tarp jūsų, Skaistės ir tavęs, nieko tokio nėra... Skaistė dar jauna, tik baigs mokyklą. Vis dėlto ji čia nusirenginėjo, tau pozavo, tu kantriai sekiojai ją akimis, glostei jos baltą odą... Tu man prižadėjai... Daugiau jokių kitų moterų... Tik aš... Aš gi tau priklausau, Robertai, pažiūrėk į akis? Aš pavydžiu Skaistei tavęs, Robertai, ir nieko sau negaliu padaryti...

AKVILIS (*priekaištaudamas*). Ema, jeigu tu nebūtum pastoriaus žmona, tai...

EMA. Tai? Jeigu tu būtum atvažiavęs į miestelį anksčiau, tai nebūtų šios klaikios nuobodybės, ėdančios mane. Tu atvėrei akis...

Kažkas ritmiškai pradeda kalti už sienos. Kažkokie įsakmūs balsai ten, kur turėtų būti kino salė.

AKVILIS. Girdi, Ema?

EMA. Tarsi kažkas brautųsi į tavo studiją... Robi, ar tu buvai ten, už sienos? Ar matei kokį kino filmą?

AKVILIS (*iškilmingai*). Ant amfiteatro durų kabo lentelė, kurioje parašyta „REMONTAS". Tai tęsiasi jau metus... Tačiau filmus retsykiais tarytum rodo kurčias mechanikas, kuris supranta tik kapitono gestų kalbą. Jeigu vyksta remontas, kodėl jis įjungia kino projektorių? Ką nors slepia?

EMA. Aš pastebėjau ir pastorių vakarais sliūkinant į amfiteatrą... Nejaugi jam specialius filmus rodo? Ar Geisui? Nuo kalvos, kur bažnyčia, eidama į kleboniją, matau ežerą, o kelias, bėgantis pas tave žemyn, atrodo it besiranganti gyvatė... O iš Geiso kavinės į dešinę nuo amfiteatro nuolat rūksta dūmai, Geisas žvejams kepa kepsnius... Bet irgi kažkodėl vakarais pasuka pas tave. Neina prie ežero, kur valtys prie kranto, kelios antys plaukioja prie meldų. (*Nostalgiškai*) Rudenį jos gelsvai rausvos, su pilkomis šluotelėmis, vėjui pučiant linguoja ir tarsi vietoje šoka. Šoka atsisveikinimo šokį...

AKVILIS. Geisas retai užsuka pas mane... Tik pasigrožėti, kaip jis sako, statulėlėmis... Jis irgi tave, tai yra tavo kūną marmure įsimylėjęs... Susižavėjęs, kai retos rūšies vyno gauna, ateina ir pamalonina mane, pagiria darbus... O šiaip... Kai jį ištraukiau iš tos duobės saloje, tai tapo atviresnis... Perspėja mane, kada tvenkiasi mero pyktis... Aišku, dėl Skaistės, anot jo, kvailų akibrokštų... Kažkodėl jį taip pat neramina tos statulėlės likimas...

Pasigirsta kino filmo muzikos triukšmas už sienos, slopstančios kalbos nuotrupos.

EMA. Tavo naujienos mane taip pat sudomino, tačiau tu nesi man iki galo atviras. (*Pauzė*) Robi, tu išsiskyrei su žmona dėl tos laisvės? Atvažiavai čia ieškoti laisvės? Paaiškink...

AKVILIS. Jeigu trumpai: išsiskyriau dėl meilės ir kovos prieštaravimo... Žmona šito negalėjo suprasti...

EMA. Nesuprantu. Jeigu tavo žmonai nesuvokiama tavo meilės išraiška, tai tavo kova su kuo? Su įnoriais? Su sapnų vizijomis? Tavo kova – tai pasitraukimas?

AKVILIS. Sunku paaiškinti, Ema... Mano skulptūrėlės nugali smulkmenišką moters irzlumą, melancholiją, bambėjimą, tuščią žavėjimąsi niekniekiais... Bėgimas? Tiksliau – idealo ieškojimas...

EMA (*nuliūdusi*). Tai kas bus su manim, Robi? Atsakyk, jeigu tu vieną gražią dieną...

Triukšmas tyla.

AKVILIS (*juokdamasis išsisukinėja*). Vieną gražią dieną mums gims žmogutis – amfibija...

EMA. Tavo juokai – bailio juokai, Robi. (*Pauzė*) Kaip čia ištveri, kai toks balaganas už sienos...

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

AKVILIS (*karštai, greitakalbe*). Dėl to noriu iškalti skylę sienoje... REMONTAS, supranti? Turiu pagrindo įtarti, kad ten kažkas kažką slepia... Tiek to, iškalsiu sienoje skylę, pamatysiu... O šiaip... Štai tau, Ema, realus balagano pavyzdys: mūsų gyvenimo istorijos tėra kino filmai su geromis ar blogomis pabaigomis... O kaip nufilmuoti tylą? Erdvę, kabantį rūką virš ežero, medžio šešėlius vėjuotą saulėtą rytą, kai pinasi įvairios linijos, kreivės, rombai. Skyla ir vėl pinasi trikampiai, kvadratai... Ema, tokios istorijos nenufilmuosi, ji yra – plakanti it širdis... Ne... Širdis neamžina... Ji yra juntama per kažkokius daiktus ir daiktų sąlyčius, supančius mus. Ema, tas tylus stebuklas nepriklauso jokiai jėgai, brutaliai ar naikinančiai. Tas stebuklas susilieja tarp šviesos ir tamsos... Bėga nuo mūsų tam, kad savo kelionę tęstume jos link... Tokį kino filmą geidžia sukurti menininkai, bet kuria forma pagauti bent uodegos galiuką... (*Kitu tonu*) Gal nutapysiu Natano ežero žuvį Geiso kavinėje, jeigu pozuosi man... Tavo kojų pėdos bus Žuvies kūno atrama. (*Juokiasi*) Ir tu būsi visa švytinti... Žvejams tapsi madona, linkinti geros žūklės...

EMA. Robi... Jeigu pastoriui atvirai pasakysi apie mus, kokie mūsų jausmai, tai aš nors dabar pozuosiu... Nors ir dvidešimt valandų per parą...

AKVILIS (*juokdamasis*). O likusias keturias valandas ką veiksime?

EMA (*prisiliesdama*). Žiūrėsime vienas kitam į akis... Žiūrėsime kaip į nesibaigiantį kino filmą, supratai?

AKVILIS (*juokaudamasis*). Taip galime apakti... Ir grįš tamsa...

EMA. Ir aklas būdamas nulipdyk mane nors iš molio. Arba šiek tiek prasimerkęs gali pavaizduoti lyg Žuvį tarsi su sparnais ar pelekais, gal panašų į paukštį, pakabintą ant tavo studijos sienos... Keliu tostą už mūsų ežero Žuvį. (*Išgeria vyno*) Gal tu manai kitaip?

AKVILIS (*juokiasi*). Ema, pastoriaus širdis gali neišlaikyti...

EMA. Robertai Akvili, aš bijau jo nevilties ir įsiūčio akių... Suprask. Jei rašai AMOR ant sienos... Pažiūrėk man į akis... Turi apsispręsti... ROMA... Skirta mums dviem...

Trečias veiksmas

Įlekia užduseęs Geisas. Kažko ieškodamas sustingsta, kai pamato ant stalo skulptūrėlę.

GEISAS (*priekaištaudamas pagriebia statulėlę*). Iš kur ji čia? Kas rado? Tai tu Ema? Tavo darbas? (*Pauzė*) Ema, Ema, tu iki galo nesuvoki, į kokį žaidimą šliūkštelėjai benzino...

AKVILIS. Tu užduseęs... Ir puoli Emą tarsi kokią nusikaltėlę...

GEISAS. Atleisk, Ema. (*Kitu tonu*) Akvili, prasti reikalai. Pastorius pasikvietė mane pas save. Tik grįžau į kavinę, radau atneštą pastoriaus laiškelį. Primygtinai prašė ateiti. Jaučiu, neramu jam... Tikrai. Drebėdamas vaikšto po kambarį ir vis kartoja: „Aš jai neatleisiu, dievaži". Persižegnoja ir vėl vaikšto burbėdamas po nosimi. Ema, jis tave viešai pažemins. Nori, kad atgailautum...

EMA. Tokio aš jo bijau... Jo akių prievartos...

GEISAS. Sekmadienį iš sakyklos kalbės apie nuopuolio kelią ir slankiojančius tarp mūsų demonus, turėdamas omenyje tave, Robertai.

AKVILIS (*ironiškai*). Demonai ir be manęs miestelyje žvelgia iš visų pašalių...

GEISAS. Jis man liepė kavinėje nuteikti prieš tave žvejus, o kapitono užduotis – sužinojau iš pastoriaus, pagaliau įtikinti mokyklos direktorių, kuriam atvertų akis: pagaliau atleistų tave iš mokyklos

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

už netinkamą elgesį su mokiniais. Kapitonas juokiasi, čigoniškai buria kažką painaus... Išduoti baltą bilietą padės ir daktaras, ir vizitacija, tarsi nekaltas pokalbis su tavimi, bus pretekstas... Kas žino, kokį kitą kartą vyną išgersi?

EMA. Tai jau per daug... Ką tu čia paistai?

GEISAS. Aš improvizuoju... Žodžiu, brangieji, po kambarį vaikštantis pastorius atrodo it durnaropių apsiėdęs... Raminau jį kiek galėjau... Išlėkiau iš pastoriaus namų ir žemyn keliu tiesiai pas tave, Robertai... Ema, po tavo poelgio tai tas pats, kas kalti save prie sienos... Pastorius tau tikrai nedovanos... Galvok, Ema, svarstyk... Kaupiasi debesys. (*Beviltiškai*) Nežinau, ko griebtis...

AKVILIS. Ramiau, Geisai. Pirma laiko nekalk Emos prie sienos... O mane išmesti iš mokyklos, išgrūsti su baltu bilietu iš miestelio? Ramiau... Manau, kad Valkatos metodai man aiškūs... Ne veltui saugumo kapitonui prikabino Valkatos pravardę... Jis toks ir yra... Rytoj skambinsiu ministerijos inspektoriui. Tegul komisija patikrina mokyklos auditą, pasikalba su mano studijos mokiniais... Jeigu koks nors šešėlis kris, aš tyliai dingsiu...

EMA. Mane tai pamiršai?

AKVILIS. Ne, Ema, tačiau mane siutina miestelio grandų sprendimai. (*Geisui*) Įdomu, kur kapitonas nukiša kontrabandą, kurią konfiskuoja? Skaistė prasitarė, kad kažkur neaiškioje vietoje esančioje tėvo slėptuvėje prigrūsta latviškų prekių, kurios vėl kažkur iškeliauja... (*Pauzė*) Isakai, vakaras tikrai intriguojantis...

Už studijos sienos muzika nutyla.

EMA. Jau filmas baigėsi. (*Galvoja, paskui ryžtingai*) Tarsi baigiasi ANAS mano gyvenimo filmas... Isakai, padėk man atsinešti daiktus... Lagaminai prie studijos durų... Robi, aš tavęs neperspėjau, tačiau nebegaliu ten būti nė minutės... Palikau pastorių... Nusibodo jo saldus pudingas su melo kremu. Aišku? Atnešk pagaliau lagaminus, Isakai. Prašau... Vos pavilkau. (*Rodo į duris*) Ten, už durų, prie suoliuko...

GEISAS. Palauk, Ema. Pastorius nesutiks laužyti šventų įžadų... Nebent tu...

EMA. Nebent aš?

AKVILIS (*pertraukia*). Aš atnešiu lagaminus, Ema... Jūs sprendžiat problemą, tarsi tai būtų gyvybės ir mirties klausimas.

Akvilis išeina.

EMA. Taigi, Geisai. Nebent aš?

GEISAS (*paslaptingai*). Nebent tu taptum nėščia... Pastorius negali turėti vaikų, o tu su Akviliu, kaip čia pasakius paprasčiau... AMOR...

EMA (*suakmenėja*). Isakai, prašau...

GEISAS. Šis faktas būtų tau išsigelbėjimas, nes pakirstum savo ir pastoriaus santuoką. Iš pradžių pameluok, o paskui bus, kaip Dievas lems...

EMA. Bet tai žema.

GEISAS. Kitu atveju nejuokinga. Viešai apnuoginsi jausmus. Šitokiu būdu pasitraukdama su lagaminais, ir tiesiai pas Akvilį? Pastorius gali būti pavojingas... Ema, jis myli tave... O beviltiška situacija jį gali pakeisti... (*Kitu tonu*) „Meilė pavirs kovų lauku", – kartojo Akvilis.

EMA. Gana taukšti... Jis nebemyli manęs, jis įsimylėjo mano atvaizdą, vadinasi, Akvilio kūrinį... Melas, ką jis kalba, ko siekia, ko moko... Jis myli save, jo dorybės ir grožio siekimas teka paviršiumi, tai įvairiaspalvis apvalkalas, jis nebeįsiskverbia į mane... Aš jį kiaurai matau... Susidėjo su ta šutve...

GEISAS. Prieš penkerius metus galvojai kitaip...

EMA. Taip, Isakai. Aš išsilaisvinau... Dėl to keliu vyno taurę už meilės šokį... Pašokim.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

GEISAS (*apsalęs, lipšniai*). O, man didelė garbė.

Jie pradeda suktis.

EMA. Tai šokis virš mirties ribos...

GEISAS. Ema, nuostabu... Prisimink, daktaras Kestlis gydo pastorių nuo prostatos tikėdamas išgelbėti jo vyriškumą.

Staiga pora sustoja.

EMA. Ką? Tu tyčiojiesi. (*Grėsmingai*) Tu tampi nebepakenčiamas... Kieno užduotis vykdai, pone Geisai? Ar ne kapitono? Ar ne mero Fogso? Atsakyk?

GEISAS. Neišsigalvok nesąmonių, Ema... (*Paslaptingai*) Tai vieša paslaptis dėl pastoriaus ateities, daktaras išsikalbėjo, kai slėptuvėje mes...

EMA. Palauk, kokioje slėptuvėje?.. Tai toje, apie kurią Skaistė kalbėjo Akviliui? (*Ryžtingai*) Klok visą tiesą, kol Akvilio nėra.

GEISAS. Kol tu esi pastoriaus žmona, aš negaliu kalbėti... Tu turi grįžti pas jį, Ema, nes jis gali imtis priemonių...

EMA. Tu nori, kad aš vėl įkrisčiau į tą duobę? Nori? Kad būčiau tarnaitė jų vakaro nuoboduliui nušluostyti? (*Pauzė*) Ką jis gali? Jis apsimelavęs iki ausų, tik davatkos kol kas nieko neužuodė, juo tiki užliūliuotos pamokslų... Aš nebegaliu šitaip... Visada svajojau tapti mokytoja, gamtos pažinimo mokytoja, ir kalbėti vaikams apie augalus, vandenyje gyvenančius bestuburius gyvūnus, apie roplius ir žinduolius... Apie augalų dvasią...

Įeina Akvilis nešdamas lagaminus. Juos pastato šalia stalo, prie kurio staiga prišoka Geisas ir sugriebia statulėlę.

AKVILIS. Kas tau čia dabar, Geisai? (*Ironiškai*) Bijai, kad ji gali ištirpti? (*Emai, kitu tonu, rodo į lagaminus*) Ema, vos atvilkau... Kas ten yra, Ema?

EMA. Marmuro luitai... Mano suknelės... Ir mikroskopas!!!

GEISAS (*iš nevilties, pagiežingai*). Tai tu tikrai pasiliksi pas Akvilį? Čia, nebijodama apkalbų, nei gresiančio pavojaus? Marmurą, kuris skirtas laiptams, paėmei iš bažnyčios šventoriaus? Valkata išmainė už cigaretes...

EMA (*drąsiai*). Taip... Man nusibodo jūsų šlykštus melas ir niekingi darbeliai... Kodėl aš negaliu pasinaudoti tuo? Pone Geisai – tu chameleonas. Nori įtikti visiems, drebi dėl savo kavinės

GEISAS. Liaukis, Ema... Tau vis dėlto teks grįžti pas pastorių...

Slapčia kiša į palto kišenę.

AKVILIS (*nustebęs*). Isakai, Ema gali čia pasilikti... O jeigu ji atitempė lagaminus, vietos užteks iki ryto... O rytoj mes važiuosime į ROMĄ, meilės miestą...

EMA (*džiaugdamasi*). Tikrai, Robi? Nejuokauji?

AKVILIS. Rimčiau ir būti negali. Mes pamatysime Koliziejų, savotišką amfiteatrą... Ir ten šokdami arenoje dainuosime AMOR giesmę.

GEISAS (*beviltiškai*). Neeee.... Neeee... Tu, Ema, pasirinkai kelią į bedugnę.

AKVILIS (*nustebęs*). Tai prie sienos ją kali, tai apie bedugnę jai kalbi... Kas tau yra, Isakai?

GEISAS. Aš... Ją noriu... apsaugoti... Nes ji man taip pat brangi. (*Eina prie Emos*) Brangi... Ema, kartais tave sapnuoju...

AKVILIS. Geisai, Emą baigia „suvalgyti" švietalų įnoriai. Ir tos skulptūrėlės vagystės peripetijos, tai kantrybės paskutinis lašas, perpildęs taurę...

EMA. Nejaugi, pone Geisai, nesupranti? Ar nenori suprasti... (*Pauzė*) Pagaliau palik tu mus ramybėje...

AKVILIS (*karštai*). Geisai, niekas, manai, nežino, kodėl vaistinėje galima nusipirkti psichotropinių vaistų su daktaro Kestlio receptais? Ant vaistų pakuočių – latviški pa-

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

aiškinimai su lietuviškais prierašais lipdukuose... Tu, Isakai, tai žinai, nes kapitonas siunčia tave į Natano ežero salą... Bijai jo nemalonės? Dėl dešimties procentų nuo gauto pelno tu vykdai kurjerio pareigas... Tąkart radau tave inkščiantį duobėje su sulaužytais šonkauliais... Vapėjai apie krepšyje kažkokius indus, kurie gali sudužti... „Man galas, – sakei, – jeigu sudaužysiu..." Ištraukiau iš duobės, atplukdžiau iš salos į miestelį... Tada atrodei apgailėtinai...

GEISAS. Dailininke Akvili, tai mano klaida, dėl Dievo meilės, nebeprikaišiok... Tačiau dar vienas stebuklas... Kokio velnio tu trainiojaisi saloje?

AKVILIS. Aš ieškojau įkvėpimo!..

Geisas šypteli, Ema taip pat nenoromis suprunkščia.

GEISAS (*nustebęs*). Įkvėpimo? Taigi ji čia (*rodo į Emą*), prieš mus, tavo AMOR ir mano AMOR, ir pastoriaus AMOR, ir mero, ir daktaro, ir valkatos, ir žvejų... O tu: aš ieškau įkvėpimo... Tau, Robertai, reikia dar vieno kaifo? Imk. (*Išima iš kišenės tablečių saują, pažeria ant stalo*). Vizijos stos prieš akis, kokių nesapnavai!

EMA. Pone Geisai, tai jau per daug!.. (*Traiško tabletes kojomis*)

AKVILIS. Ak tu, miestelio šarka. Ar žinai, kaip ateina įkvėpimas? (*Grėsmingai*) Aš gyvenimo žvejys, prekijau... Tau svetimas šis jausmas?.. Žvejys mąsto, Geisai, kam visa tai: sala, žolės, žmonės, paukščiai, Natano ežeras ir plaukiojančios ežero žolėse žuvys? Kas tai per daiktas, kuris medžiaginiu apsiaustu apglėbia mus nuo ryto lig vakaro, lig nakties? Per naktį, lig aušros? Kodėl tau, Geisai, skirta tyla, nuskridęs paukštis su žuvimi snape, tinklas, į kurį įsipainios žuvis? Kažkur, kitoje saloje, laukia šeimyna... Žvejys galvoja: kam visa tai? Kodėl visa tai? Numeta kuprinę ir išvargęs nuo užplūdusių minčių eina miegoti... Žvejys ir sapne klausia savęs: kas kam ir dėl ko aukojasi? Dėl meilės ir kovos? Dėl mūsų amžino šokio su savimi? Šokio genamas jis atplaukia į salą. Dėl to aš ieškau įkvėpimo ten, saloje! (*Griebia Geisui už atlapų*)

EMA. Robertai, liaukis. Aš tave supratau. (*Apkabina jį. Isakui*) Išeik, maldauju, pone Geisai... Tu ne ką geresnis už juos...

Ketvirtas veiksmas

Pasigirsta lūžtantys sienos garsai. Įkrenta kelios signalinės raketos. Studija prisipildo dūmų. Geisas staiga pasisuka bėgti prie durų. Pribėgęs beviltiškai klebena, bet jos iš lauko užrakintos. Triukšmai stiprėja. Geisas blaškosi.

GEISAS (*šaukia*). Durys... Užrakintos... Valkatos darbas... Gyvulys... Dailininke, ponia Karstel, dūstam... Neškit plaktuką...

Akvilis pagriebia plaktuką ir bėga laužti durų... Ema akimis ieško statulėlės.

EMA (*šaukia*). Robertai, kur statulėlė? Aš niekur jos nematau? Buvo gi ant stalo... Čia... (*Piktai*) Geisai, grąžink statulėlę...

AKVILIS (*garsiai*). Ema, eik prie durų, greičiau... Emilija!..

Ema dingsta. Iš dūmų iššoka Geisas ir bėga prie lūžtančios sienos. Staiga iš slėptuvės, kur buvo kino salė, iššoka Valkata, Geisas braunasi pro jį.

VALKATA (*atstumia Geisą*). Statulėlę. Greičiau! (*Ištiesia ranką*)

GEISAS (*kosėdamas ištraukia iš kišenės statulėlę ir paduoda Kapitonui*). Pastorius man bus amžinai dėkingas. (*Kitu tonu*) Kam užrakinai duris, gyvuly... Nori iškepti mane?

VALKATA (*paima skulptūrėlę, įsideda į kišenę*). Taip, chameleone... Ši slėptuvė per daug išviešinta tavo dėka. (*Trenkia laužtuvu*) Būk čia čia... Kartu su jais... Spirgėk Meilės mieste! Nesapaliosi apie Emą. (*Trenkia jam laužtuvu*), nepieš dailininkas ant kavinės sienos tau moters su sparnais... (*Trenkia dar kartą*) MAMAMIA... AMOR... ADIO! Nekalbėsi, kad man rankos nudžius...

Valkata akimirksniu apžvelgia studiją. Geisas guli ant grindų. Girdėti Emos, Roberto klyksmai. Plaktuko dūžiai. Tirštėja dūmai. Valkata pro angą dingsta už sienos.

Sverdėdamas iš dūmų iššoka Akvilis, pamatęs gulintį Geisą, sugriebia už kojų ir lėtai traukia durų link.

Po kurio laiko amfiteatras virsta liepsnojančiu laužu...

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Augantys papročių medžio ir paukščio giesmės dermėj

DALIA DEKSNIENĖ
Kolektyvo vadovė

„Medis gali augti didelis ir stiprus tada, kai jo šaknys tvirtos ir sveikos. Mūsų šaknys – tėvų ir protėvių papročiai, tradicijos. Tai turime atgaivinti ir skleisti pačia gražiausia forma – muzika, šokiais, dainomis. Aš tikiu, kad žmogus, pažinęs liaudies dainos grožį, supratęs jos gilią prasmę, to nepamirš ir išsaugos savo širdyse."

Iš Čirulio metraščio

Vaikų folkloro ansamblis „Čirulis" įkurtas 1988 metais Rokiškio miesto lopšelyje-darželyje „Pumpurėlis". Pirmieji ansamblio gyvavimo metai buvo ypatingi. Teko dalyvauti pirmose, ne tik rajone vykusiose folkloro šventėse – „Tėvučio pakluonėj", vaikų folkloro šventėje, bet ir respublikiniame vaikų folkloro festivalyje „Daigelis". Nepamirštama kelionė į tarptautinį folkloro festivalį „Pulka einu, pulka teku" Rygoje ir Pasaulio lietuvių dainų šventėje Vilniuje.

Vaikams augant, 1994 metais ansamblis persikėlė repetuoti į Teatro rūmus (dabartinį kultūros centrą) ir pasivadino „Čirulis". Kolektyvas toliau aktyviai koncertavo, atstovavo savo kraštui dainų šventėse ir Lietuvai tarptautiniame folkloro festivalyje „Baltica" Vilniuje. Nuo 1996 metų ansamblis organizuoja ir rengia kolektyvo vardu pavadintą vaikų folkloro šventę „Čiru čiru, čiruliukai".

Kiekvieno folkloro ansamblio veikloje labai svarbus ir nepamirštamas įvykis – etnografinės ekspedicijos. Jos buvo organizuotos Kriaunų, Martynonių, Abelių, Skemų apylinkėse. Ekspedicijos po Abelių kaimą metu teko išgirsti ir užrašyti keletą dainų, kurias įdainavo šviesaus atminimo Juozas Bagužis.

Dešimties metų gimtadienį „Čirulis" sutiko jau turėdamas gausų ir įvairų repertuarą. Tai vaikų, kalendorinės dainos, rateliai, šokiai ir sutartinės. Šios labai senos giesmės, būdingos tik aukštaičiams, ansamblio repertuare užima svarbią vietą. 1998 metais „Čirulis" buvo pakviestas dalyvauti Liaudies kultūros centro publikacijų serijos „Gyvoji tradicija" garso įrašuose. Ansamblio dainos įrašytos kompaktiniame diske „Pinu, pinu pynę".

Kolektyvo ilgametę veiklą vainikavo nominacija „Aukso paukštė" kaip geriausiam 2000 metų vaikų folkloro ansambliui. Čiruliukams

Koncertas, skirtas Rokiškio miesto 508-osioms metinėms.
Nuotr. iš kolektyvo metraščio

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Lietuvos televizijos laidoje „Duokim garo“ Nuotr. iš kolektyvo metraščio

Rajoninėje vaikų folkloro šventėje, 1994 m. Dalios Deksnienės nuotr.

teko didelis džiaugsmas šį apdovanojimą gauti antriesiems Lietuvoje ir pirmiesiems iš Aukštaitijos vaikų folkloro ansamblių. Apdovanojimas įpareigojo toliau tęsti kolektyvo tradicijas, dar geriau atlikti ir pažinti muzikinį folklorą, į kolektyvą pritraukti kuo daugiau naujų narių.

2002 metais ansamblis turėjo galimybę išleisti garsajuostę „Čirulis“. Joje įrašytas įvairus muzikinis folkloras – sutartinės, dainos, rateliai, šokiai, skudučiais atliekami kūriniai. Tuo metu šis leidinys buvo naudojamas kaip pažintinė, metodinė priemonė pedagogams, kultūros darbuotojams, visiems, norintiems pažinti liaudies kūrybą.

Dar vienas iš svarbesnių ansamblio darbų – 2004 metais „Čirulis“ dalyvavo Liaudies kultūros centro publikacijos serijos „Gyvi ar negyvi“ įrašuose. Į šį kompaktinį diską dainas apie paukščius įdainavo ansamblio „Čirulis“ vyresniosios merginos, kurios kolektyvą lankė nuo pirmųjų gyvavimo metų.

Ansamblio istorijoje yra liūdnų akimirkų – tai atsisveikinimas su vaikais, išbuvusiais kolektyve nuo pirmųjų gyvavimo metų, tapusiais vienos šeimos nariais, labai brangiais ir artimais. 2004 metais pirmoji ansamblio laida atsisveikino su ansambliu. Jie užaugo, baigė mokyklą ir kaip paukščiai išskrido iš gimtojo miesto.

„Čiruliui“ prasidėjo naujas etapas – auginti naują kartą, kuri tęstų ansamblio tradicijas. Kolektyvas pasipildė naujų narių būriu. Vėl skambėjo dainos, iš pradžių nebuvusios tokios skambios, darnios, bet „augusios“ kartu su vaikais.

Jau ketverius pastaruosius metus ansamblio veikloje svarbiausią vietą užima edukacinė projektinė veikla. Šia veikla užsiimti paskatino noras folkloro pažinimu sudominti kuo daugiau pedagogų ir kultūros darbuotojų, dirbančių su vaikais, noras pasidalyti teorinėmis ir praktinėmis žiniomis. Ir svarbiausia – kuo daugiau vaikų folkloro šventėse matyti ne tik kaip žiūrovus, bet ir kaip dalyvius. Pirmoji edukacinė programa sujungė ne tik folkloro atlikėjus, bet ir teatro mylėtojus. Projekto „Gyvoji pasaka“ baigiamojoje šventėje dalyvavo 350 įvairaus amžiaus vaikų. Jie per vieną dieną pastatė ir žiūrovams parodė muzikinę pasaką „Kaip kiškis karalius švintį giriai dare“. Ši pasaka sukurta remiantis Rokiškio miesto legenda. Joje skambėjo įvairūs mūsų krašte užrašyti posakiai, minklės, dainos, rateliai, šokiai. Taip vaikai susipažino su miesto atsiradimo istorija, išmoko įvairių liaudies kūrinių.

Kitais metais buvo vykdytas naujas projektas „Etninės mokyklėlės – seminarai pedagogams“. Šis projektas buvo vykdomas trejus metus. Jis apėmė svarbiausius folkloro žanrus – liaudinį dainavimą, tradicinius šokius, muzikavimą liaudies instrumentais. Su šiais žanrais labiausiai susiję ne tik „Čirulio“ vaikai, vadovai, bet ir visi, daugiau ar mažiau besidomintys folkloru. Seminarus aplankė daugumą rajono muzikos, pradinių klasių, neformalaus ugdymo mokyklų, Panevėžio kolegijos Rokiškio filialo studentų. „Čirulio“ veikla šiuo metu buvo skirta praktinių užsiėmimų ruošimui. Seminarų metu kartu su žinomais Lietuvoje folkloro specialistais vaikai mokė dainuoti aukštaitiškas liaudies dainas. Jie paruošė tradicinių ratelių ir šokių praktinį užsiėmimą, seminaro metu buvo mokoma ir tradicinių amatų. Projektas „Etninės mokyklėlės – seminarai pedagogams“ leido susipažinti ne tik su muzikinio folkloro atlikimo būdais, bet ir įgyti praktinių įgūdžių.

Ansamblis „Čirulis“ – gyvas, kasmet tvirtėjantis medis, išaugęs iš mažo daigelio, kuris sėmėsi gyvybės syvų iš protėvių, tėvų papročių ir tradicijų.

To medžio šakose nutūpę paukšteliai – kolektyvo vaikai – kurių dainos, šokiai vienija ir buria šeimas, džiugina tėvus ir senelius, linksmina jauną ir seną, skatina ir moko pažinti tautos tradicines vertybes.

Gera augti tvirto medžio šakų apsupty ir giedoti džiaugsmingą vaikystės himną Lietuvai ir pasauliui.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Gintautas Iešmantas

❦

Tavo rankų liaunumas –
Kaip du gulbės sparnai:
Pakyla ir skrenda, skrenda.

O, kad jos, mąstau, vienąkart
Man ant pečių nusileistų! –

Baltas švelnumas apglėbtų.

❦

Nepasivaideno.
Tai buvo seniai...

Prisimenu, palyginau:
Tavo akys –
Du mėlyni žiedai,
Žaismingai švytintys
Pavasario saulėj.
Ir tu atsilyginai,
Man padovanodama
Ją spindinčią,
Skaidrią šypseną.

Bet tai buvo seniai,
Prieš ledynmetį...

Paskui tu šokai
Žydinčioj pievoj,
Mušdama būgnelį
Tartum padykus
Žavi piemenaitė.
Ant galvos kaip nimbas
Tvaskėjo vaivorykštė –
Pienių vainikas.

Bet tai buvo seniai,
Prieš ledynmetį...

O galbūt dar seniau.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Miloš Đurđević

(Kroatija)

Iš kroatų kalbos vertė Laima Masytė

iš tikrųjų čia slypi
kažkoks sąmyšis visame
mieste negalėjai pamatyti

jokios žymės sakytum
visas blogis jau
seniai išeikvotas

vėl išėjau į lauką
ir nėriau į kaitrą
slysdamas jos

paviršiumi it uodas
per balą greitesnis
už kolektyvinį sprogimą

už laimę skardiniame puodelyje
už gatvės apšvietimą nieko
nebuvo ir niekas

daugiau nepažvelgia į
visa tai ką
padarė mūsų seneliams

dabar turėčiau pasakyti
kad vasaros įstatymai
mieste trunka ilgiau už

mirusią pastatų kalbą
nes jie užmirštami
kai prisimenamos

ligos senos
skolos kad gaisras
yra palaima žemei

nes kaip kitaip
nutraukti ūžimą
kurio niekas nemoka

sustabdyti ir kad
liepos ir rugpjūčio
siūlės kiekvienais

metais vis tvirčiau
susipina bet kas
tuomet atsisės

apleistam vynuogyne
ir kieno marškinius
apsivilksiu šnibždėdamas

tai priklauso tau visa tai
priklauso tau pasiimk pasiimk
viską kas priklauso tau

kai po pusmečio pertraukos
parašiau eilėraštį pakilau nuo stalo
ir pakartojau veiksmus apie kuriuos
mėginau rašyti tarsi jie jau būtų

atlikti arba tarsi būčiau vėl stebėjęs
tą patį nerimą kurį
jaučiu nelygu tykią karštinę
jį sustabdo lygiai kaip

pradžią jam duoda troškimas o aš
tą pačią akimirką užrašiau kitą eilėraštį
o jis nusprendė vėl atsisėsti prie stalo

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Ričardas Šileika

Vadaktai

gruodas balzamavęs pėdas
dūmas nežinia iš kur
katinas įtartinas – negyvas
prie uosiuko dviratis akis
nukreipk šventoriun:

skrybėlėta figūra lazda
pirmoji iš kairės senamadis
paltas veidas baltas – tas
ir žvilgsnis tas –
stabtelėjęs atsidūsta ir
užplūsta liūdesio gaiva –
byra snaigių trupiniai
ant visko

kita kelionė traukiniu

pakelės užbertos gruodo dulkėm
stebuklu užpildanti šviesos skaidra
gaivus nors pilkas ryto atvirukas
lopai geltonos žalios bet jie
nesvarbūs
žmogeliukas karvės dvi už medžių
tinklo – minareto baltas pirštas
eisena beržų sustingus traktorius
raudonas – palei išvietę netoli
tvarto

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Benediktas Januševičius

žvilgt dėbt
topt dingt
gribšt dilgt strikt
gnybt šmaukšt šlumšt

čyru vyru mylu mylu
tylu lylu leidžiuos kylu
leidžiuos kylu net nusvylu

čiur čiur čiur
šniur šniur šniur
kiur kiur kiur
tiur tiur tiur

kius kius kius
bius bius bius
čius čius čius
klius klius klius

tvakst švakšt
makšt šmakšt
lakšt takšt
pakšt pakšt

šnepšt krepšt
tepšt lepšt
čiulpt šmukšt
kukū kukū kukū

kvikšt švikšt
bum bum bum
kum kum kum
bokšt pokšt

durgžt gurgžt
klupšt lukšt
vykšt čirkšt
na ir kudulkšt

ir su visam
s u v i s a m
v i s a m
s a m!

kalė dada
kalė tata
kalė kalė kalė da

kalė mama
kalė teta
kalė kalė kalė da

kalė tata
tas da kalė
kalė kalė kalė da

kalė dada
tas da kalė
kalė kalė kalė da

lakė mama
lakė teta
lakė lakė lakė da

lakė kalė
kalė lakė
lakė kalė kalė da

kalė laką
lakė taką
laką taką kalė da

o paskui kad
kalė malė
kalė malė kalė da

dadai kalė
tatai kalė
kalė kalė kalė da

tata malė
mamą malė
malė malė malė da

teta malė
dadą malė
malė malė malė da

lakė malė
kalė valė
kalė valė kalė da

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Vytautas Kaziela

Sugrįžtantis

tu jį atpažinsi iš toli čia ateinantį
vakaro dulkėse

baisiau nei šešėliai
atsiveria tuštumos

nėjai minioje
su minia
ar prieš minią

kai grįši
mes būsim toli
ir tikriausiai jau mirę

* * *

nepulsiu ant kelių žinok
aureolė virš tavo galvos
į šviesą patekusios dulkės

* * *

be tikslo bastausi
po tavo sapnus
rausiuosi

po smulkmenas
tavo slapčiausioj kertelėj

rytą nubusi
manęs nebebus
tik pėdos per sniegą
ir debesis

* * *

dvidešimt metų kartu
ryškioje šviesoje
viens į kitą žiūrėdami
tyliai pavirsta stiklu
krinta visu aštrumu
atsikelia lyg ir nieko

* * *

tik sudie ir tiek to
nebeieškau tavęs
ir nelaukiu
ir priprasti baigiu
lieka tuščias ir apsnigtas laukas
o ant sniego taškai
į medžius grįžta varnos
tu seniai nerašai
aš tavęs nebeieškau
kai skauda

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Keista matematika

mano vienatvė
ir tavo vienatvė
nei atimt
nei sudėt
nei sudaugint

* * *

gal taip geriau
nei ačiū
nei sudie

tik vynuogių lašus
sugauna lūpos

paskui migla
nei kelio
nei vilties

tik švyturiai
lyg išprotėję ūkia

Kaip raganą

1
nepanešu savo meilės
nei palikt
nei pamest
nei sudegint
(kaip raganą)

2
pažįstu tave seniai
iš žingsnių
iš balso
alsavimo
tai trunka
labai ilgai
kad leisčiau
bent kiek prisiartint

3
ieškau tavęs
nerandu
išduodu
kad likčiau randas
krintu
kad ir tau skaudėčiau

* * *

kas mus išrinks
iš jūros bangų
iš Viešpaties tavo akių
esu kruopelytė smėlio

* * *

kelias kuriuo nueinu
išdavęs mane pasitraukia
paukštis kuriuo nubundu
dangus kuriuo atsimerkiu

* * *

tiek to
eisim dabar namo
tu į dangų,
o aš velniop

ten ir čia
juk tos pačios žvaigždės

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Keys Kerry Shawn
(JAV)

Iš anglų kalbos vertė Sonata Paliulytė

Kelionė

Svirplys viena alkūne
palindo po knyga, gulinčia ant stalo.
Kokias gėles, kokius šakniastiebius jis čia suras.
Saulė vis dar gali užuosti geltonas medetkas
ant mano pirštų, girdėti vitražo pamokslus
ir šliaužiančius mano nugara pagaugus.
Mirusieji šia prasme stiprūs. Maistingi.
Ne visi mirusieji yra sode
ar vaikšto po mauzoliejus ir prekybos centrus
susikibę už parankių.
Kai kurie palaidoti kvepalų ir svajų fabrikuose.
Kiti maudos suglamžytose antklodėse.
Kai kurie įsprausti į svarbias pastraipas.

Svirplys, kuris mėgsta dainuoti aklųjų
kraujagyslėse, šiąnakt dainuos mano kambary.
Jo čiuptuvėliai virs žaliais medetkų kotais.
Mano akys – kilpelėmis chrizantemoms.
Baltos mėnulio viršūnės išbrinks nuo sulčių
kaip nėščios moters krūtys,
ir lūpomis, prispaustomis prie jo sparnų,
pakelsiu inkarą kelionei žydra naktimi.
Čia klausydamasis kaip žvaigždės bučiuojasi
ateinančių ir išeinančių kūnų ir sielų kryžminėje ugnyje.
Čia stebėdamas medetkas ir vampumus,
žuvį ir gvazdikus, sukryžiuojančius milžiniškus
negimusiųjų ir mirusiųjų pilvus lyg sprogstančias žvaigždes.

Pažįstamos šviesos šventė

Per vasaros šviesos šventę, sūnau,
sutvarkyk mano kapą. Tai yra –
nubrauk mano vardą nuo visko, ką būsiu
nepadoraus parašęs. Neprisimenu nieko.
Ir jeigu šunys ar kiti padarai,
kritikai ir panašūs į juos atkas mano kaulus,
nebedėk jų atgal. Sukišk visą šį reikalą
į daiktmaišį – žandikaulius ir smulkmę
perrišęs nosinaite. Padenk jais stalą.
Čiutnis ir traškučiai. Kokteiliai publikai.
Limonadas literatams, girtuokliams.
Grok muziką – kastanjetės ir būgnų lazdelės.
Nieko klasikinio ar intelektualaus, išskyrus gal Bachą.
Tiesą sakant, labiau mėgstu flamenką, merengą ar džiazą.
Padėk man ten rožių, porą astrų, kameliją,
butelį chereso ir tekilos, ir jurginų
mano tėvui. Kelias sausas puokštes mano
motinai.
Šok ir uždek žvakes, smilkalus
giliai nakties mėlynės šuliny.
Kai stos tyla ir visa, kas neišsakyta, perskaityk man
vieną mano eilėraštį, visus metus neskaitytą.
Skaityk garsiai, kad galėčiau girdėti. Apie
mane ir jauną merginą,
kai šokom ligi vidurnakčio,
pakurstydami vienas kito alkio pelenus
ir deklamuodami šį eilėraštį mano tėvui,
jo tėvui ir jo tėvo tėvui.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)

Dailininkas Danas Andriulionis

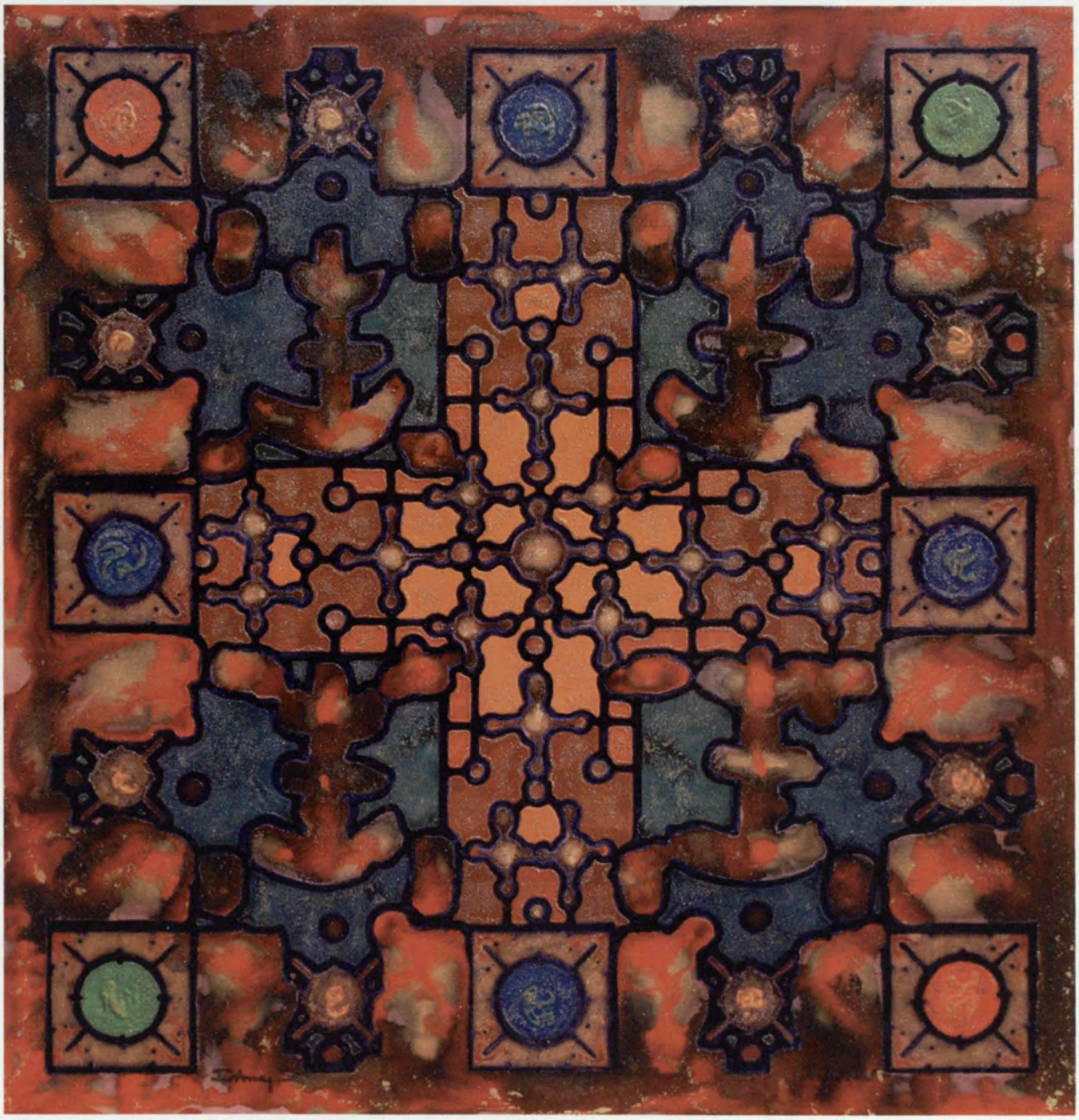

Stokholmo švyturiai, 2005 m., 85x80 cm.

Converted by Total Image Converter - (no stamps are applied by registered version)